



lets over zoogenaamde slaapziekte

<https://hdl.handle.net/1874/260224>

6

I E T S O V E R
ZOOGENAAMDE SLAAPZIEKTE.

A C A D E M I S C H P R O E F S C H R I F T

N A M A C H T I G I N G V A N D E N P R O - R E C T O R M A G N I F I C U S

Mr. B. J. L. DE GEER,

G E W O O N H O O G L E E R A A R I N D E F A C U L T E I T D E R R E C H T S G E L E E R D H E I D .

M E T T O E S T E M M I N G V A N D E N A C A D E M I S C H E N S E N A A T

E N

V O L G E N S B E S L U I T D E R G E N E E S K U N D I G E F A C U L T E I T ,

T E R V E R K R I J G I N G V A N D E N G R A A D V A N

DOCTOR IN DE GENEESKUNDE,

A A N D E H O O G E S C H O O L T E U T R E C H T ,

op Donderdag den 2den Maart 1871, des namiddags ten 6 ure,

T E V E R D E D I G E N

D O O R

I S A A C L É O N .

O f f i c i e r v a n G e z o n d h e i d 2 d e K l a s s e .

G E B O R E N T E ' s G R A V E N H A G E .



A M S T E R D A M ,

C. G. VAN DER POST.

1871.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 101

LECTURE 1

MECHANICS

CHAPTER 1

INTRODUCTION

1.1

1.2

1.3

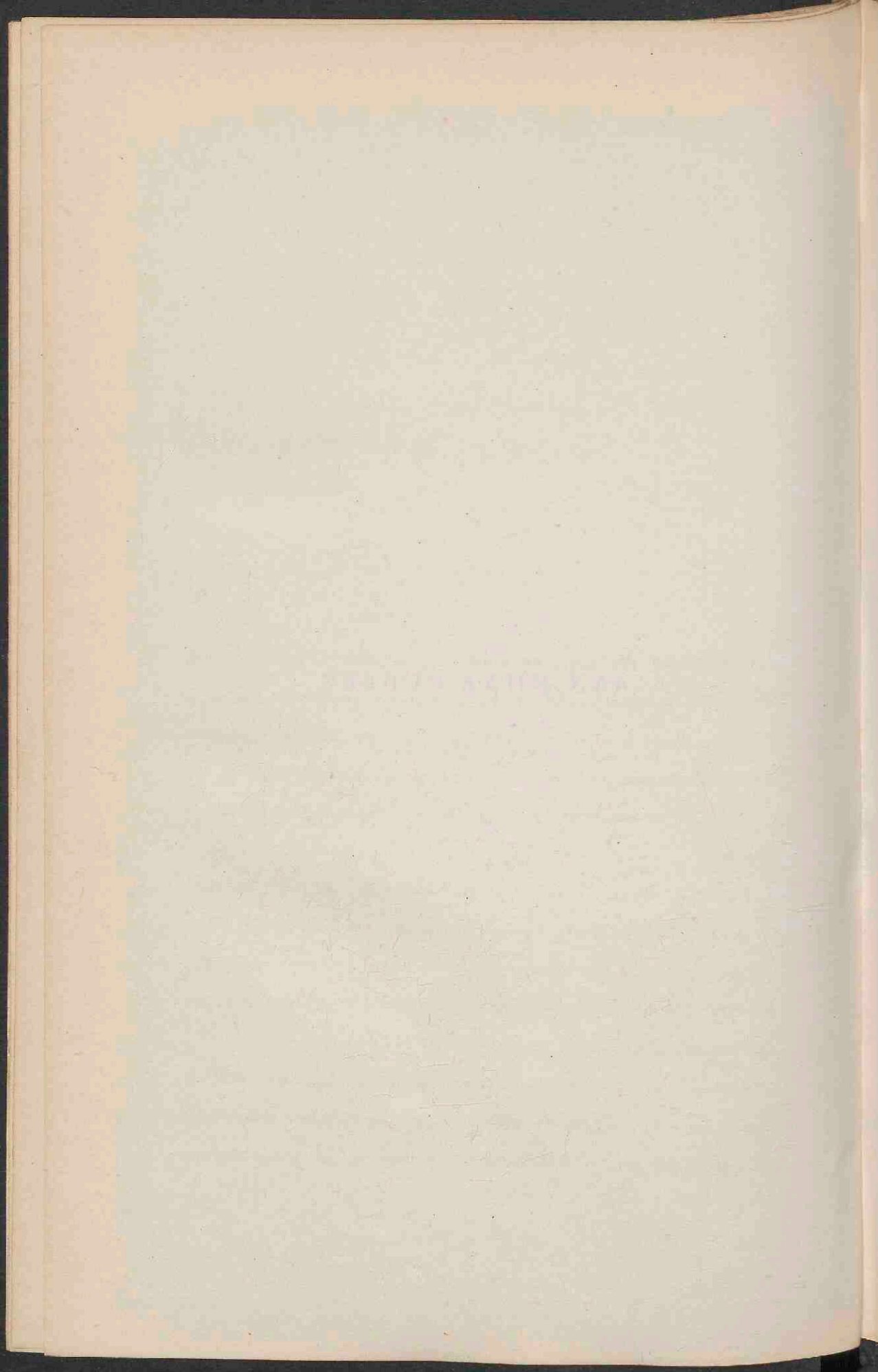
1.4

1.5



III 6

AAN MIJNE OUDERS



VOORWOORD.

Toen ik naar een onderwerp zocht voor een, door de wet gevorderd, akademisch proefschrift, ter verkrijging van den graad van Doctor in de Geneeskunde, werd in het hospitaal alhier een persoon opgenomen met ziekteverschijnselen, die in een oorzakelijk verband stonden met Slaapziekte, waarvoor hij vroeger in het hospitaal te Utrecht was behandeld.

Het kwam mij niet geheel en al nutteloos voor, de hier en daar verspreide, ofschoon onvolledige waarnemingen, zooveel mogelijk bijeen te garen, ten einde iets omtrent den aard dezer vreemde aandoening te weten te komen en een en ander, met vermelding van het door mij zelve waargenomen geval, als proefschrift wiltegeven.

Aangezien ik het voorrecht miste aan de Hoogeschool, met hare talrijke hulbronnen, dit proefschrift te kunnen bewerken en daarbij slechts over een beperkten tijd kon beschikken, verzoek ik op grond daarvan

verschooning voor het gebrekkige en onvolledige dat dezen arbeid aankleeft.

Voor de welwillendheid, mij zoo menigmaal betoond, zeg ik, U, Hooggeleerde Heeren, Hoogleeraren der Medische Faculteit, in het bijzonder U, Hooggeleerde Heer LONCQ, als mijn Promotor, hartelijk dank.

Allen die mij verder de behulpzame hand hebben geboden, vooral U, Zeeergeleerde Heeren Dr. ISRAËLS en Dr. KOOYKER, betuig ik mede mijne erkentelijkheid.

Amsterdam, Febr. 1871.

L.

EERSTE GEDEELTE.

HOOFDSTUK I.

ZIEKTEGEVAL, IN HET HOSPITAAL TE AMSTERDAM
WAARGENOMEN.

G. TH. D., Soldaat vrijwilliger bij het wapen der Infanterie, werd in het laatst van 1866, in het garnizoen te Arnhem, op vijf-en-twintig-jarigen leeftijd, door typhus abdominalis aangetast. Deze ziekte, waarbij de cerebraalverschijnselen sterk uitgedrukt waren, liet eene belangrijke zwakte na en, niettegenstaande eene doelmatige behandeling, ontwikkelde zich langzamerhand eene eigenaardige aandoening, waarbij de lijder een groot gedeelte van den tijd in slapenden toestand doorbracht.

Destijds naar 's Rijks Hospitaal te Utrecht geëvacueerd, werd aldaar het volgende bij hem waargenomen :

P. ziet er vermagerd en bleek uit, de gelaatsuitdrukking is slaperig, in zooverre namelijk de oogleden nooit geheel geopend zijn, doch altijd neiging hebben zich te sluiten; het bindvlies der oogleden bleek, anaemisch, dat van den oogbol daarentegen opgespoten; de pupillen eenigzins vernauwd, niet ongelijk, met trage reactie op den lichtprikkel; geene in het oog vallende verandering in de vaten van het netvlies. Slijmvlies der mondholte weinig gekleurd; geene abnorme geruischen aan

de halsvaten. Digestie en respiratie-organen bieden niets afwijkends aan; bloedsomloop langzaam, pols klein en traag, 64 slagen in de minuut, hartstoot zwak, tonen zonder bijgemengde geruischen. Urine bijzonder helder, met zure reactie en 1,021 specifiek gewicht, eiwit noch suikerhoudend, de normale hoeveelheid urcum, phosphaten en chloornatrium bevattende. Temperatuur $36\frac{4}{5}^{\circ}$ C., huid droog en koel bij aanraking.

Het vermogen tot bewegen is aanwezig, met dien verstande evenwel, dat, bij elke poging om zich buiten het bed te begeven, den lijder eene onoverwinnelijke neiging tot slapen overvalt, waaraan hij onmiddellijk moet toegeven, zoodat, ten einde niet op den grond te vallen, hij genoodzaakt is zich aan het een of ander voorwerp vast te houden. Nagenoeg den geheelen dag en nacht brengt hij slapende te bed door. Die slaap van sterk snorken vergezeld, heeft geheel het voorkomen van den natuurlijken, normalen slaap; de oogenblikken in wakenden toestand gesleten zijn zeer gering, zij bedragen slechts minuten; dikwijls overvalt den man midden onder het eten deze aandoening. Alleen door zeer hard schreeuwen of heftig schudden, is men in staat hem te wekken, waarbij het echter eenige minuten duurt, voor hij geheel uit dien somnolenten toestand geraakt en als volkomen wakker kan beschouwd worden. Evenwel schijnt spontaan ontwaken ook plaats te grijpen, daar hij altijd op de gewone wijze aan natuurlijke behoeften voldoet. Reflexbeweging en spierprikkelbaarheid zijn ongestoord. Den tijd dat hij wakker is klaagt hij meestal over een gevoel van zwaarte in het hoofd, somtijds stijgende tot hoofdpijn; hij verkeert in eene neerslachtige stemming, is traag in het antwoorden en reageert zeer weinig op hetgeen in zijne nabijheid voorvalt. Zelden schijnt de slaap van droomen vergezeld te zijn.

Het gebruik van martialia, eene goede voeding en de aanwending van koude stortbaden op het hoofd en langs de wer-

velkolom, brachten langzamerhand verbetering aan; de duur en de intensiteit van den slaap namen trapsgewijze af; buiten het bed begon hij aan den aandrang tot somnolentie krachtiger weerstand te bieden en, na eene driemaandelijksche behandeling, was hij zoo ver hersteld, dat hij den geheelen dag, zonder groote moeite, wakker kon blijven.

Na ongeveer een half jaar zijn dienst verricht te hebben, kwam P. weder in de ziekeninrichting te Utrecht met dezelfde verschijnselen van vroeger; de anacmie was evenwel nog sterker uitgedrukt; aan de halsaderen werden sterke geruischen gehoord; de conjunctiva palpebrarum zeer bleek, contrasteerde bijzonder met de oppervlakkige vaatvulling der conjunctiva bulbi; lippen, tandvleesch, evenzeer bleek, kleurloos; huid wasachtig.

De slaapzucht had weder de vorige hoogte bereikt; dagen lang lag de soldaat rustig ter neder, alleen enkele oogenblikken van zelve ontwakende ten einde excreta te deponeren; het gevoel van honger en dorst was daartoe niet krachtig genoeg. Ten einde voedsel en geneesmiddelen toe te dienen, was men genoodzaakt hem krachtig te schudden, deze werden alsdan regelmatig doorgeslikt, waarop hij, na eenige minuten met stompen blik rond gekeken te hebben, weder tot zijnen vorigen toestand verviel.

Sprak men hem in die korte oogenblikken toe, dan antwoordde hij op zachten toon en zeer langzaam, alsof het hem moeilijk viel zijne gedachten op een onderwerp te concentreren en spoedig kondigde het allengs zakken van het bovenste ooglid, dat niet veel meer met hem te spreken viel.

Standvastig klaagde hij in deze zoogenaamde lucide oogenblikken over een gevoel van dofheid en zwaarte in de voorhoofdstreek; over duizeligheid, vooral wanneer hij beproeft het bed te verlaten.

Onder eene, in hoofdzaak met de vorige overeenkomende,

behandeling, verdween, te gelijk met het anaemisch voorkomen, ook weder langzamerhand de somnolente toestand; de tusschenpoozen van waken werden allengs grooter, de slaap minder vast en op de etensuren greep spontaan ontwaken plaats; in de dofheid des geestes was ook cenige verbetering te bespeuren, het denken scheen minder zwaar te vallen; antwoord op gedane vragen werd cenigzins vlugger gegeven.

Na eene verpleging van ongeveer vijf maanden werd hij op zijn dringend verzoek weder bij zijn korps in dienst gesteld.

Bijna een jaar lang hoorde men niets bijzonders van P. Zijne gezondheid scheen dragelijk, hij verrichtte zijn dienst vrij wel en stond als oppassend en ingetogen bekend; na verloop van dien tijd evenwel werd bij vernieuwing de aandacht op hem gevestigd, Te Amsterdam, waar hij inmiddels met een gedeelte van zijn Regiment in garnizoen gekomen was, werd in zijne naaste omgeving opgemerkt, dat hij allengs de zonderlinge gewoonte aangenomen had zich van zijne kameraden te isoleren, de eenzaamheid te zoeken en dikwijls uren lang in zich zelve gekeerd te zitten. Nu en dan ontbrak hij op appel's en vond men hem dan in een afgelegen hoek van de kazerne of op den trap, slapende of stil en doelloos voor zich heen sturende. Werd hij wakker gemaakt of uit zijne mijmering gewekt, dan gaf hij, op de vraag, wat hem scheelde en hoe hij daar zoo lag, te kennen: dat hij zich zwak en krachteloos gevoelde, op eens duizelig geworden was en, ten einde niet te vallen, zich ergens neergezet had; daarop echter niet meer wist wat er met hem gebeurde, noch hoe lang hij reeds zoo gelegen had.

Zoodra dit een en ander den dienstdoenden geneeskundige ter oore kwam, werd het raadzaam geacht hem weder onder geneeskundige verzorging te nemen. In het hospitaal te Amsterdam opgenomen, was zijn toestand als volgt:

Aangezicht bleek, vaal, vermagerd; bijzonder in het oog vallende bleeke kleur van lippen, tandvleesch en bindvlies der oogleden, dat van den oogbol integendeel hyperaemisch, zich voordoende als eene takvormige opspuiting van oppervlakkige, tamelijk wijde vaatjes tot aan den rand van het hoornvlies, zonder diepere radiaire injectie. Oogleden half geopend met voortdurende neiging zich te sluiten. Het kost den lijder moeite het bovenste ooglid geheel op te heffen, alsof een gewicht het steeds naar beneden drukte; iris bruin, pupil verwijd, bij invallend licht langzaam nauwer wordende; licht roode kleur van den fundus oculi, geringe vulling der netvliesvaten; gezichtsscherpte normaal. Digestieorganen vertoonen weinig afwijking, tong met een licht geelachtig beslag bedekt, de smaak en de eetlust is vrij goed, vomitus ontbreekt, meestal is er constipatie, hoewel niet in belangrijken graad, aanwezig. Bloedsomloop traag, pols klein en langzaam, gemiddeld 65 slagen in de minuut; hartstoot zwak, tonen zuiver, zonder begeleidende geruischen; bij percussie normale begrenzing van den matten toon van het hart; in de halsaderen standvastig een eigenaardig, brommend geruisch; subjectieve hartkloppingen ontbreken. Ademhaling langzaam en diep, ongeveer twaalf in de minuut; physisch onderzoek van longen, lever en milt levert niets abnormaals op. Urine quantitatief noch kwalitatief gewijzigd, geene sporen van eiwit of suiker. Temperatuur subjectief gedaald, objectief afwisselende tusschen $36\frac{3}{5}^{\circ}$ en $36\frac{4}{5}^{\circ}$ C. Huidwerkdadigheid gering, de huid op het gevoel droog en dor, karig met onderhuidsvetweefsel bedekt.

P. ligt meestal te bed, gewoonlijk met half gesloten oogleden; zijn voorkomen is treurig, zijn blik dof, wanneer men hem toespreekt, slaat hij langzaam en als het ware met moeite de oogen op, ziet vreesachtig in het rond, zucht zeer diep en begint over zijn geheele lichaam te beven. Hij klaagt over een aanhoudend dof, nu en dan pijnlijk gevoel in het hoofd,

inzonderheid in de voorhoofdstreek, algemeene zwakte, loomheid en zwaarte in de ledematen en eene gewaarwording alsof de beenen inslapen. Hij is zeer droefgeestig gestemd, gevoelt zich ongelukkig en verkeert in het denkbeeld nooit meer te zullen herstellen; zijne antwoorden komen zeer langzaam, het denken schijnt hem moeilijk te vallen. Het spraakvermogen is niet belemmerd, alle woorden worden goed door hem uitgesproken; zijn geheugen is zwak. Na veel inspanning verneemt men het volgende: hij is acht-en-twintig jaren oud, was voor zijn in dienst treden boerenarbeider en sterk van gestel; aan ooraandoeningen of slepende huiduitslagen herinnert hij zich niet ooit geleden te hebben, evenmin zijn traumatische beledigingen van het hoofd voorafgegaan. Zijn vader is vroegtijdig aan eene hem onbekende ziekte overleden, zijne moeder en zijn eenige broeder verkeerden in behoeftige en kammervolle omstandigheden. Op dit laatste komt hij dikwijls terug uit vrees van voor den dienst te worden ongeschikt verklaard en zelf niet in staat zijnde in zijn onderhoud te voorzien, ten laste zijner arme moeder te komen.

Bij het loopen is zijn gang onzeker, waggelend en neemt het beven toe, van tijd tot tijd maakt hij eigenaardige, slingerende bewegingen, die aan een' beschonkene herinneren, spoedig wordt hij moede en duizelig, zoodat hij zich haast weder in bed te komen. Rustig liggende en aan zich zelve overgelaten, neemt het beven langzamerhand weder af en verdwijnt de duizeligheid; alsdan kunnen alle willekeurige bewegingen ten uitvoer gebracht worden. Uitgenomen de eigenaardige ontwaring in de onderste ledematen, is de gevoels-, tast-, druk-, plaats- en temperatuurszin niet merkbaar gewijzigd; de electrische contractiliteit is onveranderd, reflexbewegingen zijn ongestoord. Er bestaat voortdurend neiging tot slaap, zonder dat deze, gelijk vroeger, op den dag werkelijk volgt, niettegenstaande het voorkomen van den lijder, met

half gesloten oogleden ter nederliggende, geheel het beeld vertoont van iemand, die op het punt is van in te sluimeren; ook des nachts wisselt nu meermalen hardnekkige slapeloosheid met vasten en diepen slaap af.

Onder de toediening van chinine met ferrum, later van jodetum ferroso-ferricum, gepaard met de aanwending van koude douches en eene voedende, nagenoeg uitsluitend dierlijke, diët, nam wel is waar het anaemisch uiterlijk na eenige maanden weder af; in de algemeene apathie en dofheid des geestes, in de zwakte en onzekerheid der bewegingen was weinig verbetering, zoo niet verergering, te bespeuren.

Na deze herhaalde recidiven bleek meer en meer zijne ongeschiktheid voor het maatschappelijk leven in het algemeen en voor den militairen dienst in het bijzonder. Alvorens tot de door hem zoo gevreesde verwijdering uit den dienst over te gaan, werd, zonder daaromtrent groote verwachtingen te koesteren, beproefd, of verandering van omgeving en verblijf bij zijne betrekkingen, eenigen invloed ten goede zou kunnen uitoefenen.

Na een verlof van twee maanden, met behoud van soldij, gehad te hebben, kwam hij weder in nagenoeg denzelfden toestand alhier terug en zal spoedig tot zijne ongeschiktverklaring moeten worden overgegaan.

HOOFDSTUK II.

Bij de oudere schrijvers was slaapzucht als verschijnsel van hersenaandoeningen, kwaadaardige tusschenpoozende koortsen, typhouse en exanthematische ziekten, wel bekend en werd, al naarmate den graad, met verschillende benamingen, cataphora, coma, carus, lethargus aangeduid.

De beteekenis dezer namen was echter aan groote verscheidenheid onderhevig, zoodat daaromtrent bij verschillende geneeskundigen weinig overeenstemming bestond en dikwerf geheel verschillende toestanden onder denzelfden naam beschreven werden.

In de Hippocratische geschriften vindt men de beschrijving van eene aandoening, eenige overeenkomst met de geschetste ziekte vertoonende, „qui lethargo aut veterno conflictantur, ex manibus tremunt, somnolenti sunt, male colorati, tumidi, pulsus habent tardos et lentos, ac oculorum genas inferiores sublatas, sudores superveniunt, aliquid subitumescunt, impotentes sunt, ac biliosa effundunt. Quod si resiccatae fuerint, urinae aliquid recrementa clam prodeunt, urinae quales in veterino genere redduntur: neque potum, neque aliquid quidquam postulant. Mentis vero compotes facti, de cervicis dolore conqueruntur, ac incertos sonitus per aures impetu ferri sentiunt.” ¹⁾

¹⁾ Praenotiones Coacae. Hippocratis opera Anutio Foesio interprete. Francofurtii. MDXCVI.

Celsus spreekt van een' lethargischen toestand, juist tegengesteld aan hersenontsteking, „alter quoque morbus est; aliter phrenitico contrarius. In illo difficilior somnus, prompta ad omnem audaciam mens est, at in hoc marcor et inexpugnabilis pene dormiendi necessitas. *λήθαργον* Graeci nominant.” ¹⁾

Onder de waarnemingen van PIETER VAN FOREEST is de 9^{de} in het boek over hersenziekten opmerkelijk: De Juvene lethargo correpto. „Juvenis Alcmarianus, annorum viginti quatuor, valde pituitosus, cum uno atque altero die capitis gravitate laborasset, adeo fuit somniculosus ac in somnum propensus, ut quaecunque agens, dormire semper cuperet, ac assidue in somnum delaberetur, tandem accidente feбри in lethargum incidit.” ²⁾

Gevallen van periodieke slaapziekte worden echter niet bepaald vermeld, vermoedelijk rekende men deze minder tot het forum van den arts te behooren, meer aan het bovennatuurlijke, wonderlijke te grenzen.

In dit vermoeden wordt men bevestigd door talrijke sagen aangaande slapers, waarin waarheid en verbeelding dooreengeveven, bij overlevering in den mond des volks tot wonder aangroeiden; o. a. de veertigjarige slaap van den wijsgeer EPIMENIDES, de legende der zeven slapers, het slapende kind aan het graf van den heiligen CLEMENS, eene analoge geschiedenis van den slapenden monnik enz.

Later meer als physiologische curiositeit beschouwd, o. a. door BOERHAAVE, HALLER, wordt het eenigermate verklaarbaar, waarom eerst in het begin der vorige eeuw meer of min nauwkeurige waarnemingen zijn geboekt geworden.

Op ééne uitzondering laten wij de meest geloofwaardige hier zeer beknopt volgen:

¹⁾ Aur. Corn. Celsi, de Medicina Libri Octo. Lib. III. cap. 20.

²⁾ Petrus Forestus, obs. et curat. medicinales. Francof. 1623. Lib. X. De cerebri morbis, Observ. IX.

SAMUEL CHILTON van Tinsburg bij Bath ¹⁾, daglooner, 25 jaren oud, sterk van gestel, vrij goed gespierd, viel op den 13den Mei 1694, zonder dat verschijnselen van de eene of andere ziekte waren voorafgegaan of iets in zijne gewone wijze van leven veranderd was, in een' zeer diepen slaap, waaruit hij door geen prikkels kon gewekt worden. Deze toestand duurde ééne maand; nooit zag men dat gedurende dien tijd voedsel genomen werd. Daarna werd hij spontaan wakker, kleedde zich en ging weder aan het werk. In de eerste weken sprak hij geen woord, alle verrichtingen hadden echter naar behooren plaats.

Twee jaren later herhaalde zich het lijden, de slaapzucht duurde nu zeventien weken; de mond was gesloten, de tanden vast op elkander geklemd; na de tiende week werd door eene toevallige opening tusschen de tanden met eene penneveer vloeibaar voedsel ingebracht; urinelozing had in al dien tijd eens, darmuitscheiding in het geheel niet plaats gehad. Bij zijne ontwaken verkeerde hij in het denkbeeld slechts een nacht geslapen te hebben, hij kon zich niet voorstellen dat dit zoo lang geleden was; eerst buiten op het land komende, werd hij overtuigd.

VAN SWLETEN, dit geval besprekende, zegt daaromtrent: „Nec persuaderi sibi passus est (aeger), quod longam adeo noctem dormivisset, nisi postquam vidit messem adese maturae segetis, probe memor, se sementis tempore obdormivisse.”

Ongeveer een jaar daarna (17 Augustus 1697) klaagde hij over een gevoel van koude, braakte eenige malen en viel daarop weder in slaap. Dr. OLIVER te Bath vond bij zijn bezoek den hartslag zeer regelmatig, de ademhaling rustig en vrij, den pols alleen eenigzins hard; de huidwarmte normaal, den oogappel naar boven gedraaid en onbewegelijk. Schreeuwen, knijpen, schudden, steken, alle mogelijke excitantia op het neusslijmvlies, geest van salmiak, wit niespoeder enz., waren niet in staat hem te wekken.

In dien toestand bleef hij weder drie maanden (19 November 1697); daarna werd de slaap minder vast, het luid roepen van zijn' naam bracht hem eenigzins tot bewustzijn; antwoord kon hij

¹⁾ Philosophical Transactions. 1705. Joseph Frank, Praxeos Medicae universae praecepta. Lipsiae. 1818.

echter niet geven; de oogen waren niet meer zoo vast gesloten als vroeger, daarentegen dikwijls sterke beving der oogleden. In Januari van het volgende jaar ontwaakte hij weder spontaan en begaf hij zich als naar gewoonte aan zijn werk. Hij was in lichaams-gewicht slechts weinig afgenomen.

In 1706 kwam ten onzent een zeer belangrijk geval voor, dat destijds onder de deskundigen en het publiek van Rotterdam en omstreken eene groote opschudding verwekte; tot veel geschrijf, zelfs tot re- en dupliek in proza en poëzie aanleiding gaf, waarbij niet altijd de achting en humaniteit aan ambtgenooten verschuldigd, werd in het oog gehouden.

Hoeveel gerucht deze zaak maakte blijkt o. a. uit de „Copije van een Brief door een Rotterdamsch heer geschreven aan zeker Professor in de Medicijnen, rakende de swevende geschillen over den zoogenaamden Slapende Boer tot Stolwijk,” waarin men leest: ¹ „Ik moct u Ed. met voordagt zeggen, dat ik niet gelove datter op den dag dat het uitquam, menschen van enige opmerkinge in de Stad waren, die zig niet bezig hielden met 't zelve te lezen, te koopen en buyten de Stad aen hare goede vrienden te zenden. Ik vondt op de Beurs geen andere discoersen, als die dit uitgekomen Bockje betroffen: En in 't algemeen wierdt het van elk een gepresen: En zelfs sprekende met Luyden van den kunst, wierdt my betuygt dat het zeer ordentlyk, opregtelyk en distinctelyk was opgesteld, en dat het om deszelfs onpartydicheydt van niemant konde gewraekt werden.”

Het Besluyt van het Bericht scheen vooral de gevoeligheid van andere Rotterdamsche geneeskundigen opgewekt te hebben, ² „in de scherpe taal, die aldaar gebruykt was tegen het Ongeloof, de Tegensprack, de Waenwysheid en Hygenzinnigheydt.” En iets verder: ³ „Aldus heeft een slapende boer van Stolwyk de Doctoren van onze Stad wacker en gaende gemaakt, en een Scheuringe en

¹) Pag. 5.

²) Pag. 6.

³) Pag. 14.

Cabale geformeert, welkers genesinge ik voor als nog niet te geoemot zie, zoo lang de hevighoyt der driften door dagelyks uitkomende Lasterschriften aengeset, komt te prevaleren boven de reden en een bedaert oordeel, die de grondtslagen moeten wezen tot het maken van een eynde van een ontstaan Geschil, 't welke in zig zelve ingesien zynde niets te beduyden heeft."

Om het weinig bekende en zeldzame van deze geschiedenis, laten wij het Bericht, ons van eene zeer geachte zijde welwillend afgestaan, in zijn geheel volgen.

BERICHT EN OPMERKING WEGENS DE STAAT VAN EEN
BUITENGEWONE ZOGENAAMDE SLAAPZIEKTE TE
STOLWIJK VOORGEVALLEN.

INLEIDING.

De ingeschapen aard der stervelingen werd van alle tijden bevonden onderheevig te zijn een gestaadige beurtwisseling van waken en slapen.

Tot zo verre, dat die eigenschap een der voornaamste delen is van 't bestaan en in wezen blijven van 't menslijk geslagt. 't Welk bij deszelfs ontstentenis niet in zijn staat kan werden onderhouden. Maar integendeel, in zijne gezondheid en goede stand zodanig gekneusd en gebroken, dat de draad van 's levens loop werd afgesneden door een opvolgende dood. Zijnde die twee strijdigheden zo onscheidbaar aan malkander verknocht, dat zij met recht bij de zons op- en ondergang vergeleken mogen worden.

Het is wel waar, dat er voorbeelden in de aantekeningen en waarnemingen van wakkere Geneesheeren gesteld en beschreven zijn, die zig tot vijftien of zestien dagen zouden hebben uitgestrekt.

Verhalende eenige gebeurtenissen van menschen, die zo vele dagen en nachten onophoudelijk aan den anderen of geslapen of gewaakt hadden, als zaken van een zonderlinge vreemdheid en de hoogste opmerkingen waardig.

Maar de andere weinige, die in zommige tijdboeken van een maandlijke en jaarlijkse langwijligheid werden verhaald, zijn zeer

verdacht van onwaarheid en verdichtsel, welke bij niemand van onze tijdgenoten werden aangenomen; als wetende en verzekerd wezende met welke een overstellig bijgeloof en in welke tijden van onnozele eenvoud en blindheid dezelve te boek zijn geslagen.

En geenzins gesterkt met zodanige getuigenissen, als in dier gelijke gevallen tot vaststelling van een volslagene waarheid werden vereist.

Over ettelijke dagen is in de stad Rotterdam een gerucht ontstaan en alom verspreid geworden, dat een zeker jongman te *Stolwijk* wonende den tijd van dertig agter-een-volgende weken had geslapen. Dit gerucht een zaak meldende, die zeer onwaarschijnlijk ja genoegzaam onmogelijk voorkwam, wierd als een losse tijding zonder eenig fundament bij alle menschen opgenomen en als een verdichtsel in de wind geslagen.

Maar 't zelve meer en meer van alle kanten volhardende, en van zommige met eenige omstandigheden en waarschijnlijke vertellingen overgebracht werdende, hebben verscheiden menschen begonnen te twijfelen, en geoordeeld dat het gewigtig was, en verdiende nagespoort te werden.

Ten welken einde zij, ten deel uit nieuwsgierigheid, ten deel ter liefde van de waarheid, hebben goed gevonden deze wonderlijke en ongehoorde zaak bij hunne vrienden en goede bekenden, zo tot *Gouda* als *Stolwijk* te onderzoeken.

Uit welker eenparige getuigenissen en bevestigingen hunne nieuwsgierigheid, en geloof aan de waarheid van de zaak is vermeerderd.

Deze dingen bewogen onder andere *de ondergetekende Doctoren in de Medicinen te Rotterdam*, om alles in eigene personen op 't nauwkeurigst te gaan ondertasten; meer met een opzet, om eenig bedrog te ontdekken, dan om deze zeldzame zaak, zoals die bij de lopende tijdingen was overgebracht, te zullen vinden overeenkomstig met de waarheid.

Met dit oogmerk dan zijn dezelve Doctoren in 't gezelschap van eenige Rotterdamse Heeren op den 6^{den} Februarij dezès jaars 1707 gereist naar het dorp *Stolwijk*.

Een Graaflijkheids Heerlijkheid, gelegen tusschen de Leck en de IJsel, een uur gaans van de stad *Gouda*:

Alwaar aangekomen, zij zig vervoegt hebben, niet alleen aan 't

huis van den Patient, en omtrent deszelfs lichaam alles geëxamineerd en getenteerd 't geen tot een zeker en ontwijfelbaar begrip van zijn kwaal kon dienen.

Maar ook zeer nauwkeurig en zo veel mogelijk was geïnquireerd bij alle die eenige kennis van de zaak hadden of konden hebben, op het gedrag en de toestand van den Patient, zo wel voor als gedurende zijne ziekte.

En nademaal dit naarstig onderzoek t' hunnen genoegen is uitgevallen,

Zo hebben zij, om te voldoen aan de waarheid en aan de Geneeskunde, van hunne schuldige plicht geacht, de gehele zaak voor een ieder bloot te stellen; zodanig als die legt,

Dat is, niet alleenlijk zo als die bij hen te zamen is opgeschreven uit de eenparige verhalen van geloofwaardige getuigen, die een volslagen kennis van dezelve konden en moesten hebben,

Maar ook, 't geen zij zelve met hunne oogen gezien, met hunne handen getast, en volgens de regelen van de geneeskunde onderzonden en waargenomen hebben.

Ten einde, dat de tegenwoordige en nakomende tijdgenoten van de ontwijfelbare waarheid bevoordeeld en verzekerd, en niet door verziende uitstroiselen van tegensprekers misleid en bedrogen mogten worden.

Het voornemen is hier alleenlijk, de naakte geschiedenis van dit wonderlijke geval neer te stellen, en niet de heldere waarheid van deszelfs verhaal te benevelen of verduisteren met redenkavelingen, als welke wankelen of missen kunnen.

Zij geven het dan de naam van een *Slaapziekte*, om gene andere reden, dan om dat deze mans ziekte onder die naam allerwegen bekend is geworden; zonder hun gevoelen daar over te uiten; ten minsten voor als noch; latende daar aan een ieder de vrijheid van zijn oordeel en besluit:

Zijnde het oogmerk in 't uitgeven van dit verhaal enkelijk, om met de schilder APELLES een iegelijks vonnis aan te horen, en niemand door een voor-openbaring te willen prae-occuperen.

Des verzoeken sij alle Geneeskundige, om hunne Sentimenten hierover te uiten; en indien er lust en tijd mag overschieten, de ziekte bij de Patient zelfs te willen uitvorsen; opdat zij alzo oog-

getuigen geworden van dit zeldzaam voorval, na een nauwkeurig onderzoek hier bij mogen voegen, 't geen er toe geacht zal werden te behoren. Deze oprechte voorbetuiging afgelegd hebbende, werd voortgegaan tot de zaak zelfs. Om welke met ecnige ordre en schikking te verhandelen, hebben de Uitgevers dienstig en nodig geoordeeld te zijn, te laten voorgaan een duidlijk en klaar verhaal van 't geen zig omtrent de Patient, zo voor als in deszelfs ziekte tot de tijd van hunne komst aldaar, heeft toegedragen.

Zijnde 't zelve opgesteld,

1. Uit de getuigenissen van de eerwaarde Heer ANDREAS KEUR, Bedienaar des Godlijken Woords te Stolwijk, die dezen zieke dikwijls bezogt, en openbare Gebeden in de Kerk voor hem gedaan heeft.

2. Niet alleen uit de mondljke rapporten, maar ook uit de schriftelijke aantekening van den Wel ervaren Chirurgijn CORNELIS GEERESTEEN aldaar, die hem voor en in deze zijne ziekte geduurig heeft bezogt en bediend.

3. Uit het omstandig relaas van des Patients suster, die hem dag en nacht heeft bijgeweest en opgepast.

4. En voorts van verscheide andere geloofwaardige personen, inwoonders van die Plaats.

Welke ieder in 't bijzonder, elk in zijn beroep en qualiteit, volkomene reden van wetenschap gegeven hebben van 't gene zij getuigden.

BERICHT EN OPMERKINGEN.

De zaken nu na het eenstemmig verhaal der gemelde personen opgesteld zijnde en ecnigzins ter materie kunnende dienen, bestaan voornaamlijk in de volgende leden.

§ 1. De naam van de Patient is DIRK KLAASZ. BAKKER, zijnde een Rieddekker van zijn Anbacht; geboren en wonende te Stolwijk, oud tusschen de twee en drie en dertig jaren, van een goed en eerlijk gedrag, en naarstig in zijn beroep; doch somber van aard, en afkerig van gezelschap.

2. Deze Jongman in 't begin des jaars 1706 zijn vader verloren hebbende,

En deszelfs Nalatenschap in een andere staat vindende, dan hij vermoed en gehoopt had,

Raakte allengs aan 't mijmeren,

Tot zo verre, dat hij daaglijks meer en meer allerlei gezelschap vliedende, de eenzaamste en afgezonderste plaatsen kwam te zoeken.

Daar hij dan gong zitten, veeltijds lezende in een boekje, 't welk hij ten dien einde altijd bij zig droeg;

Ook wel nu en dan bij dag zig te bed begevende, sliep den meesten tijd dog ongerust, en dikwijls ontwakende.

3. En hoewel hij tusschen beiden in zijn beroep zig met werken bezig hield, At en dronk hij weinig; Sprak nog veel minder; scheen nogtans altijd opgetogen in diepe gedagten, tot zo verre dat hij aangesproken of ijets gevraagd werdende, niet dan na een ruime tusschentijd antwoorde, en zig dan vertoonde als een verbaasde die ten diepen slaap uitschiet.

4. Alle aangewende middelen om hem te diverteren, waren krachteloos en te vergeefs.

5. En hoe zeer men ook smeekte en drong, om uit zijn mond te mogen horen de oirzaak van deze zijne bovengewone droefgeestigheid; niets kon men uit hem krijgen,

Ter tijd toe, dat ('t verstand hoe langer hoe meer belemmert rakende) hij op een zeker en ochtend ontwakende, zeide: God heeft mij in dezen nacht geopenbaart, dat al het Goed mijn is.

6. In deze droeve toestand volharde hij omtrent drie maanden, dat is tot in begin van de maand Maij: Als wanneer de voorverhaalde toevallen merkelyk verswaarden. Zulks dat hij geduirende vijf of zes volgende weken voor 't meestendeel te bed lag, hoewel tusschen beiden zomtjids nog de handen aan het werk sloeg.

7. Op den 18 Junij 1706 met zijn Broeder aan een Kaa werkende, zeide hij zeer schielijk: Ik kan niet meer werken. Na alle waarschijnlijkheid onder het werken zijne magteloosheid (door zijne voorgemelde levenswijs ontstaan) gewaar werdende.

8. Weshalven zijne vrienden nog op den zelve dag den voorge-melden Chirurgijn geroepen hebbende, deszelfs hulp tot herstelling van deze zieke verzogten: Die ook aanstond een Sweetmiddel voor-

schreef en klaar maakte, 't welk de behoorlijke werking deed; maar nogtans zonder verligting.

9. Op den 19. dito wierd hij derhalven adergelaten tot zeven a agt oncen, en 't bloed zeer wel bevonden; dog dit was als voren zonder eenige verligting.

10. Op den 20. dito wierd de Heer KEMP, Doctor te Gouda, bij de zieke geroepen, en over deszelfs kwaal geconsuleert.

Na welke tijd hij een en andermaal wierd geklijsteert.

En op den 22. dito nogmaals adergelaten, werdende ook veele malen de Spiritus Salis ammoniaci onder zijn neus gehouden, welke, nevens 't gebruik van verscheide andere inwendige middelen, alle zonder eenig effect waren.

11. Middelerwijlen was men ook bedacht, om door goede en gezonde voedzels zijne verswakte krachten te herstellen.

I. Maar sedert den 18 Junij heeft hij geweigert dezelve te nuttigen; hoe dikwijls men hem dezelve aanbood.

II. Doch als die in zijn bedstede geset waren, at hij dezelve 's nachts op, niemand zulks ziende.

III. Welke zaak twee of drie reizen voorgevallen zijnde, verhaalden des Patients Suster dezelve aan de Chirurgijn: die er op antwoorde: Gaat met hem zo voort.

IV. En zulks van de Zieke beluistert zijnde, is naderhand alles, wat ten dien einde in zijn bedstede gezet is geworden, onvermindert blijven staan, zonder oit iets daarvan te hebben genuttigt.

12. Hierop nam de kwaal de overhand boven de tot noch toe gebruikte geneesmiddelen; en hij verviel op den 24 Junij in een zeer vaste slaap.

I. Tegen welke aanstonds Vesicatoria in de nek geapliceert wierden;

II. Die, door 't gestadig vernieuwen van Spaanse vliegen, een groote uitstorting van watervochten veroorzaakten;

III. Nochtans zonder eenige de minste tekenen van ontwaking.

13. Op de 29 Junij had men hem door 't toenijpen van zijn neus een Braakmiddel weten in te krijgen,

I. Waarvan hij niet alleen veel lijmige en taije slijm uitbraakte,

II. Maar ook volkomen wakker wierd.

III. Sprekende tot degene die tegenwoordig waren, zonder eenige belemmering, met een goed en gezond oordeel.

IV. Doch viel weinige minuten daar na wederom in de zelve diepe slaap.

14. Op de 13 Julij (zijnde net veertien dagen na 't gebruik van 't voornoemde Braakmiddel; binnen welke tijd hij gene de minste teknen van wakker zijn heeft gegeven) begon hij schielijk te roepen: Water! Water! Geeft mij eenen gehelen emmer Water!

I. Deze aanstonds gebragt zijnde, gaf men hem daarvan vier of vijf volle kommetjes;

II. Welke hij zonder tusschen beiden oit zijn oogen te openen, greetig indronk;

III. En verviel daarop weder tot zijn vorige slaap.

IV. Waarin hij zonder eenige de minste tusschenpozing of afbreking, volhard heeft tot op de elfde dag van de maand Januarij des volgenden jaars 1707; uitmakende den tijd van zeven en twintig weken, en zulks meer dan een vol half jaar.

15. Duurende de voornoemde tijd, is niet alleen de slaap noit afgebroken geweest, maar ook altoos op dezelve voet en in dezelve graad gebleven, zonder dat oit iemand heeft kunnen merken, dat zij op de eene tijd vaster of lossier was, dan op de andere, zijnde dezelve doorgaans stil, bedaard, en zonder ronken of snorken.

16. Van den 29 Junij tot omtrent de halve maand Augustus, uitmakende den tijd van veertig dagen heeft hij (uitgezonderd het water, waarvan aanstonds gezegt is) niets genuttigt tot voedsel of versterking, dan alleenlijk een klein weinige Spaanse wijn, ten hoogsten vier of vijf oncen in 't geheel.

I. Daarna heeft hem zijn Suster, eenige tijd lang om den dag of zes, zontijds meer of min dagen tusschen beide een enkel koutje van brood en vleesch in de mond gegeven.

II. En eindelijk de tusschenpozingen van 't eeten allens verkortende, heeft hij bijna daaglijks twee of drie malen eenige spijs doorgezwoegen (dog altijd leggende en zonder oit zijne oogen te openen) telkens in zeer kleine quantiteit, en op zijn hoogste niet meer dan een of twee monden vol;

Zijnde deze geringheid van voedsel nauwelijks bekwaam om een jong geboren kind in 't leven te behouden.

17. Edog, niettegenstaande dit weinig gebruik van voedsel, wierd zijn Suster met de tijd gewaar dat hij niet alleen op d' eene tijd meer door liet slippen dan op d' andere.

I. Maar ook dat hij d' eene spijs beter innam dan de andere.

II. Na welke opmerking zij hem bediende van zodanige voedfels, welke zij wist hem in zijne gezondheid alleraangenaamst geweest te zijn, als butter en brood, rijstebrij, geerst met korenten, en gerezen boekweite koeken

III. Van welke laatste hij de stukjes, hem in de mond gcleid, zomtjids zeer schielijk inzwolg, zonder dezelve te kauwen, en zonder de neus toe gehouden te werden.

18. Van zijn drank valt niets aan te merken; dewijl hij in de gantsche tijd van zijne ziekte niet heeft gedronken, dan alleenlijk reeds is gemeld.

19. Gelijk nu de zieke, volgens de voorverhaalde wijs niet t' eenemaal zonder gebruik van vóedsel is geweest: Zo was 't ook noodig, dat de natuur zig na de maat van 't gebruik eenigzins ontlaste van het overtollige en grofste gedeelte ter voeding onbekwaam.

20. Wat de onzichtbare uitwazeming aangaat, die is buiten twijffel zeer gering geweest, zo als uit de dorheid en schraalheid van zijn huid genoegzaam is af te meten:

En niemand heeft oit kunnen merken, dat hij eenigzins heeft gesweet.

21. Zijn aftrek was in 't begin van dit overval weinig en zeldzaam.

I. Behalve alleenlijk op den 27 Julij en eenige daaraan volgende dagen; wanneer men hem, op 't aanraden van een Doctor (die hem toen bij geval kwam zien) twee maal daags, en dat veertien aaneenvolgende dagen, den Elixir Proprietatis ingaf;

II. Waartoe den Chirurgijn hem noodzaakte, door zijn neus toe te houden.

III. En hiervan had hij daaglijks eene afgang,

IV. Zonder dat men eenige verlichting of andere verandering gewaar kwam te werden.

22. Na die tijd schikte zig de afgang na de evenmaat van 't gebruikte voedsel.

I. En hoewel de Zieke niet daaglijks aftrek had;

II. Zo geschiede het echter doorgaans binnen de twee of drie dagen;

III. 't Welk hem veeltijds met het water in 't bed ontliep,

IV. Zonder dat men ten tijden dezer ontlastingen eenige verandering omtrent zijn slaap of beweging kon bespeuren.

23. Dit ontlopen van zijne vuiligheid deed de Suster, welke meestentijds alleen hem moest bedienen, op middelen denken, om die onreinheid te verhoeden;

I. Derhalven doende een groote Leuningstoel met een gat in 't midden maken,

II. En hem verbeddende ('t welk daaglijks geschiede)

III. Zette zij hem in die stoel;

IV. Waarmede ten meerendeel haar oogmerk wierd bereikt; want sedert die tijd heeft hij dikwils, op die stoel zittende, zijn gevoeg gedaan, en zijn water gelost;

V. Dog almede, zonder oit zijne oogen te openen,

VI. Of eenig teken van minder slaap of ontwaking te ver-tonen.

24. Wat de Excrementen belangt, die waren meest altijd gesteld op een zelve voet; Naamlijk,

I. Zeer weinige.

II. Taije.

III. Ros-bruine van koleur.

IV. Hard.

V. Zomtjids ook wel zaft.

VI. Zonder eenige merkelyke stank.

25. Wat aangaat de beweging van zijn lichaam, die is zeer weinig.

I. Doorgaans blijft hij leggen, zo als men hem leit.

II. Echter keert hij zig nu en dan (twee of drie malen in elk etmaal, zonder nochtans een vaste streek te houden) van de eene zijde op de andere.

III. Zonder daardoor oit tekenen te bespeuren van wakker te worden.

IV. Voorts maakt hij veeltijds beweging met de wenkbraauwen, zonder eenige opening der oogen.

V. Hij beweegt ook dikwils de strot, invoegen als iemand die zwelgt.

VI. En hoest ook zomtijds.

26. Siet nu hieruit omstandiglijk den zeldzamen en niet min beklagenswaardigen staat van deze ellendige mensch :

I. En zulks niet eene week of eene maand duirende ;

II. Maar ruim zes maanden of zeven en twintig aaneenvolgende weken, zonder eenige tusschenpozing van ontwaking ;

III. Zonder eenigzins 't gezicht te openen.

IV. En zonder eenige kennis te betonen van zig zelf, of van de wereld ;

V. Zulks dat men hem, duirende die overlange tijd, met recht zoude mogen noemen de Levende Dode.

27. Op den 11 Januarij dezès jaars 1707, omtrent ten tien uren voor de middag, wierd hij, na een of twee reizen gekucht en daarop immediaat de oogen geopent te hebben, volkomen wakker ;

I. En ('t geen te verwonderen is) zonder eenige de minste bedweltheid in zijn verstand,

II. En zonder klacht van eenige pijn in 't hoofd of andere ledematen ;

III. Alleenlijk zeggende, Ik kan het licht in mijne oogen niet verdragen.

IV. En een weinige tijd daarna aan zijn Suster (die hem ge-
duirende zijn slapen had opgepast) klagende van grote zwakheid.

V. Heeft hij zig ten hoogsten verwondert over zijn vermagerd lichaam.

28. Vervolgens daarop, als zijn Suster hem verhaalde, in welk seizoen van 't jaar zij waren, en hoe lang hij had geslapen ; was hem dat als een ongelooflijke, immers een onbegrijpelijk zaak ;

I. En antwoorde verder, het scheen hem maar een korten tijd geduirt te hebben, en als een droom geweest te zijn.

II. Andermaal gevraagd, wat hem van zijn slaap dacht? Antwoorde hij: Dat heeft zo moeten wezen.

III. Gevraagd, of hij geneesmiddelen daartegen wilde gebruiken? zeide hij: Niemand kan mijn helpen, dan God alleen.

29. Het gerucht van deze onverwachte verandering verspreide zig aanstonds door 't gehele Dorp.

I. Buiren en bekenden schoten toe, om dat zeldzame wonder te zien.

II. Elk sprak hem aan en deed hem verscheiden vragen.

III. Op welke hij zo bezadigd en onderscheidlijk antwoorde, dat alle tegenwoordige verbaast stonden,

IV. En zo vrienden als vreemden, Roomse en Onroomse, alle eenstemmig getuigden,

V. Dat hij zo veel gezondheid van oordeel betoonde, als hij oit voor zijne ziekte hadde gedaan.

VI. d'Eerw. Heer ANDREAS KEUR, Predikant aldaar, mede bij hem gekomen zijnde; en hem over verscheidene zaken, meest den toestand van zijn ziel en de Godsdienst betreffende nauwkeurig ondervraagd hebbende, bevestigde het voorgaande gevoelen ten vollen.

VII. Alsmede de voornoemde Chirurgijn, die, na een ernstig onderzoek 't zelve bevindende, zo als reeds gezegd is, dit (niet zonder reden) aanmerkte te zijn het zeldzaamste geval in deze geheele ziekte.

30. Was nu het oordeel van deze man, volgens de eenpaarige belijdenis van zo vele geloofwaardige oor- en oog-getuigen, zo net en zo beschaafd, dat 'er geene de minste tekenen van zijne voorige wel bekende zwaarmoedigheid scheenen overgebleeven te zijn;

I. Zo bleek ook niet minder, uit verscheide voorvallen en omstandigheden, de herstelling en gezondheid van 's mans geheugenis.

II. Want over vele huizelijke en voor zijn Slaap voorgevallene zaken met zijn Suster sprekende, zag men alzins, dat dezelve t' eenemaal ongekreekt was.

III. Hij verhaalde onderscheidelijk de plaatzen, de perzonen, en de tijden, waar, bij welke, wanneer en hoe lang, hij voor zijne ziekte had gewerkt; en hoeveel van ijder daarvoor ontvangen moest worden;

IV. En als zijn Suster hem vertelde, dat zij een zeker getal vummen Kennip verkoekt had, te weten elke vum voor zo veel geld; en dat zij in 't geheel daarvoor ontvangen had zo veel geld (de som t'elkens noemende), antwoorde hij, na 't zelve (in zijn hoofd, als men zegt) opgerekent en uitgecijfert te hebben: Dan hebt gij vijf stuivers te kort ontvangen. 't Welk ook alzo net bevonden wierd.

31. Waarom hier zo vele bijzonderheden worden opgehaalt tot bewijs van 's mans gezond oordeel en geheugenis, heeft geen ander oogmerk, dan om met en neffens de meergemelde Heelmeester vast te stellen en te besluiten; dat dit wel het minst gelooflijke, en echter het meest opmerkelijke schijnt te wezen in de gantsche ziekte; Uit aanmerking van de lange tijd, in welke hij, zo voor als na deze gelukkige dag, van die heerlijke eigenschappen of hoedanigheden des ziels schijnt t' eenemaal berooft geweest te zijn,

32. Nu staat verder aan te merken, dat al dit voorschreven van hem is verricht, zittende in zijn bed, en de lendenen wegens zijne zwakheid met hoofdkussens ondersteunt zijnde.

33. En wat de spijs en drank, door hem in deze toestand genuttigt, betreft; is te letten: dat hij niet lang na de wakkerwording aan zijn Suster klaagde van een groote honger.

I. Die hem gevraagd hebbende, wat hem luste te eeten? tot antwoord kreeg, een struif:

II. 't Welk is een pan-gebak van Zoetemelkskaas met butter en appelen:

III. Een tafelgerecht, in die landstreek doorgaans gebruikelijk en voor eene grote lekkernij gehouden,

IV. En daarom allerwegen bij de Vreemdelingen bekend met de naam van een Stolkse Struif.

34. De vrienden (doen legenwoordig zijnde) oordeelden, dat men de lust en begeerte van de zieke behoorde op te volgen en te voldoen.

I. Derhalven wierd de struif gebakken en hem voorgesteld:

II. Welke hij aanstonds met veel graagheid op at;

III. Zeggende: dat smaakt mij tot in de keel.

IV. Voorts dronk hij daarop een goed teug van oud bier.

V. Maar zijn honger hierdoor nog niet gestuit of voldaan zijnde,

VI. Gebruikte hij op die zelve dag nog verscheide gebraden appelen en peeren.

35. Nietlegenstaande deze ongewone veelheid van spijs, gevoelde hij zig op den dag vrij wel,

I. Zonder blijk van door de kost eenigzins beswaart te zijn.

II. Maar tegen den avond klaagde hij van kwalijkheid en walging,

III. Zonder tot braken te kunnen komen.

IV. En zeide doen: Kon ik maar van onder en boven ontlasting krijgen, mij dunkt, ik zou dan wel gezond worden.

V. En hem te binnen komende, dat zekere Doctor, op die dag bij toeval daar geweest zijnde verklaart had, dat hij zulke spijs niet en mogt eeten;

VI. Zeide hij: Als die struif mij zoo ongezond is, zal ik ze niet weer eeten.

36. In 't begin van de nacht klaagde hij, dat zijn hoofd swaar begon te worden.

I. Zeggende voorts tot zijn Suster: Ik vrees dat ik al weer in die diepe slaap zal vallen.

II. Ook kort daarna raakte hij aan 't sluimeren;

III. En had vervolgens verscheide korte slaapjes,

IV. En wel met eenige snorking.

V. 't Welk anders in deze gantsche ziekte niet was gebeurt.

37. Op den 12 Januarij 1707, 'smorgens ten acht uiren, wende twee en twintig uiren na zijne verhaalde volkomene wakkerwording, viel hij wederom in een vaste slaap;

I. Welke tot de tegenwoordige dag zonder eenige tusschenpozing als nog duurt.

II. En dat wel op dezelve voet, en met dezelve verschijnzelen, als in 't verhaal van zijne voorgaande slaap van zeven en twintig weken zijn opgetelt,

III. Zonder eenige andere verandering, dan dat de Spijs, hem in de mond gestoken, werd ingeswolgen, met een weinig meer quantiteit, zomtijds wel tot vijf of zes lepels op eene reis.

38. Dit is al 'tgeen de ondergenoemde Doctoren uit de eenstemmige getuigenis der bovengemelde perzonen, na een nauwkeurig onderzoek, hebben aangetekent.

Nu blijft er noch over, dat de wereld medegedeelt word, 'tgeen de gemelde Doctoren zelve in of omtront deze Zieke hebben ondervonden, nadat zij zig (op den 6 Februarij 1707, zo als gezegt is, in 't gezelschap van verscheide Heeren van Rotterdam) begerig om van zulk een ongehoorde zaak de rechte kennis te nemen, naar Stolwijk hadden begeven.

39. Zo haast als zij bij de Patient gekomen waren, vonden zij hem te bed leggende,

- I. Zonder eenige uitwendige of zichtbare beweging ;
 - II. En met geslotene oogen, als van een mensch die zagtelijk slaapt.
 - III. De adem zeer gelijkmatig en zachtjes in en uitgaande,
 - IV. Zonder eenige horting, geluid of ronking.
 - V. De oogen, die men ter nauwernood ten halven kon open trekken, voor zo veel men kon zien, in een tamelijke goede staat
 - VI. Zijne tanden, wit en niet beslagen.
 - VII. De mond, voor zo ver als die gezien kon worden, vochtig en wel gestelt en vol kwijl of speekzel.
 - VIII. Het gantsche lichaam, matig warm; doch zonder eenige vochtigheid of zweet;
 - IX. En als men zijn hand buiten het dek haalde, was die aanstonds koud;
 - X. Zijn huid gants dor en droog.
 - XI. Zijn lijf, bij uitnemenheid vermagerd;
 - XII. En zijn buik, zodanig ingevallen, dat het vel genoegzaam op zijn ruggraad scheen neer te leggen, Zulks dat men de hand op zijn buik leggende, de Arteria magna of Groote Slag-ader zeer maklijk, distinctlijk en hard slaande kwam te voelen.
 - XIII. Op verscheide pijnwekkende vellicatien en puncturen zag men niet het minste teken van eenig gevoelen of beweging.
 - XIV. De Pols was zeer ordentlijk, doch klein en langzaam, geveude na gissing in eene minuut omtrent de vijftig slagen;
 - XV. Maar, doen men een geruime tijd een zeer sterke en doordringende Spiritus onder zijn neus had gehouden,
 - XVI. Wierd de Pols allengsjes snelder en driftiger, zodat men na gissing in elke minuut omtrent de tachtig slaagen had;
 - XVII. Hij kreeg ook daarop een bloos in 't aanzicht;
 - XVIII. En zwelgde (na 't scheen) drie of vier maalen speeksel in.
 - XIX. Ook zag men eenige droppels zweet op zijne wangen voortkoomen,
 - XX. En de Tranen bersten uit zijne oogen,
 - XXI. Zonder nochtans de zelve oit te openen,
 - XXII. En zonder het hoofd of eenige andere Ledematen te roeren.
40. Op de XI Februarij, dat is vijf dagen na 't vorige bezoek,

reisden twee van de ondergeschrevene vier Doctoren andermaal naar Stolwijk,

I. Daar zij alles, 't geen in deze Ziekte gepasseerd en hier voor gemeld is, op nieuw nauwkeurig onderzocht, en aangetekend, en alle de getuigenissen wederom eenstemmig bevonden hebbende,

II. Ook den Zieke visiteerden,

III. En alles vonden in die zelve staat, als zij het op de 6 dito hadden gelaten,

IV. Zonder cenige de minste verandering.

41. In de aanvang van deze hunne komst, zagen zij den Patient in even dezelve omstandigheden, als doen zij hem vijf dagen te voren hunne sterke Spiritus onder de neus hadden gehouden.

I. En bevonden (na ondervraging) dat er juist even te voren eenige personen waren geweest, die hem ook een wijl tijds iets hadden onder de neus gehouden.

II. Waarop dezelve twee Doctoren, met een Horologie in de hand aanstonds 't getal van des Patients Polsslagen telden,

III. En bevonden dezelve te zijn omtrent tachtig in een minuut.

IV. Doch eenige minuten daarna, de Polsslagen andermaal optellende,

V. Bevonden zij dezelve te wezen, niet meer dan zestig in een minuut.

VI. Zulks dat de snelheid van de Pols scheen nergens anders uit ontstaan te zijn, dan uit de applicatie der fijne geesten van de gemelde personen ;

VII. En dat de Pols, buiten die gelijke voorvallen, altijd een gelijkmatige en langzame trant is houdende :

42. Zedert die tijd is abusivelijk uitgestrooit geworden, dat de Patient was overleden;

I. En hoewel de nagenoemde Doctoren het tegendeel bijna dagelijks door ooggetuigen hoorden bevestigen,

II. Konden zij echter geen net bescheid van de ware toestand des Lijders erlangen voor den 20 van deze lopende Maand.

III. Wanneer de meergemelde Chirurgijn hen door een brief deed weten :

IV. Dat de Zieke op den 12. 13. 16 en 19 dezcs een weinig spijs had genoten,

V. met bijvoeging, dat alles bleef in de gesteltheid als voorheen.

VI. En dat men niet kon zeggen, eenige verandering in de Pols te spuren.

43. Doch eer zij afbreken, kunnen zij niet nalaten het merkwaardige aan te tekenen, 't geen op den 20 Februarij bij toeval geschiede. Zeker persoon ten huize van de Patient, een flesje met zeer sterke Spiritus salis ammoniaci uit de zak gehaald hebbende, om het onder de neus van de Zieke te houden.

Rukte een der omstanders, onkundig wat het was en hoedanig gebruikt moest worden, 't zelve zonder iets te zeggen uit de hand,

En goot een goed getal druppelen daar van in de mond, of liever tusschen de lippen, van de Lijder.

Waarop inmediaat volgde:

I. Dat hij zeer sterk hoeste, zoodanig als hij ooit godaan had,

II. Dat hij zeer kort op malkander dikwijls swelgde,

III. En daarop een golf van witte stof, die als pap scheen, uitbrakende, hetgeen daarvan in de mond was gebleven weder inslokte.

IV. Voorts schielijk de oogleden eens openende (en aanstonds weer sluitende) zag men de oogen geweldig verdraijen; zoodanig als in een convulsie gewoon is te geschieden;

V. En 't hoofd twee of drie malen gins en weer schudden,

VI. Zonder nochtans eenig ander uiterlijk doel van zijn lichaam, in of ook na die tijd, op 't minst te verroeren.

VII. Blijvende zelfs onder 't braken vlak op zijn rug leggen.

B E S L U I T.

Dit ellendig en uitterend Lichaam, dewijl 't nog tot op deze dag voor handen en in 't leven is, en des zelfs staat daaglijks genoegzaam zonder eenige verandering blijft, kan verstrekken tot een ontwijfelbare Toetssteen van de waarheid; welks weergaa (zoo krachtig betuigd en verzekerd) ooit, onzes achtens, gezien noch gehoord is: Waarom het ook een Voorwerp is, daar zig het On-geloof, de Geest van tegenspreken; de Waanwijsheid en Eigen-zinnigheid (na hare scherpe bitse tanden daarop afgeknerst en

stomp geknauwd te hebben) aanstonds moet voor neerbuigen, met een volslagene overtuiging; En met de gehele wereld opgetogen over des zelfs zeldzaamheid verwonderd en verbaasd staan.

Zulks dat men heeft goed gevonden, deze dingen kortlijk alhier neer te stellen, en gemcen te maken aan de tegenwoordige tijdgenoten;

Aangezet niet alleen door kracht van de waarheid, maar ook genoegzaam genoodzaakt door de onmatige iever en drift van eenige, die door verscheide konstenarijen en valsche uitstroiselen, Niet met de beste trouw, de onkundige wereld verkeerde indrukzelen getracht hebben in te boezemen.

Voorts indien omtrent deze buitengewone zaak eenige merkwaardige veranderingen, 't zij in leven of sterven, mogten voorvallen, welke aan de opmerkende wereld ter bijzonder nut kunnen strekken, zal een nader bericht mogen verwacht werden van, die enkelijk de bevordering van de Geneeskunde en de waarheid beuigen te beoogen.

Geschreven te Rotterdam,
op den 22 Februarij,
Anno 1707.

PAULUS WALWIJK,
KORNELIS VAN DER ZEE,
HENDRIK SNELLEN,
ABRAHAM SALOMON VAN DER
VOORT.

Te Lecuwarden, Bij PIETER RUIRDS, *Boekdrukker en Verkoper
in de Peperstraat in de Zaad-zaaier.* 1707.

Na de Copije van Rotterdam.

In het jaar 1715 ¹⁾ werd een persoon, TALLY genaamd, timmerman te *Rouaan*, in het hospitaal la Charité opgenomen. De eerste twee maanden van zijn verblijf aldaar, lag hij dag en nacht met gesloten oogen, zonder teekenen van gevoel of van willekeurige beweging te geven; alleen de oogleden waren dikwijls in bewe-

¹⁾ Mémoires de l'Académie des sciences, à Paris, 1715.

ging; de ademhaling was zacht en oppervlakkig; de pols klein, langzaam en regelmatig; de armen behielden den stand, waarin zij gebracht werden, met de overige lichaamsdeelen was dit niet het geval. Na dien tijd hadden eenige aderlatingen op arm en voet, bloedzuigers, braak-, purgeer- en afleidende middelen het effect, dat hij ongeveer vier en twintig uren wakker bleef en met zijne bloedverwanten zich onderhield. Daarop viel hij weer in denzelfden toestand, de slaap was echter minder vast, nu en dan gaf hij blijken van eenig bewustzijn; hij drukte dan de hand zijner vrouw, klaagde over een pijnlijk gevoel en bevulde zich minder dikwijls. Na verloop van ruim twee maanden kwam hij geheel tot bewustzijn. Gedurende dien slaap gebruikte hij alleen vleeschnat, gelei en wijn, dat men in kleine hoeveelheid door de keel liet glijden, na den mond, die in den eersten tijd gesloten was, met groote moeite te hebben geopend; de ontlastingen hadden eens of twee malen per week plaats.

Van 15 April tot 27 Augustus had hij in het hospitaal vertoefd; daarna vertoonde hij, eene geringe zwakte en lichte vermagering uitgezonderd, niets ziekelijks.

In een brief ¹⁾ over dezen lijder, bekend onder den naam van *Le dormeur de la Charité*, van BURETTE, geneesheer van de Faculteit te Parijs aan zijn' ambtgenoot FALCONET, vinden wij nog omtrent de oorzaken het volgende aangegeven: „Zijne ziekte was, zoo men mij verzekerde, ontstaan door den schielijken dood van een zijner goede kennissen, met wien hij eenige dagen te voren verschil gehad had; door welke schielijke, onverwachte tijding hij zoodanig werd getroffen, dat hij voorover met het aangezigt ter aarde in flauwte viel en vervolgens allengskens aan 't slapen geraakte.”

En verder op pagina 235, „dat zijne vrouw, die in den beginne den eigenlijken toestand van haren man, toen hij in 't hospitaal gebracht werd, aan de monniken had verzwegen, jeegens hem eindelijk bekend had, dat haar man sedert eenige jaren tot een ongemeen naauwgezetten en qualijk bestierden Godsdienst was over-

¹⁾ Verzameling van genees-, heel- en artzenijkundige aanmerkingen en waarnemingen over opmerkelijke en zeldzame zaaken en gevallen. Eerste deel. te Delft bij Reinier Boitet. 1755.

geslagen, en dat hij zeedert een jaar van tijd tot tijd in een soort van slaapziekte vervallen was, die echter telkens na verloop van eenige dagen was opgehouden en waartegen hij aan zijn huis reeds eenige geneesmiddelen gebruikt had." — Sprekende van den toestand gedurende de twee laatste maanden, zegt hij: „sedert dien tijd beweegde hij zich nu en dan bij tusschenpoozingen, drukkende de hand van zijne vrouw en klagende of stoenende somtijds, te weten, wanneer hij in eenige dagen geen buikzuivering gebruikt had; hij deed nooit eenige teekenen dat hem iets ontbrak; wanneer men hem eenige spijsen wilde doen gebruiken, roerde men zijne lippen aan, hij opende alsdan den mond, doch de oogen bleeven gesloten en hij slokte in, 't geen hem in den mond gegeven wierd, wachtende voorts geduldig naar een tweede aanvoeren. Hij wierd ter behoorlijker tijd wekelijks geschoren, doch alsdan geleet hij in allen opzichte een levenloos beeld, en indien men hem na den eeten uit het bed in een stoel zettede, vond men hem naderhand daarin zitten in dezelve gestalte, waarin men hem gestelt had, blijvende de oogen altoos, 't zij liggende of zittende, eetende of rustende, of aangeroot, geschud, verplaatst, gedragen of stil gelaten wordende, zonder ophouden gesloten.”

In het jaar 1730 bevond zich in het Hotel-Dieu ¹⁾ eene vrouw van dertig jaren, die binnen een tijdsverloop van vier jaren, alleen tegen den middag en tegen middernacht een half uur in wakenden toestand was, welke oogenblikken men zich ten nutte maakte haar voedsel te geven en op den nachtstoel te zetten. Bij het ontwaken opende zij nooit de oogen, zij sprak slechts enkele onzamenhangende woorden, somtijds lachte en weende zij beurtelings als een kind. De eetlust was goed, het gelaat bleek, de stem zwak, pols en ademhaling vertoonden niets afwijkends; zij was voor alle prikkels, o. a. bloedige koppen, spaansche vliegpleisters, ongevoelig; de ledematen waren buigzaam, de tanden gedurende den slaap vast op elkander geklemd.

¹⁾ Schindler. Die idiopathische, chronische Schlafsucht. Hirschberg 1829.

Op het einde van het vierde jaar verdween deze slaapzucht; zes maanden lang bleef zij daarvan bevrijd, en verschilde zij in hare wijze van leven niet van andere personen; daarna leed zij gedurende drie à vier maanden aan maniacale aanvallen; ten slotte verviel zij weder tot haren vorigen toestand en overleed een half jaar daarna.

ELISABETH ORVIN ¹⁾, 55 jaren oud, van eene gezonde, sterke constitutie, dienstbode bij den geestelijke te *St. Gilain*, in 't begin van het jaar 1737 zonder bekende oorzaak verdrietig, melancholisch geworden, viel in Augustus van dat jaar in een' slaap, die vier dagen duurde. In dien tijd nam zij geen voedsel, evenmin was het mogelijk haar wakker te maken. Eene week later viel zij wederom in eenen vasten slaap, die nu achttien uren aanhield; daarna sliep zij geregeld dagelijks 16 à 18 uren, ongeveer van 3 uur in den morgenstond tot 8 à 9 uur des avonds, uitgenomen 4 maanden in het jaar 1745, waarin de slaap natuurlijk was, en 21 dagen in het jaar 1748, waarin eene dordendaagsche koorts haar niet langer dan twee uren rust gunde. Twee doctoron, BRADY en PRESTO bezochten haar in 1756; zij vonden de lijderes in een' diepen slaap, waaruit noch luid roepen, schudden, noch zelfs steken en branden haar konden wekken; het aangezicht was bleek, de pols regelmatig, de huid warm en in zachte uitwaseming, hoofd, hals en ledematen waren stijf, moeilijk te buigen, en vielen losgelaten, als een zwaar stuk hout naar beneden.

Zoodanig was de toestand des avonds ten vijf ure; tegen half zeven begonnen de ledematen buigzamer te worden, ten acht ure ontwaakte zij spontaan. Op de haar gedane vragen antwoordde zij geregeld en goed, zij gevoelde zich zeer verdrietig en ongelukkig en wenschte liever te sterven, dan op deze wijze voort te leven. Door een gevoel van zwaarte in het hoofd werd zij gewoonlijk gedreven naar bed te gaan; vroeger had zij regelmatig gemenstrueerd, zij kon zich niet herinneren, wanneer en waardoor

¹⁾ Journal de méd. chir. et pharm. 1755.

zij waren weggebleven. De eetlust was goed; duurde de slaap buitengewoon lang, dan werd haar door de vrouw, bij wie zij inwoonde, melk in den mond door middel van een' trechter gegoten, die goed doorgeslikt werd.

In een brief ¹⁾ van den geneesheer Missa te Parijs, wordt van eene vrouw te *St. Guillin* gesproken met den bijnaam *La Marmotte de la Flandre*, waarmede naar alle waarschijnlijkheid deze lijdere bedoeld wordt. De beschrijving van de ziekteverschijnselen komt bijna geheel overeen, alleen zouden aan het ontwaken steeds stuipachtige bewegingen voorafgaan.

Missa geeft daaromtrent het volgende: „geduurende dezen tegen-natuurlijken slaap sloeg haar de pols tamelijk wel, ofschoon niet zoo sterk, als wanneer ze wakker was. Haar gantsche lichaam was verstijft door stuiptrkkingen, hare leeden, zoowel de armen als de beenen, waren uitgestrekt als in een stuip en volstrekt onbewegelijk, en al hare lichaamsdeelen scheenen 't eenemaal berooft van gevoel en beweging, terwijl men alle middelen vergeefs aanwendde, om een van die beide te herstellen.

Hare aanstaande ontwaking, die altoos volgde na het ondergaan van de zon, werd altijd aangekondigd door geweldige stuiptrkkingen, waarmede allereerst de armen en beenen, vervolgens het hoofd en eindelijk het aangezicht werden getroffen, en die hoe langer hoe heviger wierden, namate dat de tijd van hare ontwaking aandaderde.”

Eene vrouw uit het Kerspel *St. Maurice sur Leuron* ²⁾, oud 27 jaren, gehuwd met een man van zestig jaren, viel, zonder bekende oorzaak, op den 22 April 1738, in een' slaap, die drie dagen duurde en waaruit zij door niets konde gewekt worden. Bij haar ontwaken vroeg zij om brood en sloop nog onder het eten, vijf minuten daarna, weder in. Deze tweede aanval duurde 13 dagen,

¹⁾ Verzameling van genees- heel en artzenijkundige aanmerkingen en waarnemingen over opmerkelijke en zeldzame zaaken en gevallen. Tweede Deel, te Delft bij Reinier Boitet, 1755.

²⁾ Histoire de l'Academie royale des sciences, 1739. Observations anatomiques. II.

waarin niets gebruikt noch ontlast werd; alleen de menschen vertoonden zich op den gewonen tijd. Weder tot bewustzijn gekomen, bleef zij niet langer dan de eerstemaal wakker, om daarna weer gedurende negen dagen in dien slaapzuchtigen toestand te vervallen.

In den loop van dit jaar was haar leven eene zonderlinge afwisseling van langdurigen slaap en zeer kort ontwaken. De kortste slaap duurde drie, de langste dertien dagen; de langste tijd, dat zij wakker bleef, was gemiddeld een half uur; slechte tweemaal werd hier eene uitzondering op gemaakt, eens gedurende drie, eene andere keer gedurende vier en twintig uren, na een gebruikt emeticum en eene aderlating op arm en voet.

De slaap was zoo vast, dat de geneesheer DE LA BORDERIE, lid van de Akademie te Toulouse, die de lijderes behandelde, haar door de sterkste prikkels niet tot bewustzijn kon brengen; hij was overigens rustig en natuurlijk, zonder krampachtige bewegingen; de adembaling geheel vrij, pols geregeld, de gelaatskleur niet veranderd, de huid vochtig en niet bovenmatig warm.

Eene geringe graad van catalepsie scheen te bestaan, de ledematen waren niet stijf, doch vertoonden neiging den gegeven stand een tijd lang te behouden.

Geringe vermagering was aanwezig; na het emeticum begon de vrouw bij het ontwaken over hevige maagpijn te klagen; later ontstond er amenorrhoea.

Dr. JOSEPH BERTIN ¹, Anatoom en eerste Chirurgijn van den Koning van Frankrijk, had, in het jaar 1750 op reis zijnde, het ongeluk zijne tochtgenooten te verliezen. Zeer vreesachtig van aard zijnde, verschool hij zich, uit angst vermoord te worden, in een moeras, waarin hij geruimen tijd bleef liggen.

Later te huis komende viel hij in een' melaancholischen toestand, met het voorheerschend idée door moordenaars vervolgd te worden; op een zekeren dag viel hij in een' slaap, die drie dagen

¹) Darstellung der Heilungsmethode in der Med. Klinik an der Kaiserl. Königl.-Med.-Chirurg. Joseph's-Akademie. Wien. 1829.

duurde, daarna ontwaakte hij, doch na verloop van een half uur viel hij wederom in eenen vierdaagschen slaap, zonder door de sterkste prikkels gewekt te kunnen worden.

Gedurende een tijdsverloop van drie jaren, viel hij, ondanks zijne veelvuldige werkzaamheden, herhaalde malen in een' slaap, die somtijds acht dagen aanhield; bij het ontwaken wist hij altijd juist aan te geven welke dag en hoe laat het was.

Daarna verdween dit lijden, zonder stoornis van zijn' geest na te laten.

In 1766 bevond zich in het Hôtel-Dieu te Parijs een persoon, RENÉ BELLANGER, die sedert zes jaren, regelmatig om de veertien dagen, van Dingsdag tot Zaterdag, in een' zeer vasten slaap viel; de overige dagen sliep en ontwaakte hij als andere gezonde individuen. Vroeger had hij gedurende vier jaren aan koorts geleden; daarna had hij een aanval van mania doorgestaan.

In den Dictionnaire des Sciences Médicales ¹⁾ leest men daaromtrent nog: „Cet homme, atteint d'un peu de désordre dans les fonctions mentales, courait les campagnes et s'y couronnait de fleurs. Ses amis imaginèrent de le plonger, malgré lui et lorsqu'il avait fort chaud, dans une rivière. Il n'y fut pas plutôt, qu'il demeura immobile comme un terme et s'endormit. En vain, pendant ses accès, on le remuait, on le pinçait. Les moyens les mieux indiqués parurent toujours prolonger son sommeil. Entre ses accès, il dormait comme les autres hommes et s'éveillait aussi facilement. Enfin, des douches froides, reçues sur la tête, moyen déjà préconisé par Celso, firent cesser les accès et ils ne reparurent plus.”

DE LA PLAIGNE ²⁾ maakt gewag van een twintigjarig meisje, dat gewoonlijk in eenen diepen slaap viel, waaruit zij vast op den

¹⁾ Tome XXVII. Léthargie.

²⁾ Journal de Méd. Chir. et Phar. de Mr. Roux. T. XXII. Paris 1766.

zevenden dag ontwaakte. Alsdan kleedde zij zich, nuttigde iets, ging naar de kerk en viel tehuis gekomen weder in den vorigen toestand. Eens duurde hij vijftien dagen; zelfs brandmiddelen waren niet in staat haar toen te wekken. Gedurende den slaap was zij met een kleverig zweet bedekt; de overige uitscheidingen hadden slechts plaats als zij wakker was, alleen de menstruatie keerde ook in den slaap regelmatig terug. Dit lijden duurde drie jaren.

Hiermede identisch, echter minder goed geconstateerd, is de geschiedenis, in de dagbladen van dien tijd medegedeeld, van een geestelijke uit Oxford, die de geheele week onafgebroken sliep en alleen des Zondags wakker werd. Zijne bediening in de kerk waargenomen hebbende, viel hij, na het gebruik van een' ruimen maaltijd en het rooken van eene pijp tabak, weder in slaap, om den volgenden Zondag andermaal te ontwaken ¹⁾.

Dr. WENDELSTADT ²⁾, physikus, verhaalt het volgende: N. N., ruim twintig jaren oud, viel den 10^{den} November 1794 met een verhit lichaam in het water en werd eerst na een half uur er uit gehaald. Door gepaste middelen weder bijgebracht, geloofde men hem geheel buiten gevaar, toen hij plotseling in eenen zeer vasten slaap viel. Hij sliep, naar het scheen, rustig, zonder te snorken; Na eenigen tijd beproefden de omstanders op alle wijzen hem wakker te maken, doch vruchteloos; luid schreeuwen, schudden, knijpen hielp niets; als het ware geheel gevoelloos lag hij daar neer; zijn voorkomen was intusschen normaal, de gelaatskleur niet bleek. Voedsel kon men hem niet ingeven, de uitwerpselen vloeiden onbewust af.

Ondanks alle in het werk gestelde pogingen tot opwekking bleef hij in dien toestand tot den 26^{sten} December; hij had dus ongeveer zeven weken geslapen.

Bij zijn ontwaken was hij volkomen helder van geest, hij kon zich maar niet begrijpen zoo lang in die rust verkeerd te hebben.

¹⁾ Schindler, pag. 75.

²⁾ Journal der practischen Arzneykunde und Wundarzneykunst, herausgegeben von C. W. Hufeland. Berlin. 1805.

Een achttienjarig meisje ¹⁾, gezond van gestel, vlijtig van aard, alleen eenigzins droefgeestig van stemming, werd in het begin van December van het jaar 1802 nog stiller dan gewoonlijk; de eetlust verdween allengs, hoofdpijn stelde zich in; de op voorschrift van een arts genomen resolverende, evacuerende en roborerende medicamenten bleven zonder gunstige uitwerking.

De trek naar voedsel nam langzamerhand geheel af en den 8sten Februari gebruikte de lijdere niets meer; vier dagen vroeger was de menstruatie ingetreden, den 9den hield deze op, en den 11den viel het meisje in eenen slaapzuchtigen toestand, die vijf weken duurde. Zij lag op den rug, de ledematen uitgestrekt, als het ware bewegingloos; de oogen gesloten, nu en dan knippen met de oogleden. Werden deze geopend, dan vertoonde zich de oogbol naar boven en buiten gedraaid, zoodat de pupil niet zichtbaar was.

De mond was vast gesloten, de gewrichten behielden onveranderd de positie, waarin zij gebracht waren; de adembaling was iets zachter en langzamer dan bij slapenden gewoon is, de uitgeademde lucht koeler. Het aantal polsslagen bedroeg 75—80 in de minuut; de buik was ingevallen. Hare geheele voeding bestond in het gebruik van twee kopjes havergortslim dagelijks, telkens in geringe hoeveelheden genomen. De urine liep van tijd tot tijd in geringe quantiteit onwillekenrig af; consistente faeces werden niet uitgescheiden; de reuk uit den mond was onaangenaam, de tanden en het tandvleesch met een vuil bruin beslag, als bij typhousen, bedekt.

Volgens opgave van hare ouders waren van tijd tot tijd alle spieren van het lichaam tetanisch gecontraheerd; door HUFELAND en Dr. FLIES, die haar onderzochten en behandelden, werd dit niet waargenomen.

Nadat tal van versterkende en prikkelende middelen vruchteloos waren aangewend, beproefde HUFELAND de galvanische prikkeling van den plexus cardiacus, waarna zij op het einde der vijfde week tot bewustzijn kwam.

¹⁾ Neues Journal der practischen Arzneykunde und Wundarzneykunde von Hufeland. Bd. XX, St 4.

Een maand later volgde nog een driedaagsche aanval van slaapzucht, daarop nog eenige lichtere gedurende den zomer van dit jaar, ten slotte herstelde zij volkomen, nadat eene teruggeblevene menstruatie-stoornis opgeheven was.

Eenigen tijd geleden werd ik (zoo verhaalt NACQUART ¹⁾) bij eene jeugdige vrouw geroepen, die, sedert een half jaar, geregeld twee malen per maand in eenen vasten slaap viel, waaruit men haar slechts met moeite en alleen door zeer luid te spreken of hevig te schudden, kon wekken. Met haar huisselijk werk klaar zijnde, sliep zij dadelijk in en liet dan meermalen, wat zij toevallig in de hand had, vallen; van hetgeen voorgevallen was had zij bij het ontwaken geen besef. Gedurende den aanval, waarin ik haar trof, waren alle functiën normaal, de pols tamelijk langzaam en de ademhaling nauwelijks waarneembaar. Zij was ten gevolge van huiselijke beslommeringen neerslachtig van gemoed en had reeds neiging tot zelfmoord vertoond.

MARIA ROSINA EXNER ²⁾, oud 23 jaren, uit gezonde ouders gesproten, goed lichamelijk ontwikkeld, was reeds als kind stiller en meer teruggetrokken dan andere op dien leeftijd. De menstruatie, op dertienjarigen ouderdom te voorschijn getreden, bleef na verloop van een jaar uit, waarschijnlijk tengevolge van eenen schrik. Na dien tijd werd het meisje hoe langer hoe stiller, zij sprak weinig, zocht de eenzaamheid, had veel met den duivel te doen, in het kort verviel geheel in eene melancholische stemming. Deze verschijnselen verdwenen, nadat hare periode zich weder regelmatig ingesteld had; zij bleef nu volkomen gezond, werkte bij haren vader, die wever was, en verzorgde hare teringachtige moeder in de ledige uren met buitengewone kinderlijke liefde.

In 1823 op den leeftijd van vier en twintig jaren, verloor zij

¹⁾ Dictionnaire des Sciences médicales, Tome XXVII, Lethargie 1818.

²⁾ Dr. Heinrich Bruno Schindler. Die idiopathische, chronische Schlafsucht. Hirschberg 1829. Fünfter Krankheitsfall.

hare moeder, aan wie zij innig gehecht was, en dit gaf aanleiding dat zij weder stil en in zich zelve gekeerd werd. Den 16^{den} November van dit jaar ging zij, na zich den vorigen dag een weinig driftig gemaakt te hebben, naar eene naburige kerk, woonde de godsdienstoefening bij, doch kwam vandaar niet terug; des avonds vond men haar nog voor de kerkdeur zittende. Naar huis gebracht viel zij in eenen vasten slaap, was in drie of vier dagen, hoogstens een half tot één uur wakker en gebruikte zeer weinig; in deze oogenblikken van bewustzijn opende zij in den beginne de oogen, sprak alsdan zacht en gaf altijd, op de vraag of haar iets scheelde, een ontkenkend antwoord; later bleven de oogen gesloten en sprak zij niet meer. Dagelijks verontreinigde zij het bed met eene geringe hoeveelheid roode urine, ééns in de week had in de wakende oogenblikken, stoelontlasting plaats

Nadat deze toestand vier weken geduurd had, werd Dr. SCHINDLER ontboden; hij vond de patiente wakker; op gedane vragen antwoordde zij slechts gedeeltelijk; zij gaf te kennen zeer zwak en afgemat te zijn; de pols was langzaam en vol, de adembaling rustig, de pupil bewegelijk.

Bij een tweede bezoek, acht weken daarna, trof hij haar slapende, de toestand was in dien tijd verergerd, de aanvallen van slaapzucht tot acht dagen gestegen. De lijderes gaf den indruk van iemand die sluimert, het gelaat eenigzins rood, de oogen gesloten, de bovenste oogleden in trillende beweging; uit den een weinig geopenden mond vloeide een taai eiwitachtig slijm, de carotiden pulseerden sterk, de adembaling was tamelijk frequent; de pols was menigvuldiger dan vroeger, 80—85 slagen in de minuut, de huid warm en vochtig. De ledematen bleven in de houding, die men ze gaf; bij het buigen gevoelde men eene krampachtige spanning in de gewrichten; was de positie tegen de richting van de zwaartekracht, dan daalden de ledematen langzamerhand. Hard roepen, schudden, licht voor de oogen, kittelen van den neus met eene penneveder, steken met naalden, niets was in staat haar te wekken, ofschoon zij nog kort te voren wat soep gebruikt en geurineerd had. De menstruatie had zich steeds op den gewonen tijd vertoond.

Later was SCHINDLER in de gelegenheid haar in zijne nabijheid

te doen verplegen, bijna dagelijks te zien en aantekening van de verschijnselen te houden. Tegen het einde van Maart 1825 werd de toestand van de lijdere iets beter, zij werd meer en bleef langer wakker, at vrij goed, sprak weder luid en nam in krachten toe; de aanvallen, die dikwijls met clonische en tonische krampen gepaard waren, lieten na, alleen het sidderen der oogleden in den slaap week niet. Talrijke geneesmiddelen in- en uitwendig toegediend hadden geen effect gehad, zelfs geene stortbaden, inwrijving van tartarus emeticus in zalfvorm op den kaal geschoren schedel, magnetismus, galvanismus, enz.

Eerst in het begin van het jaar 1828 was de slaap, zoo wat vastheid als duur betreft, weder normaal geworden, en hadden alle andere ziekelijke verschijnselen opgehouden.

In de uitvoerige en met zorg bewerkte ziektegeschiedenis van deze lijdere door SCHINDLER, komen nog een tal van amtlichen Berichte voor, waaruit blijkt, dat dit geval den wetenschappelijken geneesheeren en het bestuur daar ter plaatse, zeer veel belang inboezemde.

Één dezer laten wij hier volgen:

„Actum Stöckigt, den 27 März 1825.

Im Auftrage einer Königlichen Hochlöblichen Regierung d.d. Liegnitz den 11. März h. a. verfügte Ich Mich in Begleitung des Herrn Dr. SCHINDLER hieher an Ort und Stelle, um den galvanischen Versuchen an der mit Schlafsucht behafteten MARIA ROSINA EXNER beizuwohnen.

Wir fanden die Kranke in folgenden Zustande:

1. Seit 48 Stunden schlief dieselbe.
2. Die Transpiration war sehr ruhig, gleichförmig und regelmässig.
3. Der Puls hatte in der Minute 50 Schläge.
4. Ihr Gesicht war sehr blass, die Augenlieder in stets zitternder Bewegung und geschlossen.
5. Der Mund krampfhaft geschlossen.
6. Die Nackenmuskeln steif, nur durch mässige äussere Kraft beweglich.
7. Die Abmagerung der etc. EXNER hat einen hohen Grad erreicht, so zwar, dass das Knochengebäude nur mit einer Hülle überzogen schien.

8. Die Haut war von natürlicher Temperatur und Weichheit, weder trocken noch feucht, nur die Haut im Gesicht litt an starker Trockenheit.

9 Während der letzten Wachzeit, welche fast einen ganzen Tag anhielt, hatte sie Milch mit Brod und Semmel in grosser Menge zu sich genommen, auch gewöhnliche Leibesöffnung gehabt.

10. Die Muskeln der Gliedmaassen fühlten sich steif an, liessen sich aber nach einiger Krafterwendung in Bewegung bringen. Nachdem der galvanische Apparat zur Anwendung in Ordnung gebracht worden war, welcher aus 17 zweij Quadratzoll grossen Doppelplatten, mit Einschluss der Endplatten, bestand, untersuchten wir die Temperatur der Atmosphäre ausser dem Zimmer und fanden sie $+ 7^{\circ}$ R., die Zimmerwärme $+ 15^{\circ}$ R. Wir hatten Nordwestwind und etwas feuchte Luft.

Den negativen Pol setzten wir auf die kurzen Rippen der linken Seite der Brust und leiteten den galvanischen Strom nach dem rechten Ohre und an verschiedene Stellen des Gesichts, besonders an solche, an welchen die Gesichtsnerven gereizt werden konnten. Dieser erste Versuch wurde 8 Minuten lang ununterbrochen fortgesetzt, und es ergab sich folgendes Resultat:

Die ersten Minuten schien der galvanische Strom auf die Nervenempfindlichkeit der Kranken fast gar nicht einzuwirken, erst nachgehends stellten sich Zuckungen im Gesicht ein, und zwar nur an der Stellen, worauf mit dem Pol gewürkt worden war. Während dem Galvanisiren hob sich der Puls um einige Schläge und wurde voller, auch hob sich die Respiration. Das Gesicht röthete sich keinesweges, nur an den Stellen röthete sich die Haut, an welche man, um die Kraft voll zu erhalten, verdünnte Schwefelsäure gebracht hatte. Bei Berührung der Nerven der Augengegend, schien die Kranke sich fruchtlos zu bemühen, die Augenlieder zu öffnen. — Es ist ferner nichts Bemerkenswerthes anzuzeigen, wir unterzeichnen daher u. s. w.

Dr. MÜLLER, *Kreisphysicus.*

Dr. SCHINDLER.

KARL HAAG ¹⁾, Opperwachtmeester bij den Transporttrein, 42 jaren oud, had na eenen hevigen schrik eerst aan cataleptische, later meer aan epileptische aanvallen geleden.

Na verloop van drie maanden viel hij in eene diepe slaapzucht, waarin hij onafgebroken gedurende vijftien maanden bleef, zonder door eenig opwekmiddel tot bewustzijn te kunnen gebracht worden. Ademhaling en bloedsomloop, af- en uitscheidingen hadden, ofschoon met minder energie, echter regelmatig plaats; de voeding bestond in het gebruik van vloeistoffen, soep, melk, enz., die, bij den steeds gesloten mond, in de opening, door het verlies van eenen tand ontstaan, gegoten werden.

Tot bewustzijn teruggekeerd, bleef hij gedurende een tijdsverloop van twee jaren gezond; daarna kwam hij terug in de kliniek voor een borstlijden, waaraan hij ten slotte bezweek.

Dr. OELZE ²⁾, Kreits-Physicus te Nieuw-Ruppin, vermeldt, dat hij den 14^{den} Mei 1826 door het Landraadsheerlijk Bestuur uitgenoodigd werd, tot het doen van een onderzoek naar den ziekte-toestand van een meisje van elf jaren, dat, volgens het bericht van den schout aldaar, sedert zes weken sliep.

Het kind, vroeger vrolijk en gezond naar lichaam en geest, was in het begin van Januari door de mazelen aangetast, had daarna over scheurende pijn in het rechter oor, later over hevige hoofd- en buikpijn geklaagd en was den 3^{len} April in een' slaap gevallen, waaruit zij tot dusver door geen middel te wekken geweest was. Nu en dan had zij wel eens een steunend geluid laten hooren, somtijds had de lijderes gehoest, enkele malen zich bewogen en in bed omgedraaid. Voedsel had men haar niet kunnen inbrengen; eenmaal waren harde faecale stoffen in het bed gevonden, urineuitscheiding had in al dien tijd niet plaats gehad, de huid was steeds droog geweest.

¹⁾ Dr. Ignar Rudolph Bischoff, Darstellung der Heilungsmethode in der med. Klinik an der k. k. med. chir. Josephs-Akademie 1826 und 1827. Wien, Druck und Verlag von J. B. Wallishausser, 1829.

²⁾ Hufeland u. Osann's Journ. der pract. Heilk. 1833, Oct. — Practisch Tijdschrift voor de Geneeskunde in al haren omvang, verzameld door A. Moll en C. van Eldik. Derde Supplementband. 1835.

Bij zijn bezoek vond hij: „de lijderes in het bed slapende, haar aanzien was bleek, haar lichaam meer mager dan vleezig, en voor den ouderdom van de gewone grootte. De borst was sterk gewelfd, de valsche ribben met derzelver kraakbeenderen puilden aan beide zijden sterk uit, de onderbuik was ingetrokken, de huid droog. De ademhaling was bij uitstek kort, en de inademiingen volgden schielijk op elkander, doch tevens zoo zacht, dat men moeite had om zulks waar te nemen. De borst verhief zich daarbij zeer ongelijk, meestal was zulks in het geheel niet te bemerken, en dan verhief zij zich eenmaal sterk, zonder dat dit door eene diepe inademing bewerkt werd. De slag van het hart was zeer ongelijk. Gemeenlijk volgden op eenen wat sterkeren slag eenige kleine en sneller op elkander volgende slagen; dan weder scheen het hart somwijlen geheel stil te staan, of het bevond zich in eene trillende beweging. Daarbij ging de pols geheel bedaard en gelijkmatig, was eenigzins klein, week en openbaarde niets krampachtigs. Gedurende het onderzoek verschilde hij tusschen 84 en 94 slagen in de minuut. De handen der lijderes waren krampachtig gesloten.”

Na krachtige opwekking door den galvanischen stroom kwam zij tot bewustzijn, doch spoedig daarna viel zij weder in slaap; deze was evenwel niet zoo vast meer als vroeger; zij sprak nu en dan tot hare moeder en slikte melk en andere vochten, wanneer deze in den mond gebracht werden, door Den 27^{sten} Mei had voor de eerstemaal urineloozing plaats; later stelden zich aanvallen van convulsies in. Na den 25^{sten} Juli verdween de slaapzucht allengs, de krampachtige aanvallen verminderden in gelijke mate, het kind had van dag tot dag meer eetlust gekregen, urineloozing en defaecatie volgden dagelijks geregeld.

Den 5den Augustus was het geheel van de slaapzucht hersteld; wat er in die maanden voorgevallen was, daarvan wist het zich niets te herinneren. In de eerstvolgende drie maanden was de lijderes nog wat zwak en bleek, later is zij sterker geworden, heeft eene gezonde, bloeiende aangezichtskleur gekregen en is thans, vijftien jaren oud, tot eene bloeiende jonkvrouw opgegroeid.

HOOFDSTUK III.

In 1861 werd door twee geneesheeren van de Fransche Marine, CH. DANGAIX en Dr. AD. NICOLAS eene ziekte beschreven, voorkomende op Afrika's westkust, tusschen *Gabon* en *Benguela*, doch vooral in *Congo*, onder de negers die van daar naar de Fransche bezittingen in Amerika worden overgebracht. Bij de inboorlingen bekend onder de verschillende benamingen van *N'lonzi*, *Lalangolo*, *M'bazò-Nicto*, door de Europeanen aldaar *somnolence*, *maladie du sommeil*, *hypnosie*, *hypnose* genoemd, heerscht, aangaande de plaats waar en den tijd wanneer deze aandoening voor het eerst waargenomen is, weinig overeenstemming.

DANGAIX ¹⁾, die in het hospitaal van de Fransche factorij te *Congo* in de gelegenheid was, drie gevallen te bestuderen, laat in het midden of deze ziekte van vroeger, dan wel eerst van 1855 dagteekent; NICOLAS ²⁾ is de meening toegedaan dat zij, hoewel door Portugeesche geneesheeren op de negervaartuigen reeds beschreven, den marineartsen, op de verschillende stations van Afrika's westkust gedetacheerd, eenige jaren te voren nog geheel onbekend was.

Door WINTERBOTTOM echter, was reeds in het begin dezer

¹⁾ Moniteur des hopitaux 1861.

Gazette hebdomadaire de Médecine et de Chirurgie. Tome VIII 1861.

²⁾ Gazette hebdomadaire de Médecine et de Chirurgie. Tome VIII, 1861.

eeuw, door CLARKE ¹⁾ in 1840, meer noordwaarts langs de kust, op dit lijden de aandacht gevestigd. De eerste nam het waar bij de negers aan de golf van *Benin*; de tweede te *Sierra Leona*, op de goudkust, enkele malen aan kaap *Mesurado*, onder de vrije negers van *Liberia* en bij verschillende stammen meer van de kust verwijderd.

DANGAIX onderscheidt in betrekking tot de verschijnselen drie graden; bij den eersten bestaat neiging tot slaap, die op ongewone uren komt, langer dan gewoonlijk aanhoudt en slechts met moeite kan overwonnen worden; daarbij doffe en onbepaalde blik, nu eens normale, dan weder heete, drooge en ruwe huid; een kleine soms versnelde, later langzaam wordende pols. In den tweeden graad is er bijna voortdurend slaap, vooral over dag, die somtijds onder het spreken midden in een' volzin overvalt; dofheid des geestes en der zintuigen, een gevoel van zwaarte in het hoofd, enkele keeren pijn boven de oogen, vermagering der ledematen. Eene geringe diarrhoe uitgezonderd, zijn er geene stoornissen in de voedingsverrichtingen. In den derden graad is de slaap nog vaster en langduriger, het gelaat krijgt eene stompe, dierlijke uitdrukking, de oogen schijnen uit te puilen, de oogleden zijn geïnjecteerd; de vermagering neemt toe, de eetlust blijft, doch de lijder is dikwerf zoo zwak, dat men hem het voedsel in den mond moet brengen, eindelijk verkondigt een hardnekkige diarrhoe het naderend einde.

Twee lijkopeningen zijn door DANGAIX verricht; bij de eerste (zij gold een man van drie en twintig jaren) vloeide er bij de opening van den schedel eene groote hoeveelheid met albumineuse vlokken vermengd vocht uit; de hersenvliezen inzonderheid de pia mater, waren opgespoten, de vena magna

¹⁾ Lond. med. gazette, 1840.

Annales d'Hygiène publique, 1862.

Galenî sterk met gestold bloed gevuld; groote en kleine hersenen hyperaemisch en verweekt, vooral ter hoogte der pedunculi cerebri. Bij de andere (zij geschiedde bij een meisje van vijftien jaren) waren de hersenen en het bovenste gedeelte van het ruggemerg abnormaal hard. De overige lichaamsholten waren niet onderzocht.

Elke wijze van behandeling was vruchteloos geweest, zowel zwarten als blanken beschouwden de aangetasten als aan een' wissen dood ten prooi.

Volgens NICOLAS kenmerkt de ziekte zich uitsluitend door de physiologische verschijnselen van den slaap, die zich buiten zijne normale grenzen uitstrekt: „la maladie du sommeil est caractérisée exclusivement par les manifestations physiologiques du sommeil se prolongeant au delà de ses limites normales.”

Hij zag vijf gevallen op een personeel van twaalf honderd emigranten, dat hij binnen een tijdsverloop van negen maanden achtereenvolgens onder de oogen had; onder de honderd emigranten die gedurende den overtocht van *Congo* naar de *Antillen* sterven, is gemiddeld één geval van slaapziekte. Doordien men de negers, die op het oogenblik der inscheeping de verschijnselen der aandoening vertoonen, achterlaat, schijnt zij in de Fransche bezittingen op de Afrikaansche kust menigvuldiger voor te komen, dan inderdaad het geval is. Op de West-Indische eilanden bij de inboorlingen is zij niet waargenomen, doch een volkomen gezond aangekomen emigrant kan daar door de ziekte spoedig worden aangetast.

Onder tien aan NICOLAS bekende gevallen behoorde een tot het vrouwelijk geslacht, negen gevallen kwamen bij het andere geslacht voor, vier daarvan waren volwassen personen.

Hoewel bijna al de Afrikaansche emigranten min of meer teekenen van anaemia vertoonen, kwamen de gevallen door N. zelve van het begin der ziekte af waargenomen, bij gezonde en sterke negers voor, ook worden niet altijd de

meest apathische en luie individu's bij voorkeur aangetast. De oorzaken zijn duister.

Het eerste verschijnsel dat men waarneemt, vertoont zich aan de oogleden, welke de lijder half gesloten houdt, alsof hij ze niet meer geheel kan openen. Tegelijkertijd gevoelt hij op verschillende oogenblikken van den dag eene min of meer sterke behoefte tot slaap, waaraan de eene meer dan de andere, naarmate van zijne bezigheden, van eene staande, zittende of liggende houding, weerstand biedt, doch alle ten laatste moeten toegeven. Buiten deze aanvallen van slaap schijnt de gezondheid niet gestoord en is het voorkomen, behalve den stand der oogleden, niet veranderd. Allengs volgen de aanvallen spoediger op elkander en vloeijen ineen, het wekken geschiedt met moeite, de lijder moet krachtig aangespoord worden tot het nuttigen van voedsel, is hij echter goed wakker, dan eet hij met smaak.

De gewoonte der negers zich van huune zieke makkers te verwijderen, veroorzaakt dat de slapende dikwijls geruimen tijd in een hoek verscholen blijft. Ten laatste wordt hij niet meer volkomen wakker, alle mogelijke prikkels tot opwekking zijn onvoldoende, aangespoord tot drinken tracht hij het glas aan den mond te brengen, doch voor deze beweging ten einde is gebracht slaapt hij weder in. Alle overgangen van eenvoudige slaperigheid tot zeer diepen slaap worden gewoonlijk waargenomen; in het laatste tijdperk neemt hij de meest verschillende, dikwijls schijnbaar moeilijkste houding aan; toch is er geene bijzondere spierinspanning aanwezig, altijd rust het lichaam geheel op den grond.

Op die wijze dooft langzamerhand zonder pyn en ongemerkt het leven uit. De overige verschijnselen zijn onbeduidend; enkele malen blijft, niettegenstaande het ontoereikende voedsel, soms de lichaamsomvang lang onveranderd, in den regel ontstaat spoedig vermagering en een marastische toestand; de

huid krijgt het aardachtig voorkomen, dat alle zieke negers vertoonen en meer aan het uitblijven der gewone reinigingsmaatregelen moet toegeschreven worden, zij blijft warm, doch wordt op het einde der ziekte droog, Het gelaat (in een geval gezwollen), verkrijgt allengs eene stompe en onverschillige uitdrukking,

De spijsvertering is ongestoord, in de wakende oogenblikken is de eetlust goed, de tong zuiver, de uitwerpselen consistent, gewoonlijk ongekleurd, iets dat bij gezonde negers dikwijls wordt waargenomen. De pols, mogelijk een weinig te langzaam, biedt anders geene afwijkingen aan, een koortsachtige toestand is evenmin in het begin, als in den loop der ziekte waargenomen. Soms sterft de lijder aan eene intercurrerende ziekte, o. a. aan dysenterie, die onder de emigranten zeer veel voorkomt. Alvus en urine worden nu en dan onwillekeurig geloosd, niet door verlamming der sluitspieren, doch door dat in den vasten slaap de aandrang tot het voldoen dezer behoeften niet tot bewustzijn komt of de patient niet in staat is zich op te richten.

De verstandelijke vermogens, hoewel traag en afgestompt, even als bij slaperige individu's, gaan niet geheel verloren, de zieke begrijpt vrij wel de hem gedane vragen. De zintuigen in scherpte verminderd, blijven vatbaar voor indrukken; deliria ontbreken.

Verlamming van gevoels- en bewegzenuwen wordt in den loop der ziekte niet waargenomen; de bewegingssfeer schijnt slechts gestoord te zijn, wanneer de wil zich krachtig doet gelden, kunnen alle bewegingen op normale wijze volvoerd worden.

De ziekte duurt een tot vijf maanden en langer. Alle tot hiertoe bekende gevallen eindigden doodelijk.

De veranderingen bij de lijkopening gevonden zijn onbeduidend; in vijf gevallen werd twee malen eene geringe ver-

weeking der hersenzelfstandigheid, vier malen geringe vaatopspuiting van hersenen en hersenvliezen en eens niets afwijkends waargenomen

Koffie, strychnine, chinine, moschus, martialia, vesicantia en setacca op de kruin en in den nek, aanzetten tot beweging, tot werken, alles is vruchteloos tot bestrijding van den fatalen afloop.

De in 1840 door CLARKE vermelde ziekte komt in hoofdzaak met de beschrijving der Fransche waarnemers geheel overeen; de naam van *sleeping dropsy*, door hem daaraan gegeven, is de letterlijke vertaling van de benaming door de negers in gebruik; in den beginne is het lichaam gewoonlijk opgezet, gelijk dat van een lijder aan waterzucht, daarbij bestaat een sterke eetlust; na eenigen tijd gaat deze verloren en ontstaat er vermagering. Soms ontstaan convulsies, strabismus en zwelling der halsklieren.

Meer positieve afwijkingen vond CLARKE in cadavere, bij vijf autopsiën vond hij tweemaal bloeding op de grens van het hals- en borstgedeelte des ruggemergs en meningitis daar ter plaatse; eens bloeding in de schedelholte, verwekking der hersenen ter hoogte der corpora striata en der thalami optici, in de meeste gevallen overblijfselen van chronische meningitis, drie malen pleuritische uitstortingen; in drie gevallen een bijzonder sterk vethart.

Ofschoon CLARKE's waarnemingen niet onopgemerkt gebleven waren, werd eerst, na de mededeelingen der genoemde Fransche geneeskundigen, gerefereerd ook in de voornaamste Duitsche en Engelsche geneeskundige journalen, de aandacht op deze vreemde ziekte gevestigd; ook ten onzent verscheen een beknopt en duidelijk verslag daarover in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde ¹⁾.

¹⁾ Jaargang 1862. Dr. G.

Inzonderheid in Frankrijk werd de belangstelling opgewekt en enkele gevallen, ook bij Europeanen voorgekomen, bekend gemaakt.

In de zitting der Société Médicale du IX Arrondissement de Paris ¹⁾ sprak Dr. MAROTTE van een' lijder, gewezen notaris, oud vijftig jaren, door buitensporigheden verzwakt, die aan eene niet te bedwingen slaapzucht onderhevig was, zonder het te willen na den maaltijd, onder het spreken, in een rijtuig, niettegenstaande hij zelf de teugels hield, insluimerde.

Herhaalde malen was eene aderlating verricht en opium in geringe gift toegediend, zonder succes; spreker hield het voor een verschijnsel van hersencongestie; hij had een seton in den nek aangewend.

In dezelfde zitting verhaalde LABBÉ, dat een jong hysterisch en chloro-anaemisch meisje eenige maanden geleden onder zijne behandeling gekomen was, lijdende aan dezelfde aandoening. Reeds geruimen tijd sliep zij op straat gekomen, zoodra zij bleef stil staan, onmiddellijk in, eerst met veel moeite kon men haar dan wakker krijgen. Na het gebruik van martialia waren binnen zes weken de verschijnselen van bloedsarmoede en de slaapzucht verdwenen.

Kort daarop werd ook uit Engeland eene zeer belangwekkende waarneming medegedeeld door JOHN WARD COUSINS ²⁾. Het betrof een landbouwer, drie en veertig jaren oud, die bij afwisseling gedurende de laatste twintig jaren aan aanvallen van langdurigen en diepen slaap onderhevig was, zonder dat hersen- of andere aandoeningen waren voorafgegaan. De ziekte begon zonder waarneembare oorzaak in 1842 en duurde omstreeks een jaar; daarop recidiveerde het lijden in 1848 gedu-

¹⁾ Compte rendu des Séances. L'union médicale. 1862. N^o. 135.

²⁾ A case of remarkably prolonged and profound sleep with remark
John Ward Cousins. M. D. Lond. F. R. C. S. Surgeon to the Royal
mouth Hospital. The Medical Times and Gazette. 1863.

rende achttien maanden: hierna bleef hij gedurende twaalf jaren geheel vrij.

De tegenwoordige aanval begon den 19^{den} Mei 1860, na dien tijd is de slaap steeds abnormaal gebleven.

Hij legt zich des avonds na tien ure te ruste en valt dan bijna onmiddellijk in een' diepen slaap, waaruit geene bekende opwekmiddelen hem kunnen wekken. Gewoonlijk ligt hij op dezelfde, bij uitzondering, op de andere zijde; aangezicht en ooren zijn bleek, de huid over het algemeen warm, de voeten echter koud en loodkleurig; pols langzaam en zwak, pupillen meestal wat verwijd, ademhaling langzaam, rustig en oppervlakkig zonder snorken of zuchten. Het ontwaken geschiedt plotseling; naar het schijnt, gevoelt de man zich dan verkwikt als iemand na eene langdurige en natuurlijke rust: nu en dan klaagt hij over een licht, prikkelend gevoel in de voorhoofdstreek. De langste periode in diepen slaap doorgebracht duurde vijf dagen en vijf nachten, daarna was hij dikwijls in drie, enkele keeren in vier dagen niet wakker geweest; de gemiddelde duur evenwel is ongeveer twee etinalen, waarvan vier of vijf uren wakende worden gesleten.

Gedurende die langdurige rust droomt hij nooit, evenmin ontlasten blaas en darmen hunnen inhoud; vóór hij in slaap valt, gevoelt hij iets dofs in het hoofd; overigens is zijn geheugen goed, bij zijn ontwaken herinnert hij zich alles wat te voren heeft plaats gehad, niettemin vraagt hij altijd "hoe lang heb ik wel geslapen"

In den laatsten tijd ziet hij er block uit en is hij mager geworden, evenwel is de eellust goed en functionneren de ingewanden normaal; zijn gemoedstoestand is kalm, intellectueel is hij naar zijn' stand vrij goed ontwikkeld, hij is een minnaar van lectuur, daarbij echter ook een praktisch man.

Gedurende de aanvallen in 1848 was hij meermalen kort na het ontwaken aan trismus lijdende, welke eenige uren

duurde, de mond was alsdan vast gesloten, rug en nek pijnlijk; later heeft zich dit niet meer herhaald.

Uit het tweede verslag in Juli 1865 omtrent dezen lijder door Cousins gegeven ¹⁾, blijkt dat er geene bijzondere veranderingen in den toestand zijn voorgevallen; de slaap is nog even langdurig en vast als te voren, dit duurt nu omstreeks vijf jaren; het voorkomen van den lijder is, eenige bleekheid uitgezonderd, vrij goed, evenwel is, volgens het oordeel zijner vrienden, zijne energie en lust tot den arbeid minder geworden.

De hier volgende staat door den waarnemer medegedeeld, het resultaat eener tweemaandelijksche nauwkeurige observatie, geeft een overzicht van den tijd door den lijder in slapenden en wakenden toestand doorgebracht van den 14^{den} October tot den 16^{den} December 1864.

Oogenblik van inslapen.			Oogenblik van ontwaken.			Duur van den slaap.	Duur van den wakenden toestand.
14 Oct.	11	ure nam.	18 Oct.	5 $\frac{1}{2}$	ure nam.	90 $\frac{1}{2}$	3 uren.
18 "	10	" "	21 "	5	" "	67	4 $\frac{1}{2}$ "
21 "	10	" "	24 "	4	" "	66	5 "
24 "	10	" "	27 "	2	" "	64	5 "
27 "	9 $\frac{1}{2}$	" "	31 "	5	" "	92	7 "
31 "	10	" "	4 Nov.	5	" "	91	4 "
4 Nov.	10	" "	7 "	4	" "	65	5 "
7 "	10	" "	11 "	4	" "	90	6 "
11 "	10	" "	13 "		des middags.	38	6 "
13 "	9	" "	14 "	9	ure voorm.	11	9 "
14 "	8	" "	15 "	7	" "	10	11 "
15 "	9	" "	17 "	2	" nam.	41	13 "
17 "	9	" "	19 "	6 $\frac{1}{2}$	" "	45	7 "
19 "	10	" "	22 "	10	" "	71	4 "
22 "	11	" "	24 "	2	" "	38	1 "
24 "	10	" "	28 "	2	" "	87	8 "
28 "	10	" "	2 Dec.	4	" "	90	8 "
2 Dec.	11	" "	7 "	3	" "	112	6 "
7 "	11	" "	10 "	4	" "	65	7 "
10 "	11	" "	16 "	5	" "	138	7 "

1) Second report of the case of remarkably profound and prolonged sleep. By John Ward Cousins. M. D. Lond. T. B. C. S. Surgeon to the Royal Portsmouth Hospital. The Medical Times and Gazette. 1865.

Duidelijk blijkt hieruit de wanverhouding tusschen slapen en waken. Vreemd is het, dat, op welk uur van den dag hij wakker wordt, des avonds tegen tien of elf ure de behoefte tot rust zich geregeld weder doet gevoelen. Hoe dikwijls ook beproefd, heeft men hem slechts eens, en nog wel met de grootste moeite, een' geheelen nacht wakker kunnen houden; eenmaal werd de slaap spoedig afgebroken door buikpijn en diarrhoe, ten gevolge van eenen te weelderigen maaltijd.

Ongeveer tegelijkertijd gaf BLONDET ¹⁾ eene, hoewel minder volledige, echter niet onbelangrijke mededeeling aangaande eene overigens goed ontwikkelde vrouw, die op haar achttiende jaar gedurende veertig dagen en, na haar huwelijk op twintigjarige leeftijd, weder vijftig dagen achter elkander geslapen had. Zonder gevoel of beweging, de mond krampachtig gesloten, lag zij ter neder, een snijtand moest verwijderd worden, ten einde vloeibaar voedsel in te brengen. Vier jaren later keerden de aanvallen terug en wel zoo, dat zij zeven dagen achter elkander in slapenden toestand doorbracht, op den achtsten ontwaakte, opstond, aan tafel mede at en daarna in haren stoel weder in slaap viel, zonder door sterke prikkels, geforceerd loopen, een rid in een stootend en schokkend voertuig, enz. uit dien toestand te kunnen gewekt worden. Deze wekelijksche aanvallen hielden ongeveer twaalf maanden aan; de pols was langzaam, de ademhaling naauwelijks merkbaar, evacuaties hadden gedurende dien tijd niet plaats, kleur en voorkomen der lijderes waren bevredigend.

Meer bijzonderheden worden niet medegedeeld; BLONDET verzekert, dat vele zijner ambtgenooten, die dikwijls in de gelegenheid waren de lijderes te zien, voor de waarheid dezer feiten kunnen instaan.

¹⁾ The Medical Times and Gazette. 1864, Volum 11.

In 1867 vermeldt CHABERT, militaire arts, het volgende geval ¹⁾: De twee en twintigjarige soldaat van het 46^{ste} Linie-regiment MARTINET, was den 11^{den} Maart 1866 niet, zooals gewoonlijk, op het appel present. Eenige dagen verliepen, alle nasporingen waren vruchteloos; reeds werd hij als deserteur beschouwd, toen men hem onverwachts den 18^{den} Maart terugvond in eenen donkeren en afgelegen hoek van de kazerne, geheel onder eenen hoop stroo verborgen en zonder teekenen van leven te geven. Bij onderzoek bleek hij bewusteloos te zijn, de ademhaling nauwelijks merkbaar, pols en hartslag niet te voelen; het aangezicht bleek, de oogen half gesloten, de pupillen verwijd; intusschen was de huid normaal van kleur en waren de ledematen niet stijf.

Door knijpen en steken was hij niet bij te brengen, na de aanwending van sterke huidprikkelers, gepaard met pogingen om de kunstmatige ademhaling te bewerkstelligen, gelukte het, na verloop van een half uur, de ademhaling en den bloedsomloop weder op te wekken en den lijder, hoewel nog niet geheel tot bewustzijn gekomen, eenige lepels bouillon te doen inslikken.

Naar het hospitaal vervoerd, stelde zich daar spoedig eene matige reactie, vermeederde huidwarmte, zweet, polsversnelling, enz. bij hem in. Tot bewustzijn gekomen herinnerde hij zich volstrekt niet, wat er met hem gebeurd was; de eerste veertien dagen bleef hij nog in eenen toestand van stomtheid en afgemathheid; na de derde week keerde hij geheel hersteld naar zijn Regiment terug.

Uit nadere inlichtingen bleek, dat hij als kind volkomen gezond geweest was, op zijn 12^{de} jaar voor het eerst aan hevige aanvallen van migraine geleden had en daarna verdrietig en stil geworden, steeds de eenzaamheid zocht. Op zekeren dag werd hij vermist en eerst na vier en twintig uren op een

¹⁾ Recueil de mémoires de méd. etc. militaire. 3^{ème} Série XVIII. 1867. Janv.

pakhuis, in een' hoek liggende, teruggevonden. Eenige maanden later zocht men hem weder; eerst na drie dagen bespeurde men hem op eenen trap onder een hoop waschgoed verborgen. Nog zeven of acht keeren vond men hem daarna op eene afgelegene plaats oogenschijnlijk zonder bewustzijn; uit dien toestand ontwakende, begon hij gewoonlijk te weenen en bleef hij gedurende de eerste dagen zeer neerslachtig. Buiten deze aanvallen was hij volkomen gezond, zoowel in lichamelijken als in geestelijken zin; hij was uit gezonde ouders gesproten, een broeder was zonder voorarmen geboren, eene zuster was hoogst weinig intellectueel ontwikkeld.

Ook uit Amerika werd door Dr. JONES eene waarneming medegedeeld, waarvan het voornaamste in the Lancet ¹⁾ overgenomen is. De lijderes Miss SUSAN GODSA, 27 jaren oud, had gedurende de laatste achttien jaren bijna aanhoudend in slapenden toestand doorgebracht, alleen maar op zekere tijden van den dag ontwakende en dan slechts zeer kortstondig, hoogstens zeven tot tien minuten. Tot haar zesde jaar was zij vrolijk en gezond; daarna leed zij omstreeks drie jaren bij afwisseling aan tusschenpoozende koorts, waartegen groote hoeveelheden Chinine en Morphine toegediend waren.

Op haar negende jaar viel zij voor het eerst in dien slaapzuchtigen toestand. Voedsel gebruikt zij nooit uit eigen beweging, alleen dan, als hare bewaaksters daarop aandringen: welke spijszen men haar geeft, is geheel onverschillig. Eene teug water, langzaam opgedronken, lescht gewoonlijk haren dorst; op koffij en thee is zij bijzonder gesteld, de eenige zaken, die zij met welgevallen gebruikt.

¹⁾ The lancet. Vol. I. May 1869. Remarkable case of cerebro-spinal disease, attended with occasional convulsions and with protracted somnolence, by Dr. Joseph Jones, Professor of Chemistry in the Medical Department of the University of Louisiana.

De oogenblikken, waarop zij wakker is, komen vrij regelmatig terug en meestal in de volgende orde: ontwaken des morgens ten zes ure en, ieder uur daarna, eenige minuten tot aan den middag; dan valt zij weer in slaap tot drie ure, om, bij het ondergaan der zon, des avonds ten negen ure, en eens of twee malen in den ochtendstond nogmaals tot bewustzijn te komen.

JONES observeerde haar twee malen nauwkeurig, in tegenwoordigheid van een aantal geneeskundigen en studenten, gedurende twee uren; zij gaf den indruk van iemand, die in vasten slaap verkeert; de over de borst gekruiste armen waren echter onophoudelijk, ten gevolge van spierzamentrekkingen, in beweging; schudden, hard schreeuwen, evenmin elektrische prikkels, waren in staat haar te wekken; de pupillen reageerden, hoewel zwak, op den lichtprikkel.

De jongste beschrijving van de slaapziekte, zoo als zij voorkomt op Afrika's westkust en op de Antillen, is van DUMONTIER en GUERIN.

DUMONTIER ¹⁾ was, in zijne hoedanigheid van Commissaris van het Fransche gouvernement voor de emigratie, in de gelegenheid drie gevallen, waarvan één nauwkeurig, gedurende den overtocht van Congo naar Martinique, waar te nemen.

Behalve de reeds bekende verschijnselen nam hij ook eene algemeene verzwakking der ledematen, waggelenden gang, verminderd tastgevoel waar; gedurende den slaap vloeiden urine en faecale stoffen onwillekeurig af. De oorzaken zoekt hij uit den socialen toestand der negers te putten; de lijdens waren met tonische en stimulerende middelen zonder enig succes behandeld; lijkopeningen zijn door hem niet verricht, in twee hem bekende gevallen was geene in het oog vallende verande-

¹⁾ La lancette française, Gazette des hopitaux civils et militaires. 13 Oct. 1868.

ring in de centraalorganen van het zenuwstelsel te bespeuren.

Hoewel Dr. GUERIN ¹⁾, door een langdurig verblijf op Martinique, in de gelegenheid was honderd acht en veertig gevallen waar te nemen, is, evenredig aan dit talrijk materiaal, weinig licht aangaande het wezen, de verwijderde oorzaken en de behandeling van dit lijden, ontstoken. Zijne beschrijving van de verschijnselen, ofschoon door duidelijkheid en nauwkeurigheid uitmuntende, wijkt weinig van de schildering van DANGAIX en NICOLAS af; hij spreekt eveneens van drie, niet scherp begrensde graden, convulsieve bewegingen nam hij enkele malen reeds in den beginne, gedurende de latere perioden meer aanhoudend waar; in tegenspraak met DANGAIX zag hij nooit diarrhoe, meer neiging tot constipatie, in de urine werd gedurende den geheelen loop der ziekte nooit eiwit aangetroffen.

Slechts één geval van genezing werd verkregen en hier waren de verschijnselen nog van zeer geringe beteekenis.

Bij de meeste lijkopeningen vond hij de boezems van het harde hersenvlies verwijd, min of meer met bloed overvuld, het lumen der vaten van het spinnewebsvlies en der hersenoppervlakte bijzonder vergroot, de vaten zelve variqueux.

Sporen van acute of chronische hersenvliesontsteking ontbraken, hunne oppervlakte was glad, zonder granulaties, de hersenmassa vertoonde den normalen graad van samenhang.

¹⁾ Archives générales de Médecine, publiés par Ch. Lasègue et Simon Duplay. November 1869.

TWEEDE GEDEELTE.

HOOFDSTUK IV.

In het dierlijk leven wisselen twee verschillende toestanden met eene zekere regelmatigheid af, het waken en slapen.

In den slaap, niet door droomen gestoord, zijn alleen de automatische en reflectorische centraalorganen van het zenuwstelsel werkzaam.

De verrichtingen, die op deze werkzaamheid berusten, bloedsomloop, ademhaling, afscheidingen hebben geregeld plaats. Nog aanwezige reacties op uitwendige prikkels komen reflectorisch tot stand.

De duur van den slaap, gemeenlijk een derde tot een vierde van den dag bedragende, „*septem horas dormisse sat est juvenique senique,*” is binnen zekere grenzen aan groote verscheidenheid onderhevig, afhangende van leeftijd, constitutie, gewoonte, klimaat, inspanning enz. Eerst wanneer deze grenzen overschreden worden, kan er sprake zijn van een abnormalen slaap.

Nog grooter afwisseling vertoont de vastheid, de diepte van den slaap in verband met genoemde factoren. Onmerkbaar is somtijds de overgang van het normale proces tot die toestanden van bedwelming, welke met den naam van *somnolentia*

sopor, cataphora, carus, lethargus, onderscheiden worden en hoofdzakelijk slechts in graad verschillen.

Reeds vroeger is opgemerkt, dat in de beteekenis dezer namen veel verwarring heerscht, zoowel bij de ouden, als nog bij de latere nosologen.

SAUVAGES ¹⁾ bestempelt de slaapzucht, zonder koorts en delirium verloopende, met den naam van cataphora. JOSEPH FRANK ²⁾ zegt: „Somnus vi aut diurnitate normam excedens, cataphoram constituit.” Naarmate den graad onderscheidt hij van cataphora: 1°. coma — sopor altus, in quem aeger, etsi quovis modo excitetur et evigilet, tamen mox iterum illabatur. 2°. coma vigil — morbus, in quo aeger oculis clausis cum summa ad somnum propensitate instar dormientis jacet, etsi dormire non possit. 3°. carus — sopor profundus, ne fortiori quidem clamore discutiendus, cum privatione sensus et motus completa. 4°. lethargus — somnolentia constans, cum febre et delirio oblivioso, ac torpore ad motum.

PRUIJS VAN DER HOEVEN ³⁾ beschouwt cataphora en coma als identisch; volgens PURKINJE ⁴⁾ „ist coma stets mit fiebrhafter Aufregung verbunden”; Carus ist dagegen ein entschiedenes Vorherrschen des Schlafes, aus dem zwar ein Erwecken möglich, jedoch immer wieder ein Rückfall in denselben erfolgt; Lethargus ist der tiefste krankhafte Schlaf, der schon an die Apoplexie grenzt, wo bei erweckungsversuchen, so lange der Zustand dauert, der Schläfer nie zu völliger Besinnung kommt.” Daarentegen zegt NACQUART ⁵⁾: „rien n'est plus vague, plus

1) Nosologia methodica sistens morborum classes, genera et species juxta Sydenhami mentem et botanicorum ordinem. 1763.

2) Praecepta Medicae universae praecepta. Lipsiae. 1818.

3) Pruijs van der Hoeven. Initia disciplinae pathologicae. Lugdun. Batavorum, 1834.

4) Handwörterbuch der Physiologie von R. Wagner. J. C. Purkinje. Wachen, schlaf, traum und verwandte zustände.

5) Dictionnaire des Sciences médicales, Tome XXVII. Léthargie. (Nacquart).

incertain que ce que les auteurs ont écrit sur cette maladie;" hij verstaat onder carus "tout sommeil excessif qui sera symptomatique d'une fièvre" en onder lethargus "le sommeil qui existera sans aucun trouble apparent des fonctions."

Praktischer voor ons doel is de door FRANK aangenomene onderscheiding in *cataphora symptomatica et primaria*; de eerste als verschijnsel van *febres intermittentes et continuæ, exanthemata, encephalitides, hydrocephali, apoplexiae et urinae difficultates*; de laatste als eene zelfstandige of als zoodanig schijnende ziekte, "*cataphora morbum per se constituens, aut saltem ut unicus reconditae aegritudinis effectus comparens, primaria dicitur.*" Uit deze bepaling blijkt, dat alleen onbekendheid met de naaste oorzaak hem tot die onderscheiding noopt, en deze dus slechts voorwaardelijk is. — Als van zelf wordt men dus geleid tot de vraag, welke is de naaste oorzaak, het wezen van slaapziekte, welke materieele stoornissen liggen daaraan ten gronde?

Het ligt voor de hand, dat, tot richtige beantwoording dezer vraag, een juist inzicht in de verhouding van den physiologischen slaap onontbeerlijk is; tot heden echter is het der wetenschap nog niet gelukt, dit hoogst gewichtig en moeilijk vraagstuk naar behooren op te lossen. Terecht zegt NICOLAS "*avant de chercher la nature du mal, il faut attendre que la physiologie ait découvert la nature du sommeil, ou au moins sa cause, l'appareil dont il dépend. Or, elle n'a fait jusqu'à présent qu'exposer ses manifestations.*"

Van ouds hebben de Physiologen en Philosophen de meest uiteenloopende meeningen aangaande het wezen of de naaste oorzaak van den slaap gekoesterd.

De voorstelling, dat de werkdadigheid der hersenen en zenuwen door eene deze organen doorstroomende vloeistof tot stand kwam, de ervaring dat drukking op de hersenen slaap te weeg brengt, leidden tot hypothesen als: verdichting der levensgees-

ten, belemmerde omloop van deze door de zenuwen, zamen-
vallen der hersenholten, verstopping der hersenbuisjes enz.
De waarneming dat de slaap na vermoeidheid intrad en deze
daardoor opgeheven werd, voerde tot beschonwingen van ver-
slapping der hersenvezelen, consumptie van het zenuwagens,
gebrek aan levensaether. Het ontbreken der hersenfunctie,
in verband met de verhoogde werking in andere organen, gaf
aanleiding tot theoriën, als: opstijging van de dampen naar
het hoofd en van daar daling naar het hart, strooming van de
warmte met het bloed naar inwendige deelen; tot uitdrukkin-
gen: in zich zelve gekeerd zijn van de ziel, ophooping der sen-
sibiliteit in de inwendige organen, receptio spiritus vivi in se;
tot het zoeken van de zitplaats in het hart, of in maag en milt.

Bijzonder kwistig in bepalingen was de natuurphilosophische
school, het dualisme der polariteiten werd hier ook ruim toe-
gepast, getuige de beschouwing als: een levensproces met
voorheerschend objectiven vorm, een overwicht van den ve-
getatieven factor, eene tijdelijke scheiding tusschen planten- en
dierenleven, een latent worden der pool des levens en tallooze
bespiegelingen meer.

De empirische Physiologen, gewoon overal in het organismus
naar bepaalde verrichtingen te zoeken, stelden zich niet te
vreden met de algemeenheden der natuurphilosophie. Door
BICHAT en GALL was reeds gewezen op het onderscheid tus-
schen sympathisch en cerebro-spinaal zenuwstelsel; REIL had
dit verschil nog meer in het oog gehouden, hij zocht het
wezen van den slaap in de verhoogde werking van het zenuw-
knoopenstelsel, FRIEDLÄNDER daarentegen in het cerebro-spinaal
stelsel. BUDGE was de meening toegedaan, dat verhoogde wer-
king der kleine hersenen aan dien toestand ten gronde lag;
de proeven van FLOURENS op vogels en zoogdieren leerden,
dat, bij wegneming van de halfvonden der groote hersenen, een
op slaap gelijkenden toestand ontstond, waarin alle willekeurige

bewegingen, alsmede alle teekenen van waarneming der hoogere zintuigen ontbraken. Het lag dus voor de hand in de stofwisseling der groote hersenen, als orgaan van het bewustzijn uitsluitend bij hoogere dieren, de voorwaarden tot waken en slapen te zoeken.

Talrijke voorbeelden bewijzen den grooten invloed, dien het quantitatief en kwalitatief gewijzigde bloed op de opwekbaarheid van het zenuwstelsel uitoefent. Stoornis in den bloedsomloop van een deel heeft vermindering of geheel verlies van gevoel en beweging ten gevolge; bij groot bloedverlies na aderlatingen of verwondingen ontstaat een gevoel van zwakte, duizeligheid, ten laatste bewusteloosheid; bij absoluut of relatief verhoogden bloedstoevoer treedt dikwijls na kortstondige opwekking, later verminderde onder verschijnsel van slaapzucht in. Met het oog hierop en in verband met de waarneming, dat gedurende den slaap de bloedsomloop langzamer is, zochten reeds oudere Physiologen de oorzaak in eene vertraging der circulatie in de hersenen, tengevolge eener periodieke afneming van de hartswerking.

Nog gewichtiger is de verandering in qualiteit, men denke slechts aan den invloed van overlading van het bloed met koolzuur, de werking van narcotica, anaesthetica, de nerveuse verschijnselen bij typhus, uraemische intoxicatie enz.

JAMES CAPPIE ¹⁾ komt tot het besluit, dat al hetgeen eene drukking op de hersenen uitoefent, verlies van bewustzijn, het essentieel kenmerk van den slaap, veroorzaakt. Hij zoekt te bewijzen, dat gedurende den physiologischen slaap de bloedsomloop in de hersenen zoodanig gewijzigd is, dat het bloed in de aderen is opgehoopt en eene daaraan evenredige drukking op de hersenen te weeg brengt. Deze veneuse congestie ontstaat volgens hem door dat na den opgewekten toestand

¹⁾ On the immediate cause of sleep. (Edinb. Journ. 1854).

der hersenen gedurende het waken, eene periode komt waarin „the vital operations become gradually less excited and the attraction for nutritive fluid grows less strong, the forces affecting the capillary circulation begin to act with less vigour.” Het gevolg hiervan is minder toevoer van arterieel bloed, geringere drukking in slagaderen en haarvaten en daaraan evenredigde toeneming en ophooping in het aderlijke stelsel.

ALEX. FLEMING ¹⁾ onderzocht bij zich zclven en bij anderen de uitwerking van drukking der carotiden op de hersenverrichtingen; reeds spoedig ontstond zeer vaste slaap, het aangezicht werd bleek, de inademing diep, de pols veranderde weinig of niet. Hoewel gelijktijdige drukking van de vena jugularis interna niet te vermijden is, en men dus de oorzaak aan verhinderden afvoer van het aderlijke bloed kan toeschrijven, is FLEMING echter overtuigd, dat het verschijnsel van de compressie der carotiden afhangt.

FORNERIS ²⁾, over de functie der schildklier handelende, is de meening toegedaan, dat gedurende den slaap een deel van het slagaderlijk bloed in dit orgaan opgenomen wordt en deze klier een bloeddvertikel van de hersenen zoude zijn; hij nam waar, dat gedurende den slaap de hals dikker en matige toesnoering eene voorwaarde is om lang wakker te blijven. Hij maakt gewag van een veertienjarigen knaap aan struma lijdende, die reeds eene week niet geslapen had, omdat, telkens als hij daaraan toe wilde geven, eene drukking alsof hij stikken zou aan den hals, duidelijk door sterke zwelling der schildklier veroorzaakt, ontstond; wakker zijnde, verdween dit gevoel geheel. In verband hiermede merkt hij nog op, dat de arteria thyreoidea superior in het niveau der carotis interna,

¹⁾ Brit. Rew. April 1855.

²⁾ Smidt's Jahrbücher 1858.

de arteria thyreoidea inferior in dat der arteria vertebralis ontspringt.

Belangrijker dan deze meeningen en de psychologische beschouwingen van den jongsten tijd over dit onderwerp van ALBERT LEMOINE en ALFRED MAUBY, zijn de latere onderzoekingen van Engelsche en Amerikaansche physiologen, BEDFORD-BROWN, HAMMOND, DURHAM, op dieren verricht,

De proefnemingen van den laatste, bijzonder van gewicht, komen op het volgende neder.

De methode van DONDERS, ter waarneming der respiratie- en hartbewegingen van de hersenen, volgende, boorde DURHAM ¹⁾ bij dieren eene opening in den schedel ter grootte van een shilling, sneed de daaronder liggende dura mater uit en sloot de opening door een ingezet glasplaatje.

Bij een' vooraf gechloroformiseerden hond, pulde, onmiddellijk na de operatie, het voorliggend hersendeel eenigzins uit, de groote aderen op de oppervlakte waren uitgezet, de kleinere der pia mater gevuld met donker gekleurd bloed, duidelijk verschil in kleur tusschen aderen en slagaderen was niet waar te nemen; hoe langer de aanwending van chloroform geduurd had, des te meer waren de aderen uitgezet. Nadat dit middel uitgewerkt had, viel het dier in een natuurlijken en vasten slaap; alstoen werd de hersenoppervlakte bleek en daalde iets onder het niveau van het been; het lumen der aderen was kleiner geworden, eenige kleine slagaderen konden als zoodanig herkend worden; vele vroeger met donker bloed opgevulde vaatjes waren in het geheel niet meer zichtbaar. Werd het dier na eenigen tijd gewekt, dan scheen een rood waas zich over de hersenen te verspreiden en drong het voorliggend deel weder in de opening van den schedel; hoe leven-

¹⁾ Guy's Hospital Reports, 1860.
The physiology of sleep.

diger het werd, des te grooter was de injectie van de pia mater en de turgescentie der hersenzelfstandigheid; de oppervlakte werd helderrood, talloze vaten, gedurende den slaap niet waarneembaar, kwamen te voorschijn, het bloed scheen sneller te vloeijen; de nu uitgezette en gevulde slagaderen, aderen, haarvaten, waren door kleur en grootte duidelijk van elkander te onderscheiden.

Het contrast tusschen deze verschijnselen kwam nog duidelijker uit, doordat twee honden te gelijk onder de tegengestelde verhoudingen nauwkeurig gadegeslagen werden; de toestand der vaten werd met sterk vergrootende lenzen onderzocht. Honden voldeden beter voor deze proeven dan konijnen. De drukking der lucht, voor slapen en waken, gelijk zijnde, kon geen invloed uitoefenen; daarentegen kon het ontbreken van den natuurlijke steun der hersenen storend op de bloedsverdeeling werken, na ingezette glasplaatjes bleven de verschijnselen geheel dezelfde.

Uit deze experimenten volgde, dat de voorstelling, alsof bloedsophooping in de aderen en daardoor veroorzaakte drukking op de hersenen gedurende den slaap tot stand kwam, reeds op theoretische gronden onjuist, feitelijk onhoudbaar was.

Ook in de zeldzame gevallen, dat men bij den mensch, na schedelverwondingen met verlies van zelfstandigheid, in de gelegenheid was de bloot liggende hersenen onmiddellijk gade te slaan, werd het tegengestelde waargenomen. Zoo zag CALDWELL, dat de hersenen onbewegelijk in haar omhulsel waren, zoolang de gewonde rustig sliep, onder het droomen in volumen toenamen en zelfs buiten de opening uitpuilden, als dit in hooge mate plaats had. In een analoog geval bespeurde BLUMENBACH, dat de hersenen in den slaap zakten en in omvang verminderden, bij het ontwaken meer bloed ontvingen en in volumen toenamen. HILTON vond, dat bij eene fractura basis cranii, gedurende het waken, drukking op de vena jugu-

laris eene ruime uitvloeiing van cerebro-spinaal vocht ten gevolge had, zoolang de slaap duurde weinig of niets afliep. KRAUSE nam waar, dat in den door morphine te weeg gebrachten slaap de hersenen inzonken.

Herhaalde onderzoekingen van HUGHLINGS JACKSON omtrent de circulatie in het netvlies gedurende den slaap, gaven altijd dezelfde uitkomst: meerdere bleekheid der papilla nervi optici, vernauwing der slagaderen, geringe verwijding der aderen.

Eveneens constateerde CLAUDE BERNARD ¹⁾, bij zijne jongste proefnemingen over de werking der anaesthetica op het zenuwstelsel, dat in het eerste tijdperk van chloroformisatie, bij hevige opgewektheid der dieren, hyperaemie, in de latere periode, wanneer volkomen gevoelloosheid ingetreden was, sterk uitgedrukte anaemie der hersenen bestond. Hieraan sluit zich nog eene proef reeds vroeger door FLES ²⁾ genomen; insgelijks de methode van DONDEERS toepassende, maakte hij een glazen venstertje in den schedel van een konijn, chloroformiscerde het dier, en zag nu geene verhoogde vaatvulling der capillaria in de hersenbekselselen volgen.

Volgens de voorstelling van DURHAM is dus de wakende en slapende toestand aan eene wijziging in den bloedsomloop der hersenen gebonden. In den eersten, is dit orgaan rijker aan bloed en beweegt het zich sneller, het verkeert alsdan in functionneele energie; in den tweeden, is het armer aan bloed en vloeit het langzamer, het voldoet alleen aan de algemeene voorwaarden van voeding.

Bij den opgewekten toestand nu is de behoefte aan zuurstof vermeerderd, en moet deze daaraan evenredig verbruikt worden; deze vis a fronte veroorzaakt een' sterken toevloed van arterieel bloed, verwijding der haarvaten, vele vaatjes,

¹⁾ Leçons professées au Collège de France. Revue des cours scientifiques. 1869.

²⁾ Handleiding der vergiftleer door A. W. M. van Hasselt.

vroeger te nauw, laten nu bloedcellen door, de bloedsmassa en snelheid is toegenomen, de functionneede stofwisseling is tot stand gekomen.

Laat nu de opwekking na, dan vermindert de behoefte aan zuurstof, de vis a fronte neemt af, het bloed stroomt langzamer, de massa wordt geringer, door hunne elasticiteit worden de haarvaten nauwer, de nutritieve stofwisseling is daar. Heeft de opgewekte toestand der hersenen lang geduurd, dan keeren de verwijde vaten slechts langzaam tot hun normaal lumen terug, vandaar het niet spoedig in slaap komen na bovenmatige inspanning van den geest.

Wat is nu de naaste oorzaak van de tijdelijke opheffing der hersenwerkdadigheid; het voorhanden materiaal kan niet verbruikt zijn, daar de vermoeide hersenen door geschikte prikkels weder in opwekking kunnen gebracht worden. Hoopen zich evenwel oxydatieproducten in het weefsel en in het bloed tot een' zekeren graad op, dan moeten deze eindelijk de osmotische wisseling belemmeren. Aldus kunnen gedurende het waken produkten van stofwisseling gevormd worden, die belemmerend op de wisseling tusschen zuurstof en voedingsvocht werken (waarschijnlijk de tegenwoordigheid van vrije zuren, voornamelijk koolzuur), daardoor bovenmatige inspanning tegengaan en indirect op den juisten tijd het tijdperk van rust te voorschijn roepen.

Hiervoor pleit ook dat ophooping van omzettingsprodukten in het lichaam meestal met loomheid en slaperigheid vergezeld gaat, die eerst verdwijnen, wanneer deze stoffen door de uitscheidingsorganen verwijderd zijn.

Al hetgeen verder de wisseling tusschen het weefsel en de zuurstof in de hersenen bemoeijelijkt, kan binnen zekere grenzen slaap veroorzaken. Eene eerste voorwaarde is de toestand van de hersenen zelve. Bepaalde temperamenten o. a. sanguinische, nervense, verdragen inspanning der hersenen beter

en herstellen zich spoediger, na kortstondige rust, dan koude, phlegmatische.

Eene tweede voorwaarde is de activiteit der zuurstof; RICHARDSON liet dieren steeds dezelfde stuurstof inademen, na de lucht van de gevormde uitscheidingsprodukten ontdaan te hebben, zij vielen alsdan spoedig in een diepen en rustigen slaap.

Eene derde is de katalytische werking van sommige stoffen o. a. narcotica. Andere slaapverwekkende momenten, meer indirect werkende, vloeijen voort uit de verhouding tusschen de circulatie in de hersenen en andere lichaamsdeelen. Zenuwstelsel, spierstelsel, digestieorganen (met de lever), uitscheidingsorganen (met de huid) vormen vier hoofdgroepen; daar het energisch functionneeren van ieder dezer afhangt van de grootte van den bloedstoevoer, is het duidelijk, dat niet allen tegelijk in opgewekten toestand kunnen zijn; slechts eene bepaalde bloedshoeveelheid in het lichaam aanwezig zijnde, moet aan den verhoogden toevoer in een of meer organen eene daaraan evenredige vermindering in andere beantwoorden.

De innervatie van het vaatstelsel maakt het mogelijk, dat de verschillende deelen van het lichaam juist dan eene vermeerde hoeveelheid bloed toegevoerd krijgen, wanneer zulks voor hunne functie noodzakelijk is. De ruimte in het vaatstelsel overtreft den voorraad bloed zoozeer, dat al het bloed in de wortelvertakkingen van de vena portae kan opgehoopt worden. Verklaarbaar is dus, na eenen goeden maaltijd, de behoefte aan rust naar geest en lichaam; vele dieren vallen na de opneming van eene groote hoeveelheid voedsel in slaap; doodt men een dier gedurende de digestie, dan zijn de darm, lever en niervaten overvuld met bloed, hersenen en spieren bloedarm.

De ervaring leert, dat al wat de temperatuur der huid verhoogt en bloedsophooping daarin bevordert, slaap veroorzaakt;

gaat men na zeer sterke geestesinspanning met roode wangen en kloppende slapen, doch met koude en vochtige handen, ter ruste, dan laat deze lang op zich wachten en dikwijls verdwijnt de bleeke huid en de koude eerst na een warm voetbad, waarop dan de slaap intreedt; op dezelfde wijze is de slaapverwekkende werking van de laars van JUNOT te verklaren.

Wanneer na de anaemic, gedurende de rust des nachts, de bloedvaten der hersenen allengs weder gevuld worden, ontstaan dikwijls droomen, die dan ook gewoonlijk tegen den tijd van het ontwaken voorkomen.

Eene belangrijke schrede in de kennis van de stofwisseling gedurende den slaap, scheen men gevorderd te zijn door de gewichtige proefnemingen in 1866 door PETTENKOFER en VOIT ¹⁾ verricht met het groote Respiratie-apparaat door koning MAX II van Beieren geschonken. Deze waarnemers vonden, dat in rustigen toestand bij den mensch, op den dag veel meer koolzuur en ureum uitgescheiden werd dan des nachts (= 58 : 42); daarentegen des nachts veel meer zuurstof opgenomen werd dan op den dag (= 67 : 33); dit antagonismus steeg nog meer door arbeid. Een groot en verrassend verschil dus tusschen dag en nacht, tusschen waken en slapen, in betrekking tot zuurstof-opneming en koolzuur- en ureumuitscheiding. De zuurstof zou niet direct tot aan de laatste produkten van stofwisseling verbruikt worden; de oxydatie zou een aantal tusschentrappen doorloopen, waardoor dit element uren lang in het lichaam blijft, voor het als koolzuur en water weder uittreedt; analoog met het feit dat dieren, in winterslaap verkeerende, dikwijls tusschen twee wegingen in gewicht toenemen, als zij in die tijdsruimte niet juist excreta

¹⁾ Separat Abdruck aus den Sitzungsber. der Bayer. Akad. d. Wissensch. Sitzung von 10 Nov. 1866.

ontlast hebben, niettegenstaande voortdurend wat water en koolzuur afgegeven wordt.

Gedurende den slaap zouden wij dus eene groote hoeveelheid zuurstof vastleggen, waarschijnlijk ook in de hersenen, zoodat onze wil het materiaal voor de willekeurige bewegingen steeds gereed vindt.

Later zijn deze resultaten evenwel niet bevestigd en de glansrijke verwachtingen daaromtrent niet bevredigd.

Het ontbreekt dus nog ten eenenmale aan een dieper inzicht, wat betreft het wezen, de naaste oorzaak van den natuurlijke slaap. Men mag alleen aannemen, dat gedurende dien toestand anaemie (arteriële) der hersenen (halfronden der groote hersenen) met daaraan evenredig verminderde en gewijzigde stofomzetting in de zenuwcellen bestaat, zonder ons rekenschap te kunnen geven of hier oorzaak of gevolg in het spel is, en of niet in de stofwisseling van het geheele organisme noodzakelijk de grond van de regelmatige afwisseling tusschen waken en slapen gezocht moet worden.

HOOFDSTUK V.

Met het oog op het eigenaardig verloop, den duur en den doodelijken uitgang van de Slaapziekte der negers, de beperking tot een eng geographisch gebied en tot het Afrikaansche ras, behoeft het geen betoog dat deze aandoening, ondanks eenige overeenkomst in verschijnselen, in aard geheel verschilt van de zeldzame gevallen van periodieke slaapzucht, vroeger door ons vermeld.

Deze ziekte is niet in den jongsten tijd, gelijk NICOLAS beweert, eerst voorgekomen, noch van de zuidelijke streken van Afrika's westkust meer noordwaarts voortgeschreden, maar schijnt veelor, zoowel in Opper- als in Neder-Guinea, bij het negerras van ouds endemisch heerschende te zijn, zonder te voren de opmerkzaamheid van Europeesche geneesheeren getrokken te hebben.

Ten bewijze hiervan strekken de waarnemingen, reeds in het begin der eeuw, door WITTERBOTTOM en later door CLARKE, aan de kusten boven den aequator, gedaan.

Omtrent de aetiologische momenten van dezen vreemden ziekteform verkeerden wij nog geheel in het duister. Volgens CLARKE kunnen stoornissen in den bloedsomloop, nederdrukkende gemoedsaandoeningen, onvoldoend en slecht voedsel, onderdrukking van habituëele uitscheidingsen, in het kort, al wat verzwakkend op het zenuwstelsel inwerkt, de ontwikkeling begunstigen. Hij zag dikwijls jeugdige, vrouwelijke individu's,

die nog niet gemenstruëerd hadden of aan menstruatie-anomalieën leden, aangetast worden. Ook zijn hem eenige gevallen bekend, waar de ziekte ten gevolge van het rooken van Dianba (Indischen hennep) zou ontstaan zijn.

De fysieke en moreele torpor van het negerras, ofschoon van grooten invloed, verspreidt evenmin genoegzaam licht; NICOLAS nam het lijden bij een der dartelste voorwerpen van het transport waar. DUMONTIER hecht veel gewicht aan de nadeelige invloeden, waaraan de slavenbevolking is blootgesteld; de barbaarsche behandeling door hunne hoofden en meesters, slagen, aanhoudend en bovenmatig werkeu, ontoereikend voedsel, verdriet, heimwee, houdt hij voor belangrijke praedisponerende oorzaken. COIZEAU merkt op dat hun voedsel bijna uitsluitend uit gezouten visch bestaat. Soms tijds bedraagt het aantal zweepslagen driehonderd, zonder dat de afgestrafte een kreet slaakt; op de bloedende wonden wordt daarna een mengsel van citroensap, wijn en peper gelegd, zonder dat de lijder eenige pijn schijnt te gevoelen.

Ofschoon in de topographische verhoudingen der kuststreken moeilijk de oorzaak van het endemisch voorkomen kan gevonden worden, is het toch zeer waarschijnlijk dat locale omstandigheden op de pathogenese van grooten invloed mochten zijn. Op de Antillen, zegt NICOLAS, komt de ziekte bij de inboorlingen niet voor, evenmin bij de negers aldaar geboren; wel bij emigranten van Congo ingevoerd.

Aangaande den aard der aandoening heerscht evenmin eenstemmigheid.

CLARKE en DANGAIX laten zich daaromtrent niet positief uit, beide bepalen zich tot mededeeling van de resultaten der verrichte lijkopeningen.

DECHAMBRE, de waarnemingen van DANGAIX besprekende, houdt de ziekte voor eene kwaadaardige, intermitterende mocraskoorts, een' bijzonderen vorm van *la fièvre somnolente* ou

soporeuse des pays chauds" Hij zegt: "Il n'y aurait pas même à en douter, si les accidents offraient la moindre périodicité. Ce caractère manque, il est vrai, dans la description de M. DANGAIX; mais aussi il ne paraît pas que notre confrère s'en soit préoccupé. On a vu d'ailleurs que le pouls offre de grandes variations de force et de fréquence; par moments, il devient assez rapide, surtout vers le soir; le matin il descend quelque fois jusqu'à cinquante pulsations à la minute." En iets verder: "On sait d'ailleurs qu'une intermittence caractérisée n'est pas nécessairement inhérente aux fièvres paludéennes, comme est la fièvre soporeuse." Zijne diagnose berust dus grootendeels op het denkbeeld, dat DANGAIX niet juist geobserveerd en de intermissie of wel remissie heeft over het hoofd gezien.

BACO, die het lijden aan de kaap Mesurado observeerde, geeft aan, dat het aldaar somtijds den vorm van een typhoïd aannam.

De meening, dat anaemie er aan ten gronde ligt, wordt door NICOLAS verworpen, omdat alle gevallen, door hem waargenomen, zich bij in den beginne gezonde en sterke negers voordeden; echter spreekt hij zich onmiddellijk tegen door te zeggen, dat alle Afrikaansche emigranten meer of min anaemisch zijn. Hij vindt het eveneens overbodig te bewijzen, dat hier eene typheuse koorts, encephalitis, encephalomeningitis, catalepsie in het spel is. De onbeduidende anatomische veranderingen, door NICOLAS gevonden, leiden hem er waarschijnlijk toe de ziekte als eene neurose op te vatten. "La somnolence est une néurose qui marquerait le passage entre les néuroses de l'intelligence et celles de la sensibilité et du mouvement."

DUMONTIER spreekt van eene "paralysie générale, lente et progressive."

Van belang is het, bij zooveel onzekerheid, de resultaten

der lijkopening na te gaan. In acht gevallen, waarvan vijf door CLARKE, twee door DANGAIX en één door GAIGNERON medegeedeeld zijn, werd het volgende gevonden :

1^{ste} Sectie. (CLARKE), van een meisje van veertien jaren ; autopsic twee en een half uur na den dood. Het lijk niet bijzonder mager ; de arachnoidea verdikt, vast, dof, de hersenzelfstandigheid zeer bloedrijk, in de ventriculi en aan de basis een weinig sercus exsudaat ; belangrijke bloeditstorting in het ruggemerg, ter hoogte van de onderste hals- en ruggewervels, de vliezen op deze plaatsen met een geelachtig exsudaat bedekt en verder overal sterk geïnjecteerd. De rechter pleura ontstoken met exsudaat op de oppervlakte, in de pleuraholte eene zwartachtige, stinkende vloeistof, de onderste en middelste longkwab omspoelende. De long aan het middelfrif vastgehecht en ontstekingsachtig geïnfilteerd ; het hart normaal, van buiten sterk met vet bewassen, in de kamers fibrinestremfels, die tot in de slagader uitsteken. Het buikvlies opgespoten, in de darmen een donkergekleurd, dun vocht, hier en daar met oppervlakkige zweertjes bezet ; lever normaal, galblaas bijzonder gevuld, de kleur der gal grijsachtig. Nieren gezond, de blaas samengetrokken, hare wanden verdikt.

2^{de} Sectie. (CLARKE), van eenen tienjarigen knaap. Het lichaam sterk vermagerd ; dura mater aan den schedel stevig vastgehecht, de beenderen bijzonder hard en stevig, in de schedelholte veel bloederig-sercus exsudaat, sterke opspuiting der hersenvliezen, de hersenen zelve bloedledig, de corpora striata en thalami nerv. opt. verweekt, een weinig sercus vocht in de ventriculi. Rijkelijke uitstorting van bloed in het hals- en borstgedeelte van het ruggemerg, de vliezen bijzonder geïnjecteerd. Veel sercus vocht in beide pleuraholten, de longen zeer bloedrijk, de onderste rechter kwab vergroeid met het middelfrif, daar ter plaatse een overvloedig, geel gekleurd exsudaat. Het hart normaal, van buiten sterk met vet be-

wassen. Slijmvlies van maag en darmen opgespoten, lever normaal, gal donker groen van kleur, buikvlies geïnjecteerd, even zoo de bastzelfstandigheid der nieren.

3^{de} *Sectie*. (CLARKE), van een' veertienjarigen vrijen neger. Aanmerkelijke vermagering van het lichaam; hersenen en vliezen bijzonder bloedrijk, met een geringe sereuse infiltratie. Ruggemerg niet onderzocht; longen zeer hyperaemisch, in de rechter pleuraholte een geelachtig exsudaat. Het hart vergroot met verdikte wanden, van buiten sterk met vet bewassen; injectie langs de kleine bocht van de maag en van het vetrijke net. Gal groen van kleur, lever en nieren zeer bloedrijk, pisblaas zamengetrokken.

4^{de} *Sectie*. (CLARKE), van een' veertienjarigen knaap. 't Harde hersenvlies stevig aan den schedel gehecht, hersenen en vliezen zeer bloedrijk, spinnewebsvlies eenigzins verdikt met enkele bloeduitvattingen aan de convexiteit. Ruggemerg en vliezen, longen, hart en lever zeer bloedrijk; het net rijk aan vet, buikvlies geïnjecteerd, de galblaas sterk gevuld, de inhoud van teerachtige hoedanigheid. Nieren vetrijk, bastzelfstandigheid sterk opgespoten.

5^{de} *Sectie*. (CLARKE), van een' zestienjarigen knaap. In de schedelholte eene ruime bloeduitstorting, spinnewebsvlies met exsudaat bedekt, hersenen en boezems zeer bloedrijk, in de ventriculi een bloederig serum, de hersenen, zoowel groote als kleine, aan de basis sterk geïnjecteerd. Beide longen bloedrijk en met de pleurae op vele plaatsen vergroeid; het hart zeer vergroot, de wanden verdikt, in de kamers stevige bloedstremfels. De lever vergroot, bloedrijk, de gal teerachtig; nieren normaal; blaas door urine bijzonder uitgezet, de wanden verdikt.

6^{de} *Sectie*. (DANGAIX), van een' man van drie en twintig jaren; autopsie twaalf uren na den dood. Het lijk is bijna zoo mager als een geraamte, bij de opening van den schedel ontsnapt eene groote hoeveelheid, met albumineuse vlokken

vermengd, vocht. Injectie van de hersenvliezen, aan het hoogste punt van den schedel met elkander vergroeid, als het ware een kluwen van nieuw gevormd bindweefsel vormende, de pia mater roodachtig, met in 't oog vallende arborescenties voorzien. De vena magna Galeni in hooge mate met gestold bloed opgevuld. Groote en kleine hersenen wecker dan gewoonlijk, vooral ter hoogte der pedunculi cerebri.

7^{de} Sectie. (DANGAIX), van eene jonge vrouw van vijftien jaren, autopsie anderhalf uur na den dood. Het lijk niet zoo buitengewoon mager als het vorige; geene ontlasting van vocht bij de opening van den schedel, noch vergroeiingen van de hersenvliezen, aderen door gecoaguleerd bloed sterk uitgezet. Hersenen abnormaal hard, alsof zij geruimen tijd in alcohol gelegen hadden; het ruggemerg, tot midden aan het halsgedeelte onderzocht, vertoonde met de daaruit komende zenuwstammen denzelfden graad van samenhang; in de ventriculi cerebri slechts eene geringe hoeveelheid serum.

8^{ste} Sectie. (GAIGNERON), van een' twintigjarigen man, gestorven, veertig dagen na dat zich de eerste verschijnselen van het lijden hadden voorgedaan, gedurende den overtocht van de westkust van Afrika naar Guadeloupe. Bij de opening van den schedel vloeit eene groote hoeveelheid liquor cerebrospinalis uit; de hersenvliezen vertoonen op verschillende plaatsen sporen van ontsteking, arachnoïdea verdikt, hier en daar, vooral aan den top met vlokkig exsudaat bedekt; pia mater zeer bloedrijk. Hersenen in den toestand van roode verweking, vooral aan de basis (protuberantia, thalami optici, corpus callosum) sterk uitgedrukt, (allant jusqu'à la diffluence, la substance des lobes cérébraux se pétrit comme de la pâte de guimauve). Ruggemerg niet onderzocht; borst en buikorganen met uitzondering van eene geringe vergrooting van de lever, normaal.

Resultaat: twee malen bloeduitstorting in het ruggemerg en

sporen van meningitis spinalis daar ter plaatse; vier malen pleuritische exsudaten of vergroeiingen; drie malen belangrijke vermeerdering van vet op de oppervlakte van het hart; driekeeren verweeking en eens verharding der hersenen; zes malen overblijfselen of producten van meningitis cerebri, éénmaal bloed uitstorting in de schedelholte. Voegen wij hier nog bij dat NICOLAS, ofschoon zelf geene lijkopeningen kunnende verrichten, opmerkt, dat, op vijf hem bekende gevallen, twee malen geringe verweeking en vier malen injectie van hersenen en vliezen is waargenomen. Wat de onderzoekingen van GUERIN betreft: deze waarnemer vond, niettegenstaande hij zegt geene sporen van acute of chronische hersen- en hersenvliesontsteking gezien te hebben, bij de meeste autopsiën, het lumen der vaten van het spinnewebsvlies en der hersenoppervlakte bijzonder vergroot, de vaten zelve variqueux.

Al schatten wij de uitkomst van een onvolledig en vluchtig onderzoek, in een tropisch klimaat, zonder de noodige hulpmiddelen, op hare juiste waarde, is het toch opmerkelijk, dat bij de meeste secties producten en residuen van chronische hersenvlies ontsteking zijn gevonden, meermalen vergezeld van slepende voedingsstoornissen in de hersenen zelve. Dat de beoordeeling van den abnormalen toestand van dit orgaan niet gemakkelijk valt, is bekend; hoe moeilijk is het reeds niet te bepalen of hyperaemie in het algemeen voor, gedurende of na den dood ontstaan is; bij znlk een week en teeder orgaan worden de zwarigheden nog grooter. Het is de vraag of anaemie der hersenen wel ooit is aan te wijzen; de beoordeeling van weekheid en hardheid heeft dikwijls niet minder bezwaar, sommige gedeelten zijn weeker dan andere, o. a. zijn de corpora striata veel zachter dan de pons Varolii enz.

De leeftijd van den lijder, de tijd waarop de sectie is verricht, de ligging van het lijk, de gesteldheid van het bloed, de temperatuur, de vochtigheid, zijn alle gewichtige

factoren, die op de beoordeeling van grooten invloed zijn.

Omgekeerd zullen, bij een oppervlakkig onderzoek, geene bijzonder grove afwijkingen in den toestand der hersenen, meermaalen aan de aandacht ontsnappen; „eine Entzündung kan zuweilen übersehen werden, wo sie in der That vorhanden ist. Man ist sehr gewohnt, das Bild eines entzündeten Hauttheiles, das man in Leben so vielmal zu beobachten Gelegenheit hat, auf alle Fälle von Entzündung zu übertragen, dass man auch an der Leiche überall nach Geschwulst und Rötbe sucht, wo man Entzündung vermuthet, und wo diese Erscheinungen fehlen, auch die Gegenwart der Entzündung in abrede stelt.“¹⁾

Nu is gemeenlijk meningitis der convexiteit vergezeld van voedingsstoornissen in de corticaalzelfstandigheid der hemispheren (Encephalitis corticalis, peri-encephalitis), omgekeerd combineert zich encephalitis met ontsteking der pia mater; meestal is het onmogelijk uit te maken, bij de chronische vormen hoogst zelden, welke de primaire aandoening is en welke wijziging in de verschijnselen daardoor te weeg gebracht worden. Vroeger dacht men dat eene primaire meningitis der convexiteit alleen acuut en onder zeer stormachtige verschijnselen verliep, later is deze meening door de jongste onderzoekingen van psychiaters over algemeen progressive paralyse aan het wankelen gebracht. In een aantal gevallen zag men nooit verschijnselen van een acuut koortsig lijden, terwijl later bij de sectie karakteristieke overblijfselen van meningitis gevonden werden, (chronische primaire meningitis).

„Het secundair optreden van meningitis is meestal sluipend en vertoont van den aanvang af meer neiging tot depressive toestanden.“ (LEUBUSCHER²⁾). „Das hinzutreten der Pia mater- Entzün-

¹⁾ Engel. Darstellung der Leichenerscheinungen. Wien 1854.

²⁾ De ziekten van het zenuwstelsel door Dr. Rud. Leubuscher, uit het hoogduitsch vertaald door Dr. J. B. Dompeliug. Amsterdam, 1862.

dung zu einer Pachymeningitis oder einer entzündlichen Affection des Gehirns selbst ist schwer zu erkennen, wenn es nicht, was durchaus nicht constant, durch die Gegenwart von Convulsionen bezeichnet wird." (HASSE).

Het beeld waaronder eene encephalitis verloopt is nog aan veel grooter verscheidenheid onderhevig, het is bijna ondoenlijk een juist algemeen overzicht van de verschijnselen en het verloop dezer ziekte te geven. Deze verscheidenheid hangt slechts gedeeltelijk af van de wijze van ontstaan en den waren aard der oorzaken, in zooverre deze op te sporen zijn; een aantal andere momenten, waaronder de invloed van de zitplaats, grootte, snelle of langzame ontwikkeling van het proces eene eerste plaats bekleeden, komen hierbij in het spel. Verder is er groot verschil, of zij al of niet gepaard gaat met algemeene of plaatselijke hyperaemie en anaemie, met bloedsontmenging, met individuele eigenaardigheden in de zenuwsfeer. De ondervinding leert, dat er groot onderscheid bestaat in de prikkelbaarheid van het zenuwstelsel bij verschillende rassen en individu's, hetgeen zich vooral openbaart bij afwijkingen in het gemeen gevoel, bij pijn, deliria, convulsies; in geringere mate of in het geheel niet bij verlammingen en comateuse toestanden.

Ten einde den draad in dit uiteenlopend symptomencomplex niet te verliezen, stelt HASSE ¹⁾ een zeker aantal typen op, die evenwel nog een tal van variëteiten toelaten. Hij onderscheidt: 1°. gevallen met een bepaald acuut verloop, van het begin tot het einde door duidelijke en karakteristieke hersenverschijnselen vergezeld; 2°. gevallen met dezelfde verschijnselen, doch niet zoo acuut verloopende; 3°. een vorm, waar

¹⁾ Krankheiten der Nerven, des Gehirns und Rückenmarks. Handbuch der speciellen Pathologie und Therapie, herausgegeben von Rud. Virchow. Zweite vermehrte und verbesserte aufage. Erlangen. 1869.

het begin latent is en waar bij verder slepend verloop allengs meer bepaalde en duidelijke hersenverschijnselen optreden; 4°. gevallen, waar op een in den beginne latent tijdperk, plotseling een acuut verloopend, door hevige verschijnselen begeleid, doodelijk einde volgt; 5°. gevallen van plotseling apoplectisch optreden met verder slepend verloop; 6°. een slepend begin met een' doodelijken, apoplectischen uitgang; 7°. vormen, waarin enkele verschijnselen gedurende den geheelen loop uitsluitend op den voorgrond treden, nu eens deliria, dan weder convulsies, contracturen of paralysen; 8°. volkomen latente gevallen tot op het einde toe.

Belangrijk is zijne schildering van de zoogenaamde spontane of idiopathische Encephalitis, die wel nooit een scherp geteekend begin heeft, en waar meestal bij de sectie verweeking gevonden wordt.

„ Die meisten Kranken klagen über Kopfschmerzen, Schwindel, sie fühlen sich träg, leicht angegriffen, von jeder körperlichen und geistigen Beschäftigung, sie haben ein trügerisches, wortkarges Wesen, viel Schläfrigkeit und doch unruhigen Schlaf, hie und da Schmerzen in den Gliedern oder Eingeschlafensein derselben. Sie gehen dabei immer noch herum, bis etwa der Gang unsicher und schwankend wird, eine Ohnmacht eintritt, oder der Kopfschmerz sich bedeutend steigert. Zuweilen beobachtet man eine leichte Fieberbewegung, mehr noch zunehmende Verdriesslichkeit, Mattigkeit oder Unruhe, das Gesicht wird blass, und die Züge tragen das Gepräge von Spannung, Staunen und tiefem Kranksein. Die Sprache wird tonlos, monoton und schwerfällig, die Gedanken verwirren sich öfters, und es zeigt sich Vergesslichkeit. Auf diese Weise zieht sich die Sache durch mehrere Tage oder ein paar Wochen hin, bis sich die Kranken unter zunehmender Schwäche, Schwindel und Kopfschmerz hinlegen, in *Somnolenz* mit leichten Zuckungen und Delirien verfallen. Hie und da hat sich

Erbrechen eingestellt, belegte Zunge, Appetitlosigkeit und meistens Verstopfung. Die Schwere der Zunge nimmt zu, die Kranken finden die Worte nicht, die Gesichtzüge zeigen Verzerrungen, es treten Schielen ein, regellose Krampfbewegungen, vereinzelte Contracturen und Lähmungen und ein immer entschiedeneres *Koma*. Plötzlich bricht ein heftiger Anfall von allgemeinen Convulsionen mit völliger Bewusstlosigkeit aus, dem eine Hemiplegie folgt. Gelegentlich kann dann wohl das Bewusstsein und die Beweglichkeit der gelähmten Glieder wiederkehren, aber die Kranken klagen, sie könnten nicht recht sehen, nur undeutlich hören, der komatöse Zustand von Convulsionen unterbrochen nimmt wieder überhand, der Puls wird rar, unregelmässig, die Respiration wird stertorös, und so erfolgt der Tod."

Brengt men zich de verschijnselen van de slaapziekte der negers te binnen, herinnert men zich dat CLARKE meermalen convulsies en strabismus waarnam; dat GUÉRIN bewegingstoornissen, somtijds reeds in den beginne, later meer aanhoudend voorkomende, niets vreemd vindt: «d'Autres fois, vers la seconde période, souvent dès le debut, surviennent des accidents nerveux dont la forme varie; tantôt ce sont des crises violentes, des mouvements désordonnés dont le malade se rend compte, sans qu'il puisse les modérer. Au début les attaques de convulsions sont éloignées, après chacune d'elles, les accidents du sommeil deviennent plus graves et vers la fin de la troisième période, les convulsions sont incessantes; leur intensité est moins grande, les malades sont agités quelque fois d'un mouvement imperceptible; dans les derniers jours le pouls est faible, petit, fréquent, à peine sensible;» dat DUMONTIER van de aandoening een' indruk ontvingt, die hem de woorden «paralysie générale, lente et progressive» doen bezigen; dan valt het niet te ontkennen dat het beeld dezer ziekte, gewijzigd naar het eigendommelijk karakter van

het ras, in vele opzichten aan deze schildering beantwoordt.

DIETL ¹⁾, van de stoornissen sprekende, welke encephalitis in de functies der hersenen te weeg brengt, zegt: „Daar de encephalitis eene ziekte is, welke de hersenen niet in haar geheel aandoet en daarenboven slechts langzamerhand haren vernietigenden invloed uitoefent, volgt daaruit, dat zij niet noodzakelijk storingen in de geestesverrichtingen moet te weeg brengen en dat die geenszins tot de gewichtige en kenmerkende verschijnselen behooren. Er komen derhalve vele encephalitides voor, zonder eenige afwijking in de geestvermogens, zonder ijlen en bewusteloosheid.

Encephalitides, die zich langzaam ontwikkelen, wier ontstekingshaard echter eene aanmerkelijke grootte bereikt, zullen, behalve spierzwakte, ook stompzinnigheid, slaapzucht en zwakte van den geest, welke zich door het voorkomen van onnoozelheid, door ongeschiktheid tot denken en trage antwoorden te kennen geeft, voortbrengen. Uit het plaatselijk voorkomen en de langzame ontwikkeling van den ontstekingshaard volgt eindelijk, dat de ziekte slechts eenen beperkten invloed zal uitoefenen op de vegetatieve verrichtingen, de spijsvertering, ademhaling, bloedsomloop en de afscheidingen.

Het braken, hetwelk bij de meningitis zoo veelvuldig voorkomt en eene der gewichtigste verschijnselen van dezelve uitmaakt, ontbreekt in de encephalitis doorgaans geheel en al, en komt slechts bij bijzondere voorbeschiktheid der maag, bij uitgebreide ontstekingen van de bastachtige zelfstandigheid aan de basis der hersenen, bij het gelijktijdig bestaan van meningitis voor. De meeste lijders aan encephalitis behouden een' ongestoorden eetlust bijna gedurende het geheele beloop der ziekte.'

NIEMEIJER's beschrijving is eveneens karakteristiek: „De zieken klagen over pijn in het hoofd, die diffuus of tot eene

¹⁾ De Kliniek der hersenziekten, naar 't Hoogduitsch bewerkt door Dr. Godefroi. 1848.

bepaalde plaats beperkt is; daarbij komen pijnen of onbepaalde gewaarwordingen in verschillende lichaamsdeelen, b. v. het gevoel van mierenkruipen of het gevoel van slapen. en daarop volgt later, in enkele gevallen, eene meer of minder uitgebreide anaesthesie. In de zintuigzenuwen merkt men even zoo aanvankelijk veeltijds de teekenen van verhoogde, later van verminderde prikkelbaarheid op. Standvastig zijn de motorische functies van de hersenen gestoord; deze stoornissen bestaan nu eens in het gevoel van zwakte en zwaarte der ledematen, zoodat vele dergelijke lijdens voor *simulanten* gehouden worden, dan weder in eene onzekerheid van de bewegingen, een' waggelenden gang en eene algemeene beving. Psychische stoornissen ontbreken bijna nimmer, en wel plegen in den aanvang slechts zelden verschijnselen van prikkeling, groote opgewektheid, snelle opeenvolging van gedachten enz. voor te komen, maar meestal van het begin af verschijnselen van depressie: slaperigheid, onverschilligheid, vermindering van het geheugen, langzame gang van de gedachten, symptomen, die langzamerhand tot volkomen waanzin kunnen stijgen."

Opmerking verdient nog het gezegde van NIEMEIJER: „Sometijds neemt men bij den lijder eene aanmerkelijke ontwikkeling van vet waar," in verband met de vetwoekering op het hart, bij nog jeugdige individu's, drie malen geconstateerd.

Van belang is verder te vermelden, dat aan de paralyse générale, lente et progressive, volgens MESCHÉDE, eene parenchymateuse ontsteking en ontaarding van de inwendige laag der hersenschors ten gronde ligt. ERLÉNMEIJER en HASSE beschouwen deze ziekte ten deele als de uitgang eener acute, ten deele als eene oorspronkelijke meningitis en peri-encephalitis. In enkele gevallen kan bij dit lijden het ruggemerg (WEST-PHAL) voornamelijk aangedaan zijn, hetgeen somtijds bij andere vormen van meningitis cerebralis, waar het proces zich op de pia mater van het ruggemerg voortzet, eveneens plaats grijpt.

Bekend is ook het veelvuldig voorkomen van pleuritis bij marastische voorwerpen.

NICOLAS' gezegde dus: „Je n'ai plus besoin de démontrer désormais, que l'hypnose n'est pas une forme de l'anémie, une fièvre typhoïde, une encéphalite, une encéphalo-meningite, une catalepsie,” kan, wat de voorlaatste aandoening betreft, na het bovenstaande niet door ons beaamd worden, en wanneer hij beweert: „Qu'elle diffère de toutes les maladies dont la somnolence constitue l'un des symptômes par l'absence de tout trouble fonctionnel, l'intégrité des organes et même des facultés cérébrales,” dan deelen wij het gevoelen van GUÉRIN, dat te midden van de drukte en beslommingen aan boord, het geene verwondering baart, indien veel de aandacht van NICOLAS ontgaan is.

Trouwens, zoo als reeds vroeger opgemerkt is, in sommige opzichten spreekt hij zich zelve tegen en is hij minder positief, zoo zegt hij: „l'intelligence est conservée jusqu'à la fin, bien qu'elle paraisse amoindrie et paresseuse; le malade est hébété comme un homme à demi endormi, mais il comprend toutes les questions qu'on lui adresse.” En iets verder: „Le malade marche difficilement, chancelle comme un homme ivre; ses mouvements sont incertains; ses jambes fléchissent sous lui; ses bras retombent quand on les soulève; ses paupières se ferment malgré lui; il ne peut souvent exécuter de mouvements complets.”

De aard der verschijnselen, in verband met den duur, den doodelijken uitgang en de resultaten der (hoewel onvolledige) lijkopeningen, zamenvattende, komen wij tot het besluit, dat aan de slaapziekte der negers een eigendommelijk hersenlijden ten gronde ligt, hoogst waarschijnlijk een genetisch-specifieke vorm van encephalo-meningitis met subacuut of chronisch verloop, onder locale, niet nader te bepalen, verhoudingen tot stand komende.

HOOFDSTUK VI.

In de meeste gevallen van periodieke slaapzucht valt het, bij aandachtige beschouwing, niet moeilijk gunstige momenten voor het tot stand komen van bloedsarmoede in het algemeen aan te wijzen; in overeenstemming met de geringere vaatvulling der hersenen, gedurende den slaap waargenomen, ligt het dus voor de hand in hersen-anaemie, hetzij lokaal, hetzij als deel van de algemeene, den grond dezer zeldzame aandoening te zoeken.

Vroeger was men de meening toegedaan, dat het bloedgehalte in den gesloten schedel, uitgezonderd bij hypertrophie of atrophie der hersenen, toe noch af kon nemen, daar deze organen, door niet medegevende wanden ingesloten, verschillen in bloedsdrukking zonder nadeel niet konden verdragen.

Slechts zooveel bloed zou in den schedel stroomen, als daaruit afvloeit; omgekeerd slechts zooveel afvloeijen als ingevoerd wordt.

Tal van lijkopeningen toonden echter groote verschillen in het bloedgehalte van de hersenen en hare vliezen. Daargelaten eene geringe zamendrukbaarheid der hersenen niet tot de onmogelijkheden behoort, moet de vaatgemeenschap met de uitwendige schedelvlakte, met het ruggemerg en zijne vliezen, doch vooral de juiste verhouding tusschen bloed en cerebrospinaalvocht in het oog gehouden worden. Dit laatste, een eenvoudig transsudaat, kan snel toe- en afnemen en voor een

deel naar het ruggemergskanaal, dat niet volkomen door vaste wanden ingesloten wordt, ontwijken, wanneer eene daaraan evenredige hoeveelheid bloed in den schedel stroomt. Verder hebben de dierproeven van BURROWS, DONDERS, BERLIN, DURHAM, KUSSMAUL en TENNER, enz. geleerd dat, onder bepaalde omstandigheden, het bloedgehalte in den schedel aan eene niet onbelangrijke wisseling onderhevig kan zijn.

Het is dus niet te bevreemden, dat na verzwakkende invloeden van allerlei aard, na bloedverlies, acute koortsige ziekten, typhus, dysenterie, enz., waarbij veel stofomzetting en verlies heeft plaats gehad, naast de algemeene bloedsarmoede ook plaatselijke anaemia cerebri ontstaan kan of zal, en wel ruim opgevat, niet alleen in eene quantitatieve vermindering, maar ook in eene kwalitatieve wijziging van het bloed bestaande.

Reeds lang is het bekend dat ncedrukkende gemoedsaandoeningen, wanneer zij aanhoudend werken, zwakte en algemeene bloedsarmoede veroorzaken; het is de vraag, of plotseling werkende psychische indrukken niet evenzeer anaemie der hersenen, als koude en bleekheid op de huid kunnen teweeg brengen. Hoe dikwijls ziet men na een' schrik verbleeken der wang, verlies van bewustzijn en andere verschijnselen van belemmerden bloedstoevoer naar de hersenen, die men alleen door abnorme innervatie van de toevoerende vaten kan verklaren. Dat prikkeling van gevoelszenuwen werkelijk reflectorisch zamentrekking der kleine vaten ten gevolge heeft, blijkt o. a. ook uit de proeven van NOTHNAGEL. Deze prikkelde bij konijnen de huid in het verloop van de dijzenuw door middel van den inductiestroom, hierop volgde altijd vernaauwing van de slagaderen der pia mater, die eenige minuten aanhield. Na electrische prikkeling van andere plaatsen der huid, ook na plotselinge en hevige mechanische inwerking, gebeurde hetzelfde.

WARD COUSINS komt tot het besluit dat, bij zijn' lijder, een anaemische toestand der hersenen aan de slaapziekte te gronde ligt "it consists essentially in a modification of ordinary sleep, depending upon an anaemic and faulty nutrition of the brain." Ofschoon in den beginne het gestel van den slaper vrij goed bleef, begonnen zich evenwel later enkele verschijnselen van zwakte naar lichaam en geest, te vertoonen: "he looks pale; his friends state that he has lately lost activity and energy, and he does not take the same interest in his business as formerly."

Bij de lijderes van LABBÉ waren uitgedrukte teekenen van chloro-anaemie voorhanden; in het geval van MAROTTE was de patient door vroegere buitensporigheden verzwakt. Het meisje door JONES geobserveerd, had nagenoeg drie jaren aan tusschenpoozende koorts geleden.

Bij vele oudere waarnemingen vindt men als oorzaken, gedeprimeerden gemoedstoestand, hypochondrische stemming, die, langdurig gewerkt hebbende, zooals boven reeds is opgemerkt, zwakte en bloedsarmoede kunnen veroorzaken. Andere gevallen, plotseling na een' schrik ontstaan, kunnen hunnen naasten grond in abnorme innervatie gehad hebben; in enkele schijnt de verzwakkende behandeling door het misbruik van aderlatingen, purgeermiddelen, ook van invloed geweest te zijn; ten slotte is een aantal onmiskenbaar van hysterischen aard, somtijds van cataleptische verschijnselen vergezeld.

Bij hysteric is gewoonlijk de normale verhouding tusschen slapen en waken gestoord; het veelvuldigst komt slapeloosheid voor, minder dikwijls een half slapende toestand, waarbij het bewustzijn niet volkomen uitgedoofd en de zintuigelijke waarnemingen nog gedeeltelijk plaats vinden. In enkele gevallen vindt men, nevens eene algemeene apathie, eene ware slaapzucht.

HASSE zegt daaromtrent: "Die Kranken bringen den grössten Theil des Tages und der Nacht bald in festem Schläfe,

bald im Halbschlummer zu, aus welchem sie sich nur zur Befriedigung der nothwendigsten Bedürfnisse aufraffen. Oft werden dabei die Tageszeiten ganz umgeworfen, die Nahrung mitten in der Nacht genommen u. s. w. Diese Schlafsucht kann in *völlige Lethargie* übergehen; es kostet Mühe die Kranken so weit zu sich zu bringen, das man ihnen etwas Speise und Trank einzunöthigen vermag; die Stuhlausleerungen erfolgen höchstens in jeder Woche einmal, und der Harn muss künstlich entleert werden; der Athem wird selten und fast unmerklich, der Puls rar und klein; die Haut ist kühl und trocken. Zuweilen scheinen die Kranken nur zu schlafen, sie vernehmen Alles, was um sie her vorgeht, reagiren aber auf nichts, sondern liegen unbeweglich da, vermögen keine Willensäußerung zu machen; bald sind die Glieder in Relaxation, bald steif aber biegsam wie bei Katalepsie; alle sichtbaren Lebensthätigkeiten scheinen aufgehört zu haben. *Am seltensten ist ein wirklicher Lethargus, der wohl tagelang anhalten kann.* Diess sind die seltenen aber früher oft wunderbar ausgeschmückten Fälle von Scheintod, bei denen zuweilen die bedeutendsten Aerzte sich kaum vor Irrthum bewahren konnten."

Trouwens, hoe dikwijls wordt niet hysterie bij anaemische individu's aangetroffen, en is hier somtijds als de eenige oorzaak van dit lijden op te vatten. ROMBERG ¹⁾ heeft hieraan groote waarde: "die Beschaffenheit des Blutes, vor allem die Anämie, übt einen wichtigen Einfluss; die der Chlorosis sich beigesellende Hysterie zeugt davon, so wie der Erfolg der die Blutkrasis verbessernden Eisenmittel."

HASSE schrijft de hysterie, die somtijds als het ware epidemisch op de vrouwen-afdeelingen in gasthuizen aangetroffen wordt, grootendeels aan chlorosis en anaemie, na zware ziekten overblijvende, toe.

¹⁾ Lehrbuch der Nervenkrankheiten des Menschen von M. H. Romberg, Berlin, 1855.

Evenzoo liggen bloedsanomalieën aan de cataleptische aanvallen ten gronde; catalepsie als zelfstandige ziekte zeer zeldzaam, komt meestal gecombineerd met hysteric voor. LEUBUSCHER houdt deze ziekte slechts voor een' der talrijke vormen van hysteric; volgens NIEMEIJER gaat zij somtijds als voorbode aan de aanvallen van hysterische krampen vooraf; psychische indrukken van allerlei aard wekken haar op. De aanvallen duren van minuten tot dagen en zelfs tot weken. Verlies van gevoel en bewustzijn is somtijds volkomen, ademhalingsbewegingen en hartswerking kunnen daarbij tot een minimum gereduceerd zijn. De aanval eindigt dikwijls onverwacht en plotseling; de lijderes haalt dan diep adem, zucht, gecuwtd alsof zij uit een' diepen slaap ontwaakt, met of zonder herinnering aan het voorgevallene en zet dikwijls hare vorige bezigheden weder voort.

Opmerking verdient, met het oog op den langdurigen slaap in sommige gevallen vermeld, en bijna geheele onthouding van voedsel, dat juist bij deze neurosen overdrijving en bedrog niet zoo geheel zeldzaam voorkomen. „Der Trieb bemerkt zu werden, die Aufmerksamkeit auf sich zu ziehen, sich vom Gewöhnlichen zu unterscheiden, drängt oft zur Uebertreibung der wirklichen Leiden und, namentlich bei Ungebildeten, zu Täuschungen, welche bald geradezu als grobe, oft allerdings mit grosser List ausgeführte Betrügerei, bald als Selbsttäuschung auftritt, zu der auch Andere, und vor allen der Arzt, mit cinem Aufwand aller Mittel bekehrt werden sollen.” (HASSE).

Ten laatste moet nog de aandacht gevestigd worden op de hersenanaemie, die het noodzakelijk gevolg is van elke verkleining van de schedelruimte door exsudaten, extravasaten, gezwollen van de hersenen en hare vliezen. NIEMEIJER hecht daaraan een bijzonder gewicht; volgens zijne overtuiging moeten de verschijnselen van zoogenaamde drukking bij apoplexie,

gezwollen, verschillende vormen van hydro-cephalus enz., niet onmiddellijk worden afgeleid van de drukking die de hersenzelfstandigheid ondergaat, maar van de anaemie, die door zamendrukking van de vaten ontstaat.

In vele gevallen waar een tumor in de hersenen na den dood gevonden werd, was slaapzucht gedurende het geheele verloop der ziekte waargenomen. ABERCROMBLE ¹⁾ vermeldt een aantal, waar slaapzuchtige aanvallen de „prominent symptoms” waren; FRIEDREICH en ook HASSE zagen een geval, waar slaapzucht het eerste en eenige verschijnsel was. NIEMEYER zegt: „minder gemakkelijk te verklaren zijn voorbijgaande maniakale aanvallen en eene dikwijls verscheidene dagen lang aanhoudende slaapzucht, die somtijds als intercurrente verschijnselen, in den loop van hersentumoren worden waargenomen.”

Wellicht is aan de afwisselende toe- en afneming van 't bloedgehalte in den omtrek van deze ziekelijke produkten, door bepaalde oorzaken opgewekt, de periodieke slaapzucht, in eenige waarnemingen vermeld, toe te schrijven.

¹⁾ Researches on the pathology of the brain, 1819.

HOOFDSTUK VII.

Bij onzen lijder waren naast teekenen van algemeene, die van plaatselijke anaemie in de hersenen, in den beginne onmiskenaar aanwezig. De oorzaak daarvan in den vroeger doorgestanen typhus te zoeken, ligt voor de hand: „Eine Menge von tiefeingreifenden Krankheiten (Typhen, schwere Dysenterieen etc.) bei welchen bedeutende Exsudationen, fort-dauernd gesteigerte Secretionen, überhaupt anhaltender über-wiegender Stoffverlust stattfindet, führt endlich auch zu ent-schiedener Anämie der Organe innerhalb der Schädelhöhle.“ (HASSE). — Somsijds laat de typhus eene niet genoegzaam verklaarde tabes na en eene voortdurende anaemie en hydraemie. (NIEBELER). — DIETL onderscheidt eene anaemie der herse-nen door zuiver bloedverlies (defective Anaemie) en eene door ontmenging van het bloed (dyscratische Anaemie, ook wel Hydraemia cerebri genoemd) te weeg gebracht. De laatste vorm, een produkt van de hydropische bloedsmenging na ver-schillende heete en slepende ziekten, en steeds met algemeene anaemie gepaard gaande, nam hij na eenen zwaren typhus waar. „De zieke was vrij van koorts, had eetlust en scheen aan de betere hand te zijn. Eene ligte huidwaterzucht en petechiae duiden echter de zich ontwikkelende hydropische ontmenging van het bloed en de algemeene anaemie aan. Plotseling ont-stonden, zonder eenige aanleiding, ijlen, stuiptrekkingen en slaapzucht met lichte koortsbewegingen, die eenige dagen aan-

hielden. Na bitter-specerijachtige middelen en voedenden kost volgde duidelijk beterschap en volledige genezing. Bij twee anaemische jongelingen, en een anaemischen man van acht en veertig jaren, werd later hetzelfde waargenomen."

In het algemeen vindt men bij langzaam tot stand komende cerebrale anaemie de volgende verschijnselen: gewoonlijk een gevoel van dofheid in het hoofd, dikwijls hoofdpijn, als hemi-cranie, duizelingen, hallucinaties, spoedige vermoeidheid na lichamelijke en geestelijke inspanning, algemeene spierzwakte, beven, neiging tot flauwte en tot krampachtige toestanden, onrustigen, dikwijls door droomen afgebroken, slaap. Volgens LEUBUSCHER ook neiging tot slapen, diepen slaap zonder opvolgend gevoel van verkwikking.

Bij onzen patient werd eerst gedurende drie maanden, later nogmaals na een welbevinden van een half jaar, slaapzucht waargenomen; bij de derde opneming in de ziekeninrichting alhier bestond een toestand, die gewoonlijk met den naam van coma vigil bestempeld wordt; de opgenocmde teekenen van cerebrale anaemie waren, bij die van algemeene bloedarmoede, bijna alle in meerdere of mindere mate aanwezig. Eene behandeling dienoverkomstig ingesteld, had schijnbaar twee malen goede resultaten opgeleverd. Na tijdelijken stilstand en geringe verbetering, nam evenwel de algemeene apathie, de zwakte en onzekerheid der bewegingen, de psychische zwakte meer en meer toe, zonder dat tot heden daarin eenige verandering ten goede te bespeuren is.

Het vermoeden, dat hier meer dan anaemie in het spel is, dat aan een zwaar hersenlijden moet gedacht worden, schijnt niet ongegrond, en wordt zelfs waarschijnlijk bij juiste waardering van hetgeen ons uit de anamnesis bekend is, Hevige cerebraalverschijnselen, deliria, convulsive bewegingen, vergezelden den aanval van typhus abdominalis; verschijnselen, die, ofschoon door vele aan de hooge temperatuur van het bloed

of aan zijne abnormale samenstelling (koortscrisis) toegeschreven, gewoonlijk ook bij acute meningitis voorkomen.

Secundair wordt meningitis, al of niet gepaard met encephalitis, nu en dan bij typhus waargenomen, blijkbaar bij de lijkopening uit de weefselveranderingen der hersenen en hersenvliezen in die gevallen gevonden. Abnormale kleur en consistentie, vaatverschening, exsudaat, zich somtijds in het ruggemerg en zijne vliezen voortzettende, zijn niet zelden te constateren.

NIEMEIJER vermeldt dit optreden zonder de oorzaak te kunnen opgeven, „zuweilen kommt die Krankheit im Verlauf acuter und chronischer Infectionskrankheiten, der Pyaemie, des Rotzes, des Typhus vor, ohne dass wir für die Entstehung derselben in solchen Fällen eine nur einigermaßen plausible Erklärung hätten.“ — Evenzoo LEUBUSCHER, „behalve zuiver mechanische oorzaken ontstaat zij in hare verschillende vormen door veranderingen in de samenstelling van het bloed, bij typhus enz.“ — HASSE zegt: „op welke wijze voedingsstoornissen in de hersenen door middel van het circulerende bloed ontstaan, weten wij nog maar alleen in enkele zuiver mechanische gevallen, bij embolic, thrombotic, van buiten ingevoerde stoffen, o. a. lood. Waarschijnlijk volgt op dezelfde wijze invoering van een aantal ziekteprikkels, die, even als bij uraemie, bij de cerebraal-symptomen van verschillende contagieus-miasmatische ziekten, niet alleen functioneele, maar ook nutritieve stoornissen kunnen te weeg brengen.“

Bij de verschillende verklaring nu, die de cerebraalsymptomen bij typhus toelaten, is het niet te bevreemden, dat secundair ontstane acute voedingsstoornissen in hersenen en hersenvliezen onopgemerkt blijven, en eerst later, wanneer de primaire aandoening verdwenen is, stoornissen van deze organen te voorschijn treden. „Die Heftigkeit der Symptome der primären Erkrankung verdeckt den Anfang des hinzutretenden neuen

Localleidens, insbesondere wenn die ersten allgemeinen und subjectiven Zeichen des letzteren auch bei der ersteren vorzukommen pflegen, und wenn ein ausgezeichneter Status nervosus vorhanden ist. Selbst wenn man schon früher Gelegenheit hatte, dieses secundäre Auftreten zu beobachten, wird man oft mit der Diagnose zu spät komen und erst durch den Leichenbefund aufgeklärt werden." (HASSE).

Bekend is de dikwijls voorkomende overgang van acute in chronische meningitis met afwisselende toc- en afneming in de verschijnselen en langzaam verloop van maanden tot jaren, voor dat de dood volgt. Treffend ten opzichte van den toestand van onzen lijder is hetgeen HASSE verder zegt: „Uebrigens sehen wir auch andere chronische, durch Jahre hindurch sich gleichbleibende Störungen des psychischen Lebens mit dem Charakter der Depression, welche zuletzt in völligen Blödsinn übergehen, mit dem Residuen einer Meningitis in Verbindung stehen. Geringe Graden von Beeinträchtigung der psychischen Functionen, als Gedächtnisschwäche, Zerstretheit, ein gewisser Grad von Stumpfheit der Intelligenz sind häufige Ausgangs-Symptome intensiverer Meningiten und erhalten sich oft durch das ganze übrige Leben.“

Van de groote verscheidenheid in het ziektebeeld bij encephalitis is vroeger reeds sprake geweest; wij hebben alstoen opgemerkt, dat tusschen gevallen met bepaald acut verloop en hevige verschijnselen, tot volkomen latente gevallen, tal van overgangen waren; dat de stoornissen in de motorische functies zich dikwijls bepaalden tot een gevoel van zwakte en zwaarte der ledematen (zoodat vele dergelijke lijders voor simulanten gehouden worden), eene onzekerheid in de bewegingen, een' waggelenden gang en eene algemeene beving, verschijnselen die wij geheel bij onzen lijder terug vinden. Ook in de psychische afwijkingen vindt men eene treffende overeenkomst: meestal van het begin af verschijnselen van depressie,

slaperigheid, onverschilligheid, vermindering van het geheugen, langzame gang van de gedachten. HASSE vond zelfs dikwijls aanhoudende slaapzucht; bij vele zieken bespeurde hij niets dan eene algemeene zwakte met traagheid in de bewegingen en stompe gelaatsuitdrukking; meermalen was het lijden niet als zoodanig herkend en werden de individu's als luiaards beschouwd. Twee zieken, bij welke behalve deze verschijnselen alleen nog hoofdpijn en slaperigheid opgemerkt werden, stonden algemeen voor luiaards en simulanten te boek. De eene stierf aan roode verweeking, de andere aan hersenabsces.

Zoowel anamnese als symptomen, in verband met den langen duur van het lijden en de negatieve uitkomst der behandeling, wettigen dus het vermoeden, dat hier eene slepende voedingsstoornis van hersenen en vliezen, met waarschijnlijk daarvan afhangende partiële anaemie, bestaat. Immers het laatste is, bij vorming van een collateraal oedema in den omtrek van verweekingshaarden, of bij compressie van capillaria door processen, die de ruimte van den schedelinhoud verkleinen, meestal daarvan het noodzakelijk gevolg.

Het behoeft naauwelijks vermeld te worden, dat de kennis omtrent den waren aard en de zitplaats der aanwezige laesie, slechts door het onderzoek post mortem zal kunnen verkregen worden. In een aantal gevallen gelukt het den scherpzinnigsten waarnemers niet, den draad in het doolhof van duistere hersenaandoeningen, gedurende het leven, te vinden.

Men heeft beproefd uit de verschijnselen tot het wezen der stoornissen te besluiten; zelfs bij eene zorgvuldige vergelijking van alle gevallen is dit hoogst moeilijk. Men kan een hersenabsces slechts waarschijnlijk vermoeden, na eene juiste waardeering en overweging van alle omstandigheden, die op de wijze van ontstaan, verloop enz. betrekking hebben; uit de symptomen alleen is dit niet af te leiden. „Es gehört keineswegs zu den Seltenheiten, dass bei einem Kranken ein

dumpfer Kopfschmerz, eine wachsende Apathie, eine Abnahme des Denkvermögens bis zum Blödsinn, eine Abstumpfung der Sinne, eine zunehmende Schwäche und Unsicherheit der Bewegungen, zwar das Vorhandensein eines schweren Gehirnleides ausser Zweifel stellen, aber für die Diagnose eines Gehirnabscesses keinen anhalt gewähren. Vor dem Verkennen eines Gehirnabscesses sint selbst die erfahrensten und geübtesten Forscher nicht sicher". (NIEMEIJER).

Het komt meer voor op jeugdigen en middelbaren leeftijd, na traumatische inwerkingen, na otitis, ozaena, caries der schedelbeenderen, als gevolg van septisch-pyaemische toestanden. Daarentegen worden slepende verweekingsprocessen meer op rijperen leeftijd en meestal in verband met ziekten van het vaatstelsel waargenomen. De ziekelijke dispositie en de gelegenheidgevende oorzaken, waaraan gezwellen hun ontstaan zijn verschuldigd, zijn geheel en al onbekend.

Evenmin is het gemakkelijk de zitplaats te herkennen; enkele malen geeft de zetel der oorzaak eenige aanwijzing, zoo na uitwendige belediging; bij otitis, waar gewoonlijk de achterste kwabben en de kleine hersenen, bij ozaena, waar de voorste kwabben meestal zijn aangedaan. Na metastasen kan men tot het bestaan van een aantal haarden besluiten. Soms tijds verspreiden de verschijnselen eenig licht; hardnekkige pijn in het achterhoofd duidt op aandoening der kleine hersenen; verzwakking der geestvermogens op anomalieën aan de oppervlakte der groote hersenen; partiële verlammingen op haarden in de groote hersengangliën, in den pons Varolii of in de medulla oblongata.

Enkele gevallen van genezing, na traumatische inwerking ontstaan, daargelaten, is het de vraag, of volkomen en duurzaam herstel bij slepende hersenziekten wel ooit aangetroffen

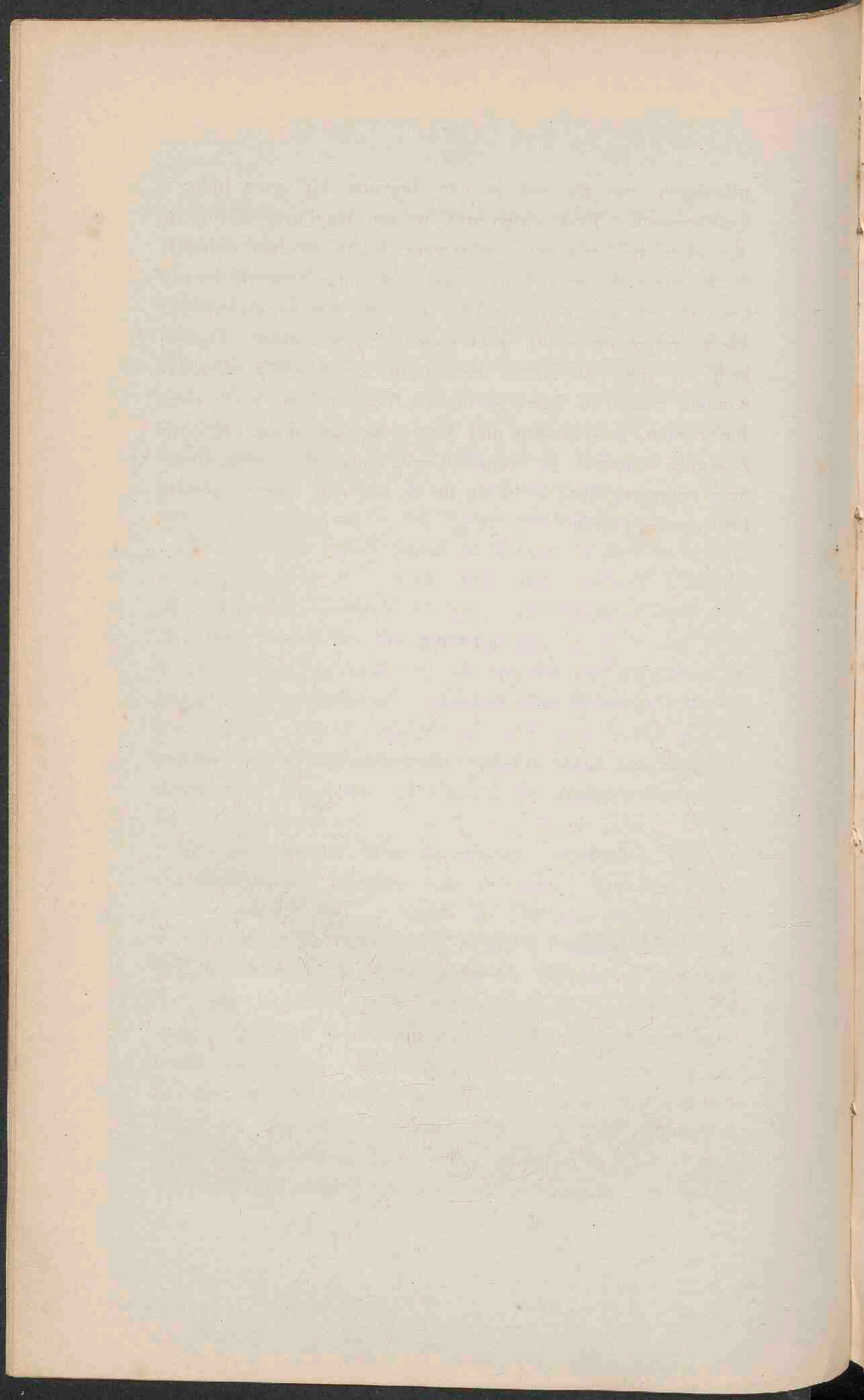
wordt. Zelfs bij een' oppervlakkig gunstigen stand van zaken, na schijnbare remissie of volkomen ontbreken van verschijnselen, volgt de dood dikwijls onverwacht en plotseling onder apoplectische symptomen of langzaam, nadat zich een paralytische en comateuse toestand ingesteld heeft, of eenvoudig na meer en meer toenemende algemeene verzwakking en marasmus. Hieruit volgt dat de voorzegging zeer ongunstig en de duur van het lijden, ook in ons geval, niet bij benadering kan bepaald worden; tal van jaren kunnen verloopen voor een lethale uitgang tot stand komt; bij onzen patient zijn bijna vier jaren na den aanval van typhus verstreken.

Dat stoffelijke veranderingen in de hersenen gedurende jaren kunnen aanwezig zijn, wordt door vele voorbeelden uit de jaarboeken der Chirurgie bewezen; het merkwaardigste van dien aard is wel dat van BRUNS, waar zes en twintig jaren na een' val op het hoofd, bij het optreden van erysipelas de hevigste hersenverschijnselen ontstonden en in negen dagen de dood volgde. Bij de lijkopening vond men in het midden van een der halfvonden van de groote hersenen een, door een stevig vlies ingesloten, ichoreus absces, waarin eenige kleine beensplinters lagen.

Uit de prognose volgt de geringe verwachting, die men van therapeutisch ingrijpen mag koesteren. Een aantal afleidende middelen op het hoofd, in den nek, aan verwijderde deelen; inwendig antimonialia, digitalis, senega, arnica, met het doel resorptie van de pathologische produkten te verkrijgen, zijn herhaalde malen zonder gunstige uitkomst aangewend. Kwik en jodium zijn eveneens beproefd; LEUBUSCHER roemt het jodijzer. Martialia en tonica zijn veelvuldig aanbevolen; in verband met eene voedzame diëet is het niet te loochenen, dat die middelen, in gevallen waar irritatie-verschijnselen ontbreken, daarentegen zwakte en bloedsarmoede op den voorgrond treden, tijdelijk een' gunstigen invloed kunnen

uitoefenen, zoo als ook in den beginne bij onzen lijdcr is waargenomen. Twee malen was, na een langdurig verblijf in de ziekeninrichting, eene verbetering in zijn' toestand duidclijk te bespeuren, hetgeen, behalve aan genoemde factoren, voorzeker ook aan eenen doelmatigen leefregel met vermindering van alle nadeelige invloeden, moet toegeschreven worden. Opmerkelijk is het wat HASSÉ daaromtrent zegt: „Wir sehen oft Kranke, welche in ihren gewohnten Verhältnissen rasch elender wurden, sich bessern und dann lange in einem leidlichen Zustande verharren, ja vorübergehend einer scheinbaren Genesung entgegengehen, wenn sie im Spitale eine streng geregelte Lebensweise führen.“

E I N D E.



STELLINGEN.

I.

Slaapziekte is meestal een verschijnsel van hersenanaemie in ruimen zin opgevat.

II.

Het optreden van slaapzucht bij encephalitides, apoplexieën, hersengezwellen, is te verklaren uit de vergezellende partiëele anaemie.

III.

Bij eenige waarnemingen van slaapziekte speelt hysterie en catalepsie eene belangrijke rol.

IV.

Het onderscheid eener febris gastrica van typhus vóór het einde der eerste week, berust hoofdzakelijk op het thermometrisch onderzoek.

V.

Lijders aan nostalgie moeten zoo spoedig mogelijk naar hunne haardsteden gezonden worden.

VI.

Bij de behandeling van zweren aan het onderbeen is rust het hoofdgeneesmiddel.

VII.

De blaauwgroene kleur aan de huid van den buikwand is een zeker teeken van den dood.

VIII.

Het mechanisme der accomodatie ligt nog in het duister.

IX.

Tweelingszwangerschap is zelden vóór de baring met zekerheid te herkennen.

X.

Terecht zegt GOBEE: „Pneumonie herstelt overal, waar herstelling mogelijk is, van zelf, en het is zelfbedrog te onderstellen door pharmaka tot de genezing te hebben bijgedragen.”

XI.

De snelkuur bij scabies is geene zekere methode.

XII.

Meeestal berust de differentiëele diagnose van peri- en endocarditis op het physisch onderzoek.

XIII.

De benaming „placentairgeruisch” is onjuist.

XIV.

De aanwending van het gipsverband bij distorsio pedis is voor zorgvuldige patienten overbodig.

XV.

Het kwik moet bij syphilis gegeven worden totdat zich sporen van salivatie vertoonen.

XVI.

De naaste oorzaak van de beweging der lymphe is onbekend.

XVII.

Chronische meningitis en encephalitis zijn klinisch niet te onderscheiden.

XVIII.

De theorie van HOPPE-SEYLER en SALESKY verklaart geleidelijk de pathogenie van jicht.

XIX.

Rust en onthouding zijn de beste geneesmiddelen bij acute urethritis.

XX.

Niet altijd zijn bloedingen uit maag of luchtwegen gemakkelijk van elkander te onderkennen.

XXI.

De indicatie tot het verrichten der keizersnede is, absolute bekkenvernauwing uitgezonderd, eene der onzekerste en moeilijkste in de verloskundige therapie.

XXII.

Het is nadeelig zeer jongen kinderen geneesmiddelen toe te dienen.

XXIII.

Bij verbranding in dien graad dat suppuratie van de huid ontstaat, zijn wittebroodspappen boven de aanwending van kalkwater met lijnolie te verkiezen.

XXIV.

Bij het bouwen van hospitalen is de raad van geneeskundigen niet te verwerpen.

XXX

... ..
... ..
... ..

XXXI

... ..
... ..
... ..

XXXII

... ..
... ..
... ..

XXXIII

... ..
... ..
... ..

XXXIV

... ..
... ..
... ..

XXXV

... ..
... ..
... ..

XXXVI

... ..
... ..
... ..

XXXVII

... ..
... ..
... ..